

MODRA PTICA LETO VIII

LETO 1936/37

ŠTEV. 10—11

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 10.—11. ŠTEVILKE

SEPTEMBER — OKTOBER

Aleksander Puškin: Iz »Gostije v času kuge«

Aleksander Puškin: Kameniti gost

Milena Mohoričeva: Glose k »Bratom Karamazovim«

Jontes Gelč: Krik v Krakovski ulici

Bogomir Magajna: Fantazije na Ratitovcu

R. L. Stevenson: Hudiček v steklenici

Razno

IZ »GOSTIJE V ČASU KUGE«

ALEKSANDER PUŠKIN

Vodja družbe poje:

Ko zbere zima svojo moč
in pelje v boj, ukazujoč
kot silen knez, nad nas sršecha
krdela mrzlih, snežnih dni,
povsod prasket peči jo sreča
in sprejme živi blesk gostij.

Že svesta plena, ki vsak čas
ji bo pripadel, zdaj nad nas
gre kuga, grozna vladarica;
na šipe trka dan in noč
njena lopata grobarica...
Kdo vé rešitev, kdo pomoč?

Kot zimi, polni hudobij,
zaprimo njej, ki nas straši,
vsa vrata, ognje zakurimo!
Pripravimo gostije, ples,
brezskrbno z vinom proslavimo
čas, ko je kuga svetu knez!

Omotičen opoj je v dnu
prepada, v bojnem metežu,
je v razdivjanem oceanu
sredi viharja in noči,
v puščav vrtinčastem orkanu
in pišu kuge, ki mori.

Vse, kar neusmiljeno preti
s poginom, hrani pač slasti
nerazložljive za umrjoče —
gotovost večnosti, morda!
In srečen, komur je mogoče
da v vihri jih spozna do dna.

Zato pa, kuga, hvala ti!
Nas tema groba ne plaši,
ne žalostijo tvoji klici!
Ko vre peneče vino iz kup,
mi pijemo naši devici
dih z ust, čeprav morda je strup!

Prevedel Božo Vodušek

KAMENITI GOST

A. S. PUŠKIN

LEPORELLO: *O statua gentilissima
Del gran Commendatore! ...
Ah, Padrone! ...*

Don Giovanni

1. prizor

Noč. Pokopališče blizu Madrida

Don Juan in Leporello

- DON JUAN: Zdaj tu pričakava noči. Naposled
dospela sva do vrat Madridskih. Kmalu
zdrvim po znanih ulicah; obrvi
pokrijem si s klobukom, brke s plaščem.
Kaj misliš: saj me nihče ne spozna?
- LEPORELLO: Gotovo ne, kdo naj spozna Don Juana!
Takah kot on je tu nebroj!
- DON JUAN: Se šališ?
- LEPORELLO: Res kdo naj me spozna?
Kdo? Prva straža,
Gitana ali muzikant pijani
ali kdo vaših — drzen kavalir,
v klobuku, plašču, meč pod pazduho.
- DON JUAN: Ah, pa naj me spoznajo! Le da kralja
bi samega ne srečal. Sicer se
v Madridu res nikogar ne bojim.
- LEPORELLO: In kralj že jutri zjutraj bo izvedel,
da se Don Juan je svojevoljno vrnil
iz svojega izgnanstva. — No recite,
kaj čaka vas potem?
- DON JUAN: Nazaj me pošlje.
Zato ne bo še vzel mi glave:
to vendar ni zločin zoper državo.
Odstranil me je, ker me ljubi, da bi
družina me ubitega ne mogla
doseči.

- LEPORELLO: Torej vidite! Zakaj
niste sedeli rajši tamkaj v miru!
- DON JUAN: Za nič na svetu! Toliko, da nisem
poginil z dolgočasje. Kakšno ljudstvo!
In kakšen svet! Nebo... sam dim, sam dim;
a ženske? Dragi Leporello, véruj,
poslednja andaluzijska kmetica
mi stokrat ljubša je od njihove
najlepše krasotice — rečem ti.
V početku so mi ugajale oči
njih plave, njih polti belina in njih
krepost — in glavno, bile so mi nove;
a hvaljen Bog, da naglo sem se znašel:
spoznal sem, da je škoda časa zanje,
brez ognja, kakor so — voščene lutke...
A naše!... Toda čuj, ta kraj menda
pozna, Leporello; se spominjaš?
- LEPORELLO: Seveda! Samostan Antonijev —
spominjam se. Vi ste hodili semkaj,
a jaz sem držal konje tamle v gošči:
hudičeva dolžnost, to vam že rečem!
Vam tu prijetneje minil je čas
kot meni, tam ozad.
- DON JUAN: (zamišljeno) Ineza uboga!
Zdaj ni je več! Presrčno sem jo ljubil!
- LEPORELLO: Inezo — črnooko?... pomnim jo!
Tri mesece ste jo zalezovali,
dokler je ni premotil hudi duh.
- DON JUAN: V julijsko noč... V pogledu njenem tožnem,
v medlečih ustnicah ji tlel je čuden
opoj. Da, čudna stvar. Med lepotice
je menda nisi hotel nikdar šteti.
In res, priznam, — resnično lepega
bilo je malo v nji. Oči, samo
oči in pogled... takega pogleda
ne srečam nikdar več. A glas imela
je tih, tih in slaboten kot bolnica...
njen mož je bil okruten malopridnež —
Da sem tedaj to vedel!... Revica!
- LEPORELLO: In le za njo prišle so druge.
- DON JUAN: Res je.
- LEPORELLO: In če Bog da, še druge pridejo.
- DON JUAN: Priznam i to.
- LEPORELLO: Katero bova zdaj
iskala po Madridu?
- DON JUAN: Lauro! Lauro!
Naravnost k nji pojdem pogledat.

LEPORELLO: Dobro.

DON JUAN: In tam pri nji, če kdo je že v gosteh, poprosim ga, naj skoči skozi okno.

LEPORELLO: Gotovo. No, pa smo spet dobre volje. Pokojnic ni nas ravno dolgo skrb. Kdo to prihaja? (*Pride menih.*)

MENIH: Vsak čas mora priti. Kdo sta moža? Iz spremstva Done Ane?

LEPORELLO: Ne, midva sva gospoda zase. Sprehod na prostem...

DON JUAN: Ali koga čakate?

MENIH: Vsak hip zdaj mora priti Dona Ana na grobnico soproga.

DON JUAN: Dona Ana? De Solva? Kaj? Komendnikova žena? Ubitega? ... Kdo ga je ubil?

MENIH: Razvratni, ničvredni in brezbožni vrag Don Juan.

LEPORELLO: Oho! kaj govorice o Don Juanu prodrle so že v tihi samostan: da mu celó meništvo poje slavo.

MENIH: Mogoče ga poznata?

LEPORELLO: Midva ne. A kje je zdaj, ne vesta?

MENIH: Daleč, daleč. V pregnanstvu je.

LEPORELLO: Zahvaljen Bog! Čim dalje, tem bolje. Jaz bi te razvratnike potaknil vse v en meh — in v morje ž njimi.

DON JUAN: Kaj pa čenčáš?

LEPORELLO: Pustite, saj nalašč...

DON JUAN: Tu torej je komendnik pokopan?

MENIH: Da. Žena mu je kip postavila in hodi vsak dan molit na gomilo za večni dušni mir njegov in pokoj ter jokati.

DON JUAN: To je čudna vdova. Najbrž pokojnik ni zamen bil ljubosumen. Tako skrbno je čuval Dono Ano, da nihče ni poznal je izmed nas. Najbrž je lepa, ne?

MENIH: Menihov ženska lepota nas ne sme zapeljevati; a tudi laž je greh: celo svetnik lepoto tako mora videti.

DON JUAN: Jaz bi si želel govoriti ž njo.

MENIH: O, Dona Ana ne bi govorila
z nobenim moškim.

DON JUAN: Kaj pa z vami, oče?

MENIH: Z menoj je druga stvar — jaz sem menih.
Gre, vidite. (*Pride Dona Ana.*)

DONA ANA: Odprite, sveti oče.

MENIH: Takoj, señora; čakal sem na vas.
(*Dona Ana gre za menihom.*)

LEPORELLO: No, kaj?

DON JUAN: Kaj le sem mogel videti
pod njenim črnim vdovjim pajčolanom.
Le drobčkano nožico sem opazil.

LEPORELLO: Dovolj za vas, ker vaša domišljija
v trenutku vam naslika vse ostalo;
v tem poslu spretnejša je od slikarja.
Za njo je ni razlike, s čim prične:
z nožico ali z obrvmi.

DON JUAN: Poslušaj,
seznaniti se moram ž njo.

LEPORELLO: (*zase*) O, moraš, kajpada! Moža ubije,
zdaj ga pa mikajo še vdovje solze.
Brezsrčnež tak!

DON JUAN: Dovolj se je stemnilo.
Dokler nad nama ne izide luna
in v svetel mrak ne spremeni teme
kreniva v mesto.

LEPORELLO: Španski grand ko tat
čaka noči in lune se boji.
Moj Bog! Kakšno življenje! Bom še dolgo
se klatil ž njim! Ne morem več, ne morem!

2. prizor

Soba. Večerja pri Lauri

PRVI GOST: Prisežem, Laura, nikdar nisi še
igrala svoje vloge bolj popolno.
Kako pravilno si jo razumela!

DRUGI GOST: Kako si jo podala! S kakšno silo!

TRETI: Kako umetno!

LAURA: Da, posrečila
se mi je vsaka kretnja in beseda:
svobodno sem navdahrenju se vdala;
besede so mi tekale, kot da ni jih
porodil plahi um, marveč srcé.

- PRVI: Da, še sedaj blestijo ti oči
gore ti lica — ne ugasne v tebi
zanos. Ne daj mu, Laura, da brezplodno
ohladi bi se: Laura, daj, zapoj,
zapoj nam kaj!
- LAURA: Podajte mi kitaro. (*Poje.*)
- VSI: O, brava! brava! krasno, čudovito!
- PRVI: Zahvaljena, čarovnica! Začaraš
nam srca. Izmed vseh slasti v življenju
od muzike je slajša le ljubezen;
a i ljubav je melodija ... Glej:
še Carlos ginjen je, tvoj mračni gost!
- DRUGI: In kakšni zvoki! kakšno čustvo v njih!
In kdo je zložil pesemco?
- LAURA: Don Juan.
- DON CARLOS: Kako? Don Juan!
- LAURA: Nekoč zapel jo je
moj verni drug, moj vetrnjaški ljubi.
- DON CARLOS: Don Juan tvoj je brezbožnik in nesramnež;
in ti prismođa.
- LAURA: Ali si zblaznel!
Pri priči te velim zabosti svojim
služabnikom, čeprav si španski grand.
- DON CARLOS: (*vstane*) Pokličí jih.
- PRVI: Nikar no, Laura! Kaj bi
jezil se, Carlos. Pozabila je ...
- LAURA: Kaj? ... Da Don Juan v dvoboju je poštemem
ubil mu brata rodnega? Res škoda,
da njega ni.
- DON CARLOS: Neumno, da jezim se.
- LAURA: Torej priznaš, da si nespameten —
potem sva spravljena.
- DON CARLOS: Oprosti, Laura!
Odpusti mi. A glej: tega imena
ne morem z mirnim srcem slišati ...
- LAURA: Ali je moja krivda, da mi vsak
trenutek uide to ime iz ust?
- GOST: In v znak, da nisi nič več jezna, Laura,
zapoj nam še kaj!
- LAURA: Da, v slovo. Ker ura
je pozna — čas je. Kaj naj vam zapojem?
A! poslušajte! (*Poje.*)
- VSI: Krasno! Čudovito!
- LAURA: Pa lahko noč, gospoda.

GOSTI:

Zbogom, Laura.

(Odhajajo. Laura pridrži Don Carlosa.)

LAURA:

Obsedenec ti tak! Ostani tukaj.
Prikupil si se mi, ker spomnil si me
Don Juana, ko si me oštel in stisnil
škipaje si zobe.

DON CARLOS:

O, blagor mu!

Kaj si ljubila ga?

(Laura prikima.)

Zelo?

LAURA:

Zelo.

DON CARLOS: In ga še vedno ljubiš?

LAURA:

Ta trenutek?

Ne, zdaj ga ne. Dveh ljubiti ne morem.
Zdaj ljubim tebe.

DON CARLOS:

Čuj, povej mi, Laura,
koliko let imaš?

LAURA:

Že osemnajst.

DON CARLOS:

Mlada si še... in mlada boš še kakih
pet ali šest let. Okrog tebe bodo
se gnetli moški morda še šest let,
razvajali te in te ljubkovali,
te radovali s serenadami,
darovi ter drug drugega ubijali
ponoči na križpotjih radi tebe.
A mine čas tvoj, vpadejo oči ti,
nagubane ti veke potemne,
zablisne se srebro v laseh ti, Laura,
in vsakdo te bo klical: starka, takrat —
kaj si porečeš?

LAURA:

Takrat... Kdo bi mislil
na te stvari? Kaj vendar govoriš?
Ali drugačnih misli ne poznaš?
Odpri balkon. Glej, tiho je nebo!
Ne zgane topli zrak se. Noč diši
po lovorju, limoni, svetla luna
žari v sinjini gosti, temni...
in straže klikajo zateglo, jasno!...
A daleč tam, na severu — v Parizu —
nebo morda z oblaki je zastrto
in lije hladni dež in brije veter.
A kaj nam mar za to? Poslušaj, Carlos:
zahtevam, da se mi nasmehneš. No!
No vendar!

DON CARLOS:

Sladki demon! *(Trkanje.)*

DON JUAN:

Laura, hej!

LAURA:

Kdo je? Čigav le je ta glas?

DON JUAN: Odpri...

LAURA: Kaj res? ... Moj Bog! ... (*Odpre vrata, vstopi Don Juan.*)

DON JUAN: Pozdravljena...

LAURA: Don Juan!
(*Mu pade krog vratu.*)

DON CARLOS: Kako, Don Juan!...

DON JUAN: Predraga moja Laura!
(*Jo poljubi!*)

Kdo je pri tebi, Laura moja?

DON CARLOS: Jaz, —
Don Carlos.

DON JUAN: Res nenadno srečanje!
Jutri sem ti na razpolago!...

DON CARLOS: Ne!
Sedaj — takoj.

LAURA: Don Carlos, nehajte!
Tu ste pri meni — ne na ulici —
izvolite oditi.

DON CARLOS: (*je sploh ne posluša*) Torej, kaj bo?
Jaz čakam. Meč vendar imaš.

DON JUAN: Izvoli,
če res ne moreš čakati. (*Se bijeta.*)

LAURA: Oj, oj! Juan! ...
(*Laura se vrže na posteljo. Don Carlos pade.*)

DONA ANA: Končano, vstani, Laura.

LAURA: Kaj je? Mrtev?
Sijajno! V moji sobi! Kaj pa naj
sedaj storim, o ti razbojnik, vrag?!
Kam naj ga skrijem?

DON JUAN: Morda je še živ.
(*Ogleduje truplo.*)

LAURA: Seveda, živ! Poglej, prekleti! Ravno
v srce si ga zabodel, — ti bi zgrešil!
In nič krvi ni iz trikotne rane,
ne diha več — kaj praviš?

DON JUAN: Kaj pa hočem?
Saj sam je želel.

LAURA: Eh, Don Juan, to je
preveč. Te večne pustolovščine! ...
Kriv pa nikoli on ... Odkod prihajaš?
Že dolgo tu?

DON JUAN: Ne, pravkar sem prišel.
In to skrivaj — saj veš, da sem izgnan.

- LAURA: In si takoj se spomnil svoje Laure?
To je lepo, prijatelj, res. Sicer pa
ti nič prav ne verjamem. Šel si mimo
slučajno in zagledal okna.
- DON JUAN: Laura,
ne, vprašaj Leporella. Vstavil sem se
pred mestom v vražji venti. Lauro sem
prišel iskat v Madrid. (*Jo poljubi.*)
- LAURA: Prijatelj dragi!...
Čakaj... mrlič!... Kaj naj storiva z njim?
- DON JUAN: Kar pusti ga — pred prvim svitanjem
ponesem ga iz hiše pod mantiljo
in položim ga na križpot.
- LAURA: Samo
previden bodi, da te kdo ne vidi.
Kako o pravem času si prišel.
Pravkar so vstali in se poslovili
tvoji prijatelji; večerjali
so tukaj. Če bi se srečal z njimi!
- DON JUAN: Čuj, Laura, ali ga že dolgo ljubiš?
- LAURA: Koga? Menda si blazen!
- DON JUAN: Ti, priznaj mi.
Kolikokrat si mi bila nezvesta
ta čas, kar sem odtod?
- LAURA: A ti, razbojnik?
- DON JUAN: Povej mi... Ne, to bova rajši potlej!...

3. prizor

Komendnikov spomenik

- DON JUAN: Vse mi gre v prid: ko nepričakovano
ubil sem Carlosa, sem kot menih
pobožen skril se tu — in vsak dan vidim
svojo prelestno vdovo; zdi se mi, —
da tudi ona mene je opazila.
Doslej spodobno sva odlašala,
a danes jo ogovorim, ker čas je!
Kako pričeti? »Drznem si«... ne raje:
»Señora«... ah! kot mi pač pride v misel,
tako porečem ji, brez vse priprave
improviziram to ljubavno pesem.
Čas je že, da prišla bi. Mislim, da
brez nje komendniku je dolgčas tukaj.
Kot kakšen velikan je tu predstavljen!
In kakšna pleča! kakšen Herkules!...
V resnici pa je bil slaboten, majhen;

če tukaj stopil bi na prste, ne bi
z roko dosegel lastnega nosu.
Ko sva za Eskorjalom se spopadla
se mi nataknil je na meč in je
otrpnil kot kobilica na igli —
a bil je smel, ohol — nravi okrutne...
Ona prihaja. (*Pride Dona Ana.*)

DONA ANA: Spet je tukaj. Oče,
zmotila sem v razmišljanju vas vašem —
a oprostite.

DON JUAN: Meni gre, señora,
prositi odpuščanja. Morda kriv sem,
da vaša bol ne more se izliti.

DONA ANA: Ne, oče moj, bolest ostaja v meni.
Molitve pa mi poleg vas lahko
se vdano dvigajo v nebo. Želim si,
da bi še vi jim pridružili glas svoj.

DON JUAN: Jaz, jaz naj molim z vami, Dona Ana!
Jaz nisem vreden tolike časti.
Ne drznem z usti grešnimi se temi
molitve vaše svete ponoviti;
oddaleč le s pobožnostjo vas gledam,
ko tiho sklanjate se in lasje se
vam črni vsipajo na beli marmor —
tedaj se mi zazdi, da angelj božji
je naskrivaj to grobnico posetil.
Tedaj ne najdem v srcu zmedenem
molitve. Onemel strmim in mislim —
O, srečen, srečen, čigar hladni marmor
ogreva njeno dihanje nebeško
in močijo solze ljubezni njene.

DONA ANA: Prečudno govorjenje, res!

DON JUAN: Señora?

DONA ANA: Ne pozabite...

DON JUAN: Kaj? Da sem menih
nevreden? Da moj grešni glas ne smel bi
se tu tako glasno razlegati?

DONA ANA: Ne morem razumeti... Zdi se mi...

DON JUAN: Ah, vidim, da ste vse, prav vse uganili!

DONA ANA: Kaj uganila?

DON JUAN: Da nisem menih...
V prahu pred vami prosim odpuščanja.

DONA ANA: O Bog! vstanite! Kdo pa ste potem?

DON JUAN: Nesrečnik, žrtev zle strasti, brezupne!

DONA ANA: O Bog! O Bog! in tukaj pred tem grobom!
 Pojdite proč!...

DON JUAN: Trenutek, Dona Ana.
 Samo trenutek!

DONA ANA: Človek, če kdo pride!...

DON JUAN: Rešetka je zaprta. Le trenutek!

DONA ANA: Prav, torej kaj zahtevate, no?

DON JUAN: Smrt!
 O, naj umrem ta hip vam pred nogami,
 naj tu pokopljejo ubogi prah moj,
 ne tu, poleg prahu, ki vam je drag,
 ne tu, — ne blizu — a kje dalje v stran,
 tam — poleg duri, prav pod pragom, da bi
 kedaj z obleko ali lahno nogo
 se dotaknili kamna mojega,
 ko boste sem, na ta ponosni grob
 prihajali lase povešat, jokat.

DONA ANA: Vi ste ob pamet!

DON JUAN: Dona Ana, ali
 želeti smrt je znamenje brezumja?
 Če bi res bil brezumen, hotel bi
 ostati živ in bi se le nadejal,
 da vam bom z nežnim čustvom ganil srce;
 če bi bil res brezumen, pod balkonom
 postajal vašim sleherni bi noč
 in s serenadami bi sen vam dramil;
 ne bi se skrival, marveč bi povsod
 izkušal vzbujati pozornost vašo;
 če bil bi res brezumen, ne bi bóli
 molče prenašal...

DONA ANA: Temu pravite
 molčanje?

DON JUAN: Dona Ana, tega kriv je
 slučaj, samo slučaj! Sicer bi nikdar
 ne zvedeli te tajne bolečine...

DONA ANA: In dolgo že tako me ljubite?

DON JUAN: Dolgo ali ne dolgo, sam ne vem,
 a šele od tedaj znam ceniti
 življenje kratko in šele sedaj
 spoznal sem in občutil, kaj je sreča.

DONA ANA: Pojdite zdaj — vi ste nevaren človek.

DON JUAN: Zakaj?

DONA ANA: Bojim se vas poslušati.

DON JUAN: Umolknil bom, le proč me ne podite,
 pogled na vas mi je edina radost.
 Saj ne gojim nobene drzne nade,

saj ne zahtevam nič, a videti
vas moram, če sem že obsojen vse
življenje.

DONA ANA:

Pojdite, to kraj ni pravi
za govorjenje — za brezumje tako...
Pridite jutri k meni; sprejem vas,
če mi prisežete, da boste z mano
spoštljivi, kot ste zdaj — toda zvečer,
bolj kasno. Kar sem vdova, ne zahaja
nihče v moj dom...

DON JUAN:

O, angelj, Dona Ana!
Osreči vas Gospod, kot vi ste zdaj
osrečili nesrečnega trpina!

DONA ANA:

Zdaj pojdite!

DON JUAN:

En sam trenutek še.

DONA ANA:

Ne, vidim, morala bom jaz... Moliti
ne morem več. S posvetnim govorjenjem
ste me zmotili; zdavnaj, zdavnaj že
ga pozabilo moje je uho.
Jutri vas sprejem...

DON JUAN:

Še ne smem verjeti,
ne smem se prepustiti svoji sreči...
Da jutri vas bom videl!... In ne tukaj,
ne na skrivaj!

DONA ANA:

Da, jutri pod večer.
Vaše ime?

DON JUAN:

Diego de Calvido.

DONA ANA:

Zdaj zbogom, Don Diego. (*Odide.*)

DON JUAN:

Leporello! (*Leporello pride.*)

LEPORELLO:

Gospod želite?

DON JUAN:

Dragi Leporello!
Presrečen sem! — »Jutri — zvečer, bolj kasno«...
Hej, Leporello, jutri!... čuj, pripravi...
Vesel sem ko otrok!

LEPORELLO:

Ste z Dono Ano
kaj govorili? Morda vam je rekla
besedico prijazno ali dve,
ali ste vi blagoslovili njo.

DON JUAN:

Ne, Leporello, ne! Sestanek mi je,
sestaneč mi je obljubila!

LEPORELLO:

Res?
O vdove, vse ste take!

DON JUAN:

Srečen sem!
Najrajši pel bi in objel ves svet!

LEPORELLO:

Kaj pa komendnik? Kaj poreče on?

DON JUAN: Kaj misliš, je še vedno ljubosumen?
Gotovo ne: bil je razumen človek
in najbrž se je vnesel, kar je mrtev.

LEPORELLO: Ne, le pogledjte spomenik njegov.

DON JUAN: Zakaj?

LEPORELLO: Zdi se, da gleda vas in da
jezi se.

DON JUAN: Veš kaj, pojdi, Leporello,
ter prosi ga, naj jutri blagovoli
k meni — ne k meni, — marveč k Doni Ani.

LEPORELLO: Kip v goste vabiti! Čemu?

DON JUAN: Gotovo
pač ne zato, da ž njim bi se zgovarjal.
Poprosi kip, naj pride k Doni Ani
jutri zvečer bolj kasno in na straži
pred vrati naj stoji.

LEPORELLO: Da se vam hoče
teh šal! in s kom!

DON JUAN: Tak pojdi!

LEPORELLO: Toda...

DON JUAN: Pojdi!

LEPORELLO: Preslavna in prekrasna statua!
Don Juan, gospod moj, prosi vas pokorno,
izvolite... pri Bogu, da ne morem:
strah me je.

DON JUAN: Šleva! jaz ti dam!...

LEPORELLO: No, prosim.
Don Juan, gospod moj, prosi vas, da jutri
bolj kasno pridite k soprogi svoji
in da pred vrati stojte...
(*Kip pokima.*) Oj!

DON JUAN: Kaj je?

LEPORELLO: Oj!
Ojoj! gorje!

DON JUAN: Kaj pa je to s teboj?

LEPORELLO: (*kima.*) Oj! kip... ojoj!

DON JUAN: Ti se mu klanjaš?

LEPORELLO: Ne!
Ne jaz — on kima!

DON JUAN: Kaj pa vendar pleteš?

LEPORELLO: Pa dajte sami.

DON JUAN: No, zdaj glej, razbojnik! (*Kipu.*)
Komendnik, prosim te, da pridi jutri

v dom svoje vdove, kjer bom tudi jaz,
ter tam pred vrati stoj na straži. Boš?
(*Kip spet pokima.*)

O, Bog!

LEPORELLO: No? nisem rekel...

DON JUAN: Pojdiva!

4. prizor

Soba Done Ane

Don Juan in Dona Ana

DONA ANA: Sprejela sem vas, Don Diego, ali
bojim se, žalostni razgovor moj
vam bo neznosen, kajti neprestano
uboga vdova mislim na izgubo;
in kot april — zdaj smejem se, zdaj jočem.
Zakaj molčite?

DON JUAN: Ker molče, globoko
naslajam se ob misli, da na samem
sem z lepo Dono Ano, tu — ne tam,
pri grobu srečnega pokojnika —
in da ne vidim več vas na kolenih
pred marmornim soprogom...

DONA ANA: Don Diego,
nanj ljubosumni! Moj soprog vas muči
še v grobu?

DON JUAN: Vem, da nanj ne smel bi biti:
izbrali ste si ga.

DONA ANA: Ne, moja mati
velela mi je vzeti Don Alvara.
Bili sva revni, Don Alvar bogat.

DON JUAN: O, blagor mu! On prazne dragocenosti
prinesel k nogam je boginje: za njo
pa vžil je rajsko blaženost! Če prej
bi vas spoznal — s kakšnim navdušenjem
bi dostojanstvo svoje dal, bogastvo,
vse, vse bi dal za en dobroten pogled!
Postal bi suženj vaše svete volje!
Najmanjšo vašo željo bi uganil,
da bi ustregel ji, da bi življenje
bilo vam nepretrgano veselje!
Gorje! usodi hoče se drugače!

DONA ANA: Diego, jenjajte! Grešim, če vas
poslušam — ljubiti ne smem vas več:
i grobu mora biti vdova zvesta.
Če vi bi vedeli, kako me ljubil
je Don Alvar! O, Don Alvar gotovo

bi dame ne sprejel zaljubljene,
če ovdoval bi — on ostal bi zvest
ljubezni v grobu.

DON JUAN: O, ne mučite
mi srca z večnimi spomini na
soproga, Dona Ana, ne kaznujte
me, dasi sem morda zaslužil.

DONA ANA: S čim?
Saj s svetimi vezmi z nikomer niste
še zvezani — kaj ne? V ljubezni svoji
brez krivde ste pred nebom in menoj.

DON JUAN: Pred vami! O Bog!

DONA ANA: Ali ste česa krivi
pred mano? Da? Povejte česa? ... No!

DON JUAN: Ne, nikdar ne! ...

DONA ANA: Diego, kaj je to?
Krivi ste pred menoj? Česa, povejte?

DON JUAN: Nikoli ne!

DONA ANA: Diego, to je čudno!
Jaz prosim vas, zahtevam ...

DON JUAN: Nemogoče!

DONA ANA: O, torej taka je poslušnost vaša!
Pa kar ste ravnokar mi govorili?
Da bi hoteli biti suženj moj.
Razsrdim se, Diego: govorite,
česa ste krivi pred menoj?

DON JUAN: Ne smem:
nikdar več vam ne bom smel pred oči,
zasovražili bi me dona Ana.

DONA ANA: Ne, ne! Oduščam krivdo vam vnaprej.
A moram vedeti ...

DON JUAN: Ne terjajte
od mene grozne in usodne tajne.

DONA ANA: Usodne tajne! ... Kaj me mučite:
Strašno sem radovedna — kaj je? Kdaj
ste mogli me užaliti? Saj nisem
poznala vas. Sovražnikov nisem
imela in jih nimam. Le morilec
moža edini.

DON JUAN: (*sam sebi*) Stvar gre proti koncu!
Povejte mi: nesrečnega Don Juana
poznate?

DONA ANA: Ne, svoj živ dan nisem ga
še videla.

DON JUAN: Gojite v svoji duši
sovraštvo zanj?

DONA ANA: To moja čast zahteva.
A vi me skušate odvrniti
od mojega vprašanja, Don Diego —
Zahtevam, da...

DON JUAN: Kaj bi storili, če bi
Don Juana srečali?

DONA ANA: Z bodalom vragu
prebodla bi srce.

DON JUAN: O, Dona Ana,
kje je bodalo tvoje? Tukaj sem.

DONA ANA: Diego? Kaj?

DON JUAN: Ne, Diego — jaz sem Juan.

DONA ANA: O Bog! ne more biti, ne verjamem.

DON JUAN: Jaz sem Don Juan.

DONA ANA: Ni res.

DON JUAN: Jaz sem ubil
soproga tvojega; in ni mi žal
tega — in ni kesanja v mojem srcu.

DONA ANA: Kaj slišim? Ne, ne, ne, ne more biti.

DON JUAN: Jaz sem Don Juan in ljubim, ljubim te.

DONA ANA: (*omedleva*) Kje sem?... Kje sem?... Slabo mi je!

DON JUAN: Nebesa!

Kaj je ž njo? Dona Ana, kaj ti je?
Prebudi se, zavedi: tvoj Diego,
tvoj rob kleči pred tabo!

DONA ANA: Pusti me.
(*slabotno*) Ti... ti si mi sovrag — ti si mi vzel
vse, vse, kar mi v življenju...

DON JUAN: Drago bitje!
Rad plačam svoj udarec s čimer koli;
glej, na kolenih čakam le povelja:
veli — umrjem; veli — dihal bom
samo zaté...

DONA ANA: Tak torej je Don Juan?

DON JUAN: Kajneda, opisali so vam ga
kot izroda in vraga?
Dona Ana!
Sloves mogoče ne povsem krivičen;
lahko, da vest utrujeno teži mi
veliko zla; a od trenutka, ko sem
ugledal vas, se vse je spremenilo:
dozdeva se mi, da sem vés prerójen!
Z ljubeznijo do vas sem vzljubil čednost —
in prvokrat pred njo v ponižnosti
trepetajoč kolena upogibam.

DONA ANA: Don Juan je mojster v govorjenju — vem!
In čula sem, da premeten je človek...
brezbožen zapeljivec ste, se čuje,
in pravi demon. Koliko ubogih
žen ste že pogubili?

DON JUAN: Ljubil nisem
doslej nobene še.

DONA ANA: In jaz verujem
naj, da Don Juan se je zaljubil prvič
in da ne išče v meni nove žrtve!

DON JUAN: Če bi imel namen vas varati,
bi mar povedal, kdo sem, in ime,
katerega ne smete slišati?
Kje bodi tu premišljenost, kovarstvo?

DONA ANA: Kdo vas poznaj? A da ste upali
se semkaj, kjer lahko vas kdo spozna —
kjer vaša smrt bila bi neizbežna?

DON JUAN: Kaj mi je smrt? Za sladki hip sestanka
voljan sem plačati z življenjem.

DONA ANA: Ali
kako odidete, vi, neprevidnež?

DON JUAN: (*ji poljubi roko*) In vi skrbite za življenje Juana
ubogega! Tak ni sovraštva zame
v nebeški tvoji duši, Dona Ana?

DONA ANA: Ah, da bi mogla vas sovražiti!
A zdaj se bova morala razstati.

DON JUAN: In kdaj se zopet vidiva?

DONA ANA: Ne vem,
kakor nanese.

DON JUAN: Jutri?

DONA ANA: Kje, kje?

DON JUAN: Tukaj.

DONA ANA: O, Juan, kako slabotno je srce!

DON JUAN: V znak odpuščanja daj poljub mi miren...

DONA ANA: Tak pojdi že.

DON JUAN: En sam, prav miren, hladen...

DONA ANA: Ti neugnanec ti nasilni, na... (*Trkanje.*)
Joj, kdo to trka? ... Skrij se, skrij, Don Juan!

DON JUAN: Na svidenje, pozdravljena, predraga.
(*Odide in priteče nazaj.*)
Joj!

DONA ANA: Kaj je? Joj!...
(*Vstopi komendnikov kip; Dona Ana se zgrudi.*)

KIP: Prišel sem na vabilo.

DON JUAN: Moj Bog! O, dona Ana!

KIP: Pusti jo,
vse je končano. Trepetaš, Don Juan?

DON JUAN: Jaz? Ne!... Zval sem te in sem te vesel.

KIP: Daj roko.

DON JUAN: Tukaj je... Ojoj težak
je stisk njegove kamenite roke!
Oj, pusti me, izpusti, pusti roko!...
Jaz ginem — konec je — o, Dona Ana!...
(Se pogrezneta.)

4. novembra 1830. Boldino.

Prevedel J. Vidmar

GABRIELLE D'ANNUNZIO

JANKO LAVRIN

1

Precej zlobna anekdota trdi, da je med skušnjami za d'Annunzijevo *Pisanello* (v pariškem gledališču Chatelet) neki poročevalec interviewal avtorja in med pogovorom izrazil občudovanje nad krasno kamejo, ki jo je videl na pesnikovem prstu.

»Ali vam ugaja ta kameja? Dam vam jo!« je dejal d'Annunzio.

Pesnik mu je nataknil prstan. Po razgovoru je novinar brž stekel k draguljarju. Hotel se je namreč prepričati o vrednosti tako velikodušnega daru. Ta je pogledal na kamejo in se nasmehnil.

»Vrednost? To je le kos brušenega stekla. Vreden je nekaj krajcarjev.«

Ne bilo bi lepo, če bi videli v tej anekdoti nekaj simbol za vse d'Annunzijevo delo. Res pa je, da se prenekateri bleščeči biser njegove umetnosti izkaže od blizu le kot nenavadno spretno brušeno steklo. Na prvi pogled nas kajpak skoraj neizogibno preslepi s svojim sijajem, zgovornostjo in efektno pozo — tako da nas sčasoma utruji prav to enoličje razkošja. Kako često si ga želimo v preprostejši in bornejši obleki. Toda neumorno razmetava svoj sijaj in nam niti ne da prilike, da bi si oddehnili in preizkusili darove, ki nam jih nudi. Vendar pa ni težko opaziti, da je bolj krčevit kakor pa spontan. Vse prebogat je na »impresionističnih« vtisih, da bi napravljaj trajen vtis. Tudi meša v umetnost prvine, ki imajo kaj malo opravka z estetskimi čustvi kot takšnimi. Ker zamenjuje lepoto z bleskom in občutljivost s čutnostjo, ne vzdrži preizkušnje časa. Celo tisti, ki ga vse do konca cenijo, ga občudujejo s pomisleki. Motijo jih njegove številne neokusnosti in epigonstvo, ki se kaže v celi vrsti njegovih spisov. Kajti d'Annunzio se je posluževal vseh novejših književnih struj, pri čemer je spretno pomešal njihovo modnost z lastno podjedovano ali pridobljeno kulturo. Horac in Carducci, Dante in Stecchetti, Zola in Maupassant, Nietzsche in Baudelaire, Tolstoj, Dostojevski, Maeterlinck — vsi ti so zapustili večje ali manjše sledove v njegovem

delu. Prilagodil si jih je tako dovršeno, da se vprašamo, ali ni nemara preje pesniški virtuoz kakor pa pravi pesnik. Kakor pri Swinburnu, ki mu je podoben, tudi pri d'Annunziju virtuoz često uspeva v kvar pesnika. Čim pa od daleč zasluti, da postaja neploden ali pa izčrpan, se nemudoma zateče k novim vplivom. Pri priči zavzame novo vlogo in tako še o pravem času izpodbode svojega utrujenega pegaza za nov polet.

Vsemu temu se pridružujeta egocentričnost in živahna energija. Ne-nasiten je v mesenih poželenjih in v častihlepiju. Najsrečnejši je, kadar se pusti občudovati — česar ne počenja vedno v skladu z dobrim okusom. Za hotenim književnim aristokratom slutimo le preveč napudranega in nalepotičenega knjižnega gizdalina, ki mora biti neprestano na pozornici. Če ne gre z resničnim uspehom, se proslavi vsaj s škandalom, najrajši pa z obema hkratu.

2

D'Annunzio se je kot pesnik in kot pisatelj razvijal prav tako naglo in mnogostrano kakor doba, ki se ji ima zahvaliti za uspeh. Ko je bil komaj šestnajst let star, je izdal prve pesmi *Primavera* (Pomlad), ki so navdahnjene po Carduccijevih *Barbarskih odah*. Že tri leta po tem nezrelem poizkusu se je pojavil s *Canto nuovo* (Novi spev, 1882). Toda kmalu je pokazal pretirano nagnjenje k elegantnim razvratnostim, ki so prišle v modo. »To bo siguren uspeh,« piše svojemu založniku Sommarugi leta 1894, »v moji *Deviški zemlji* so poleg mnogih čistih strani tudi druge, ki so zelo drzne. Dejanje poteka med cerkvijo in javno hišo. V tej knjigi je dah po posvečenem krvoskrunstvu in spolzki pregrešnosti...« Isto leto je objavil senzacionalni *Intermezzo di rime*. Zbirka je pobarvana z erotomanijo, ki jo je kmalu poplačal z notranjo utrujenostjo. Ta utrujenost prihaja na dan v *Elegie romane* (1892) in v *Poema paradisiaco*, še bolj pa v avtobiografskih romanih, *Il piacere* (Uživanje, 1889) in *Trionfo della morte* (Triumf smrti, 1884).

Če je kaj takšnega, kar bi lahko imenovali kompendij dekadence v devetdesetih letih preteklega stoletja, potem sta to dva romana. Sperelli, ki je junak v *Piacere*, in Aurispa, ki je nekakšen njegov dvojnik v *Trionfu smrti*, predstavljata prav za prav eden in isti značaj, to je d'Annunzia samega, potem ko se je že valjal v vseh čutnih užitkih. Zato obe knjigi preje spominjata na erotičnega ekshibicionista, ki »poljublja in pripoveduje« — ne, ki poljublja, da bi pripovedoval — kakor pa na goli razčlembi samega sebe. Sicer se razčlenjuje v najbolj strastnih občutkih, ali prav ta podrobnost že sama po sebi izključuje resnično strast. Namesto nje opazamo le slo, ki jo biča in podžiga tem bolj, čim bolj se boji izčrpanja. Ko pa se vkljub vsemu vendarle izčrpa, je poln tiste »žalosti mesa, ko želje ugasnejo v ledu studa in ko nobena tančica več ne pokriva negibne nagote«.

Toda to je le žalost utrujenega mesa. Potrti ton, v katerega izzveni na primer *Poema paradisiaco* nima nič skupnega z iskrenim duhovnim studom. To je bila le trenutna grenčica, ki jo je kmalu skušal udušiti v dvomljivem »uživanju«, dokler ni malone postal njegova žrtev. Višek tega uživanja, v čigar mrežah je bil, je videl v »trionfu smrti«, ki je prav za prav logična posledica te poti. Njegov Aurispa torej napravi sladostrasten umor in samomor, ki ga okraši z vsemi čustvenimi priokusi in wagnerjanskimi mamili.

Ko se je d'Annunzio pričel zavedati te nevarnosti, je gledal, da bi našel kakšen izhod. Nekaj časa je oznanjal (v *Odi navali*, 1893) retorično voljo po moči in pozival k patriotičnemu delovanju. Povsem drugačen izhod je videl v tolstojanskem človečanstvu. Njegova dva istočasna romana *Giovanni Episcopo* in *L'innocente* označuje vpliv Tolstoj in Dostojevskega. Ta vpliv je bil prav tako kratkotrajen kakor pa površen. Zlasti Servio Tulio, ki je junak drugega romana, je kljub tolstojanski nastrujenosti tipičen d'Annunzijev junak: hipererotičen dekadent je, ki se ne plaši nobene zvijače in celo hudobije, če gre za to, da zadosti pohoti in uveljavljanju samega sebe. Med tem pa je d'Annunzio iznašel novo in povsem drugačno dražilo. To je bila Nietzschejeva filozofija.

3

Nietzsche, katerega si je primerno predelal in prilagodil, je imel zdaj osrednji in odločilni vpliv na njegovo književno in življenjsko pot. »Nadčlovek«, »volja po moči!« »Onkraj dobrega in zlega« — takšne zveneče krilatice, ki lahko skrivajo toliko stvari, o katerih se Nietzscheju še sanjalo ni — so delovale na onemoglega d'Annunzija kakor opojna pijača. Med štirimi lastnostmi — *volontà*, *voluttà*, *istinto* in *orgoglio* (volja, sila, nagon in ponos), ki jih smatra za glavne sestavine svoje narave, se je doslej predajal le zadnjim trem. Spričo izpodbude, ki mu jo je dal Nietzsche, pa se mu je zdaj prebudila tudi volja. Galvanizirala se je v teatralično »voljo po moči«, ki ga je vedno bolj gnala na politično pozornico Italije in celó Evrope.

Njegovi prvi nietzschejanski roman *Le vergini delle rocce* (Device s skal) je napisan v nekoliko bolj discipliniranem in možatem slogu, čeprav je njegova zamisel nadčloveka, kakor ga slika v Claudiju Cantelmu otročje naivna. Na drugi strani pa se je »volja po moči«, ki se je prebudila v njem, morala prej ali slej zliti v eno z njegovo »voljo po uživanju«, zaradi katere je že veliko preje, preden je poznal Nietzscheja, zabrisal sleherno razliko med dobrim in zlim. Njegova zelo znana drama *La Gioconda* (1899) in roman *Il fuoco* (Ogenj, 1910) sta tipična primera tega prilagojevanja »moči« in »užitkov«. Glavni junak v drami je nekaj estetski »nadčlovek«, v katerem preideta tvorna ekstaza in čutnost v eno in isto razpoloženje. Temu razpoloženju žrtvuje najbolj vdano človeško bitje — svojo ženo. Stellio Efrena, ki je junak *Ognja*, je vase zaljubljen skupek Claudija in Sperellija. Kljub nekaterim lepim, čeprav prenatrpanim popisom, je roman »razkošna« mešanica dekadence in besednega rokokoja. Uspeh romana je bil siguran že zato, ker ni bila junakinja romana nihče drugi kakor sloveča igralka Eleonora Duse.

Šele v štirih zvezkih *Laudi* (Hvalospevi, 1903—4) je združil svojo *volontà* in svojo *voluttà*, v katerih je strnil ognjevitost svojih *Odi navali* s poganstvom *Novega speva*. Vse skupaj je nečimerna pesniška avtobiografija, v kateri je d'Annunzio nekaj moderni Odisej, ki se hrani z Nietzschejevo herojsko filozofijo. Pisatelj zavzame vlogo samozvanega vodnika, ki kliče po avanturah in po življenjski radosti, ki naj zaobjema vso življenjsko raznolikost življenja: tutte le pasture, tutte le cose pure e impure (vse paše, vse čiste in nečiste stvari).

Laudi so pri vsej neenakosti poedinih zvezkov nedvomno vrhunec d'Annunzijeve umetnosti in navdihnenja. Toda celo tu je često epigonski

in brez prave globine. Tudi njegov opoj v moči spominja preje na mamilo kakor pa na božansko pijačo. Bolj paganizira kakor pa je resničen pagan, in vse preglasno ponavlja tisočkrat ponovljeno témo:

O Galileo
men vali tu che nel dantesco fuoco
il pilota re d'Itaca Odisseo
troppo il tuo verbo al paragone è fioco
e debile il tuo gesto.*

Še bolj enostranski pa je d'Annunzijev politični evangelij. Ognjevitost se je zavzel za težnje Nove Italije in je postal pesnik patriotizma, sile in dejanja. Toda namesto da bi se uveljavljal po svojem narodu in v boju za njegove pravice, je postal bombastičen apostol golega *sacro egoismo*. Kot bard imperalizma, krvi in maševanja, je našel svoj ideal v združku Bismarcka, Cesareja Borgie in nekakšnega opernega condottiereja.

4

V dobi njegove agresivne volje je tudi njegova čutnost postajala vse bolj agresivna. Razvnel ga je Nietzschejev evangelij in ni mu bilo več mari, da bi se rešil tako, kakor se je njegov Tullio v *Triumfu smrti*. Tarsis v *Forse che sì, forse che no* (Morebiti da, morebiti ne, 1910), skuša uiti jarmu erotike s pomočjo drznega in moškega sporta, z zrakoplovstvom. V *La Nave* (Ladja, 1908) zopet združuje skrajno politično »voljo po moči« s prav tako glasno in okrutno slo.

Okrutni ton, ki pride do tolikšnega izraza že v *Novelle della Pescara* (Pescarske novele, 1902), preide zdaj mestoma že v odkriti sadizem — poteza, ki so jo, vsak po svoje, razlagali skoraj vsi d'Annunzijeve kritiki. Početke tega sadizma najdemo že v nekaterih zgodnjih pesmih, na primer v *Intermezzo*. Toda podobe, ki so bile nekoč le slučajne sadistične sanjarije, so mu postale sčasoma pravi kult, erotični dražljaj in celo vir navdihnjenja.

D'Annunzio rani zato, da bi se pasel na ranah in se radoval v krvi kakor so se propadajoči Rimljani razvedrevali ob strahotah v Circusu Maximu. Kri in sla sta postala priljubljena dvojčka njegove muze. Svojo najbolj znano in eno najboljših dram *Francesca da Rimini* (1902) imenuje *dramma di sangue e di lussuria* (drama krvi in slasti). Njegova *La Nave* (Ladja) ima podnaslov *dramma di sangue e di gloria* (drama krvi in slave). Glavna junakinja Basilida se je mogla — kakor Pantea v prejšnjem *Tramonto* (Zahod) — roditi le v domišljiji, ki jo je mučil erotični sadizem. Sadistični element je skoraj premočan celó v njegovih sicer čudoviti drami *La figlia di Iorio* (Hči Iorija), med tem ko nam konec drugega dejanja in celó tretje dejanje *Gioconde* utegneta povzročiti dobesedne telesne muke. Razume se, da je tudi v njegovih patriotičnih govorancah vse preveč krvi. Bilo bi zanimivo preiskavati povezanost med erotičnim sadizmom in pa med agresivnim nacionalizmom, toda to bi že presevalo okvir te studije.

* O Galileo, manj si vreden kakor pa Odisej, morski popotnik in kralj Itake, ki je zdaj v Dantejevem peklu. Tvoja prispodoba je pretiha in preslabotno je tvoje dejanje.

Takšne okrutne poteze je d'Annunzio prav zlahka prepletel ne samo z Nietzschejevim, marveč po potrebi celo s Kristusovim evangelijem. *La figlia di Iorio* izžareva primitivno okrutnost v mistično krščanskem ozračju. *Le martyre de Saint Sebastien* (Mučeništvo sv. S.), ki je bilo napisano leta 1910. v francoščini in ga je šele pred nekaj leti izdal tudi v italijanščini, pa je prava mešanica okrutnosti krščanske eksaltacije in spolne razvrtnosti. Dejstvo, da je d'Annunzio mogel napisati te stvari v svoji nietzschejanski in paganski dobi, znova priča o njegovem daru za asimiliranje tujega in o eklekticizmu, ki ga zasledimo v vsem njegovem delu.

5

Vendar d'Annunzio — v nasprotju z eklektikom, kakršen je Anatole France, ki je vedno ohranil visoko mero kulture in okusa — očituje neko čudno neenakost. V najboljših stvareh je lahko dovršen, kljub neduhovitosti, brezhumornosti in pomanjkanju človeške simpatije. V najslabših stvareh pa je le bombastičen, plitek in dolgočasen. Obe ti skrajnosti lahko najdemo v njegovih dramah.

D'Annunzio je vse preveč lirika in retorika, da bi bil resničen dramatik. Svojih značajev ne prikazuje v njihovem psihološkem razvoju, marveč šele na »višku«, v njihovem izbruhu, ki ga ponavadi popisuje z vsem melodramatičnim darom, ki ga zmore. Po drugi strani pa je vse preveč zaposlen s seboj, da bi mogel ustvarjati žive značaje. Kakor Byron, pozna v bistvu le enega junaka, to se pravi samega sebe. Čim ne more več razkazovati, poveličevati in zadovoljiti samega sebe, mu vse navdihnenje spodleti ali pa pričenja delati le na izposojenem materialu. Čim več besed, barv in ritmov rabi, tem manj nam ima povedati. Vprav njegovo bogastvo mu je torej največja ovira, ki pa jo včasih premaguje, kolikor jo more. To mu je uspelo vsaj v eni njegovih dram, v *Hčeri Iorija*. Pisana je v zadržanem, arhaičnem jeziku in izdihava skupaj z mistiko surovega kmečkega okolja, ozračje njegovih rodnih Abbruzzov. Tudi *Francesca da Rimini*, ki je bujnejša, ima resnično pesniška mesta. *Mučeništvo svetega Sebastjana* je nov dokaz za njegovo nenavadno virtuoznost. Prav tako virtuozni sta prvi dejanji *Fedre* (1909). Na splošno pa je preveč zaljubljen v »uprizorjanje«. Vse prerad prenaša muzikalne slikarske prvine v besedne izlive. Vse prerad uporablja operna sredstva, kakršna opazimo zlasti v dramah *Sogni* (Sni), v *Gloria*, ali pa v *Ladji*, za katero mu je mogla nuditi scenerijo le »benečanska šola« v prvi svoji propagandja.

Ker vedno rajši deklamira in pripoveduje, namesto da bi prikazoval v dejanju, nam je dal tudi statično dramo (po zgledu Maeterlinckovih dram) v *La città morta* (Mrtvo mesto), ki pa je le eden njegovih najbolj bleščečih posnetkov. Celó kadar zares ustvarja žive prizore, je bolj teatraličen kakor pa dramatičen. Gradi vse in celo usodo preveč od zunaj. Večina njegovih dram so preje dovršeni mehanizmi kakor pa organizmi. Tudi so vsak hip v nevarnosti, da postanejo preveč kričeče ali pa preveč plitke. Takšna je na primer njegova drama *Piu che l'amore* (Več kakor ljubezen) s svojim nietzschejanskim poveličevanjem zločina. Drugi pri-ljubljeni njegovi triki so preračunani kvečjemu še na to, da bi v gledalcu vzbudili čutno domišljijo ali pa delovali na njegove živce, kakor na primer *La Gioconda*. Takšni triki so lahko nekaj časa prav učinkoviti.

Ali, čim si opomoremo od genotja, smo ogorčeni, kakor bi nas kdo opeharil za estetsko občutje z golim nadomestkom, ki je »vreden nekaj krajcarjev«. D'Annunzio meša cenene nadomestke celo z najbolj iskrenim pesniškim navdahnjenjem. To je počel tako dolgo in tako dovršeno, da so postali ti nadomestki malone njegova druga narava.

6

Toda kakšen je prav za prav njegov položaj v evropski književnosti? Odgovor je nekam težak. D'Annunzio ima velik mednarodni sloves, v resnici pa nikakšnega mednarodnega pomena. Njegovo književno slavo so širili predvsem razni podvigi, ki nimajo nikakšnega pravega opravka z literaturo kot takšno. Kot pesnik pa je bil pri vsem talentu vse preveč stvari hkratu, da bi se mogel izčistiti v univerzalno pomembnega genija. Namesto da bi bil velik, je le veličasten.

Poleg tega ga je njegova poznejša *italianità* počasi odtegnila vsemu, kar bi lahko imenovali pravi evropski duh. Ker ni mogel združiti obojega, je postal dober Italijan na račun dobrega Evropca v Goethejevem smislu. Čeprav bodo njegove najboljše strani ostale med biseri italijanske književnosti, vendarle pogreša lastnosti, ki so neobhodno potrebne za veliko umetnost. Tudi se je preveč vdinjal trenutnim književnim modam, tako da je zdaj kot pisatelj zastarel s temi modami vred. La malo stvari ima, ki so še zares sodobne. Kar se tiče njegovih okrasov so ti že močno zveneli, in vedno bolj kaže, da so golo pozlatilo. Zdi se, da ga zanemarjajo celo tisti sladostrastni bralci, ki so ga nekoč uživali iz posebnih razlogov: zamenjujejo ga z novimi in »naprednejšimi«¹ idoli te vrste.

Nekaj drugega pa je njegov položaj v Italiji. Tam ni le najmarkantnejši pesnik svojega rodu, marveč tudi eden najpomembnejših pojavov v italijanski kulturi zadnjih desetletij sploh. On je bil tisti, ki je prav s svojim eklekticizmom pritegnil glavne moderne struje v nekam konzervativno italijansko književnost. Njegov vpliv zasledimo tudi v gibanjih, ki so izven književnosti, na primer v fašizmu.

Med vojno in po vojni je postal malone nekakšna narodna ustanova — čast, ki je ni lahko nositi v kateri deželi že bodi. Toda, zdi se, da jo on nosi s prav istim samoobčudovanjem, ki ga je pokazal ob neštevilnih drugih prilikah. Še nedavno je poklonil Italiji svoje zasebno bivališče — dejali bi svetišče — ob Gardskem jezeru. To je storil s spomenico, ki jo lahko navedemo kot primeren zgled njegove književne manire, pa tudi — njegovih manir.

»Drznem si pokloniti italijanskemu ljudstvu,«² končuje, »vse, kar mi je ostalo in vse, kar si bom od tega dne dalje morda še pridobil. Jaz, ki sem nekoč neskrbno pel o starih palačah in o razkošnih vilah, sem končno prišel do tega, da lahko mirno in tiho živim v tej kmečki hiši ne zato, da bi se ponižal, marveč zato, da bi preizkusil svoje zmožnosti ustvarjanja in presnavljanja. Moja ljubezen do Italije, moje češčenje spominov, moje heroične težnje, moje slutnje o bodočnosti domovine — vse to je razodeto tu v sleherni vrstici, v slehernem tonu in barvi. Tu so tudi moje knjige, ne zato da bi se naprašile, marveč kot živa bitja, morda jih še noben samotni učenjak ni imel toliko... Ustanovil sem letno gledališče, organiziral sem šole in delavnice, da bi obnovil tradicije italijanske umetne obrti. Kujem železo, vlivam steklo, dolbem v kamen

in tiskam z lesenimi tnali, barvam platno, rezljam v ebenovino in zelenikovino, tolmačim recepte Katarine Sforza in destiliram dišave. Prosim predsednika italijanske vlade, naj sprejme mojo žrtev v celoti in nedeljeno in naj jo proglasi za neprenosno za vse čase in prilike. Pričajjo živi, ki so budni in mrtvi, ki vidijo.»

Upajmo, da ima vsaj kateri živih, ki so budni, več humorja kakor pa Gabrielle d'Annunzio.

GLOSE K »BRATOM KARAMAZOVIM«

MILENA MOHORIČEVA

Ko človek čita »Brate Karamazove«, se nehote domisli Goethejevega »Wilhelma Meistra«. Pa ne morda zaradi tega, ker bi ga karkoli spominjalo nanj, marveč zaradi tega, ker so »Bratje Karamazovi« njegovo popolno nsprotje. Vendar tudi »nasprotje« ni prava beseda in bi bilo bolje, če bi dejali, da so nasprotni tečaj enega in istega sveta, da so druga »možnost« umetniškega oblikovanja.

»Wilhelm Meister« je kakor zgodba o drevesu, ki jo je mojster pripovedoval od začetka do konca, skoraj od onega trenutka, ko je sprejela zemlja seme v svoje naročje. To je zgodba o rasti človeka, o njegovem dozorevanju in o njegovi dokončni zdravi, neokrnjeni uvrstitvi v svet. Zato pravijo literarni zgodovinarji tej vrsti romana »razvojni roman«. Snov tega razvojnega romana je oblikovanje človeka. Junakov človeški lik se je dopolnil šele takrat, ko je dozorel preko sebe, ko ni samo spoznal potrebe po koristnem delu, marveč ko se mu je tudi dejansko posvetil. Poklic, ki si ga je izvolil, gotovo ni bil zgolj po naključju poklic zdravnika.

Dostojevski pa je iz življenja vzel samo en sam konflikt. Ljudje stojijo pred nami dograjeni. Karamazovi so prerez, ki ga je napravil pisatelj v trenutku ko je med njegovimi junaki dozorel konflikt. Seveda ga je osvetlil s preteklostjo in pokazal z njeno pomočjo vsa brezdnna in višine svojih ljudi. Vedno pravijo, da Dostojevski ni bil oblikovalec, da je vse samo »izbruhal« iz sebe, da njegovo delo, predvsem pa Karamazovi, niso roman, marveč velikanska neoklesana skala, in mnogo podobnega. Vendar bo najbrž obratno res. Če pomislimo, kako v témo Karamazovih zazvenita dva odrešilna motiva, motiv starca Zosime in otroški motiv dečkov, če se spomnimo, kako je Dostojevski po »dickensovsko« odtrgal svoja poglavja prav tam, kjer so dosegla najvišjo napetost, in je razvijal dalje povsem druga, nova poglavja, bomo priznali, da je bil vsak odstavek natanko pretehtan in da mu je bilo v celotni zgradbi odkazano prav določeno mesto. Mračno tragedijo Dmitrija Karamazova je obdal s svetlim okvirjem. Če je starec Zosima nudil avtorju prvi kontrast in če si je njega izbral, da je ob njem izrazil svojo misel o človeku in o njegovem namenu, je porabil motiv poldoraslih dečkov, predstavnikov novega sveta, ki ga je oblikoval že Aljoša, da je njegova misel na koncu izzvenela. Ti dečki so razumeli že vsa življenjska vprašanja, poznali so že strast samoljubja, slavoehlepnost in sovraštvo, a so se pod Aljošinim vplivom združili ob bolnem tovarišu v skupni ljubezni. To je isti motiv »ljubezni«, ki je zazvenel že v starcu. Zaključil je tragedijo Karamazovih in nakazal ne

samo novo pesniško snov, marveč tudi koncept novega sveta. Iz dveh ločenih svetov, iz starčevega sveta (ki pa nikakor ni predstavnik pravo-vernega uradnega pravoslavja, marveč predstavlja »revolucijo« v pravoslavju samem) in iz sveta karamazovskih nebrzdanih strasti, ki sta živela drug *poleg* drugega in ne drug v drugem, se bo rodil nov svet. Starec je poslal Aljošo — ki je bil Karamazov, a obenem tudi starčev učenec — med svet, na dolgotrajno in utrudljivo delo vztrajne, dejavne ljubezni. Poslal ga ni med svet, da bi se naenkrat, s kakim posebnim »junaštvom« žrtvoval, zahteval je od svojega učenca več, da se bo namreč izkazal v vztrajnem, nevidnem, drobnem in »neslavnem« delu za ljudi. Vsi naši mladi ljudje, je dejal, komaj čakajo, da bi se čimprej »žrtvovali« za človeštvo. Vendar ne pomislijo, da je prava žrtev edinole neumorno delo vsega dolgega življenja in da je zanj treba nesporno več junaštva kakor za kako enkratno, v opoju navdušenja opravljeno dejanje. »Žal taki mladeniči ne spoznajo, da je povečini žrtev življenja izmed vseh žrtev najlažja, in da na pr. večini izmed njih povsem nedostaja sil, da bi darovali pet ali šest izmed teh vročih mladeniških let za težko, truda-polno učenje v službi znanosti, da bi si v teh letih podesetorili sile za pospeševanje one resnice in za dopolnitev onih dejanj, za katera so se navduševali.«

Sestanek v samostanu je nekak preludij za vso zgodbo. Ozračje je nabito z vnetljivimi plini, srasti bruhajo iz ljudi, starec pa je šel do Dmitrija in pokleknil predenj. Slutil je, da ga čaka veliko duševno trpljenje. Kako čudovit akord je zazvenel ob tem prizoru in odmeval je skozi vso zgodbo, prav dokler se ni izvršila, kakor jo je pisatelj v celici nakazal. Že tam je oče Dmitrija obdolžil po krivem, toda takrat se je izkazalo, da njegova obdolžitve ni bila resnična. Morda je starec prav zaradi tega pokleknil predenj, ker so bile očetove obdolžitve take, da bi jim ljudje takoj verjeli.

Vprašanja, ki jih je zastavil Dostojevski na terenu, na katerem se vsaj v zasnovi nedvomno odloča bodoča usoda sveta, niso za nas zanimiva zgolj zategadelj, ker jih je izrekel znamenit pisatelj, ki je izšel iz ruskega naroda, kateremu veljajo danes in ki so mu veljale v preteklosti vse naše velike in iskrene simpatije, marveč predvsem zaradi tega, ker jih je izrekel človek, ki se je po »ukazu usode« ali morda tudi po lastni zaslugi, po lastnem trdem duševnem delu, prebil v ono sfero »redkih« ljudi, ki stoje nad časi, v kolikor spletajo vez iz preteklosti in sedanjosti v bodočnost, ki pa so prav zaradi tega dvakrat glasniki svojega časa. Prvič, ker ga oblikujejo in ponazorujejo v prijemljivih likih razumljivih človeških usod, in drugič, ker so obdarovani s posebno »jasnovidnostjo«. (Beseda je prišla precej v nemilost. Morda je prav zaradi tega zelo mikavno poseči po njej.) Obdarovani so s posebno jasnovidnostjo, ki pregleda pot, katero hodi kako občestvo, daleč v bodočnost, in zato lahko pokaže osnovne razloge zagate, v katero je človeštvo zašlo, lahko pa nakaže tudi sredstva, s katerimi se bo izmotalo iz nje.

Zelo odličen in veljaven mož je nekoč v neki ljubljanski kavarni povsem resno, iskreno in prepričano izjavil, da je bil Dostojevski ruski klerikalec. Ta ugotovitev je nedvomno veljala zanj, za njegove somišljenike, in kako bi ne za ptiče mladokljune, ki so žvižgali za njim? Najsi je bila ta beseda merodajna ali ne, je vendarle zelo značilna. Ne morda samo za posebni »kranjski« odtенок označevanja, ampak za naše oprede-

ljevanje sploh. Dostojevski je res postavil antitezo vera ali nevera, če hočete tudi antitezo Bog ali razkroj. Toda postavil je še drugo, ki je mnogo jačja, mnogo ostrejša in mnogo preciznejša, namreč antitezo Kristus ali veliki inkvizitor, ki bi jo lahko nekoliko transponirali, pa bi se glasila: človeško dostojanstvo ali politika. Ta dva izraza bo treba seveda natančno opredeliti, ker že lahko vidimo in slišimo vnaprej, da vzbujata pohujšanje — posebno pri »progresistih«. (Kako blagozvočno je to ime!) — Pojem, ki ga označuje izraz »človeško dostojanstvo«, obsega neotipljivo področje človeškega intimnega življenja, njegov odnos do samega sebe v prvi vrsti in nato njegov odnos do soljudi in do prirode. To intimno človeško življenje je bilo v preteklosti, je danes in bo v bodoče posebno področje umetnosti, nanj so se sklicevali tudi vsi verski ustanovitelji od Bude do Krista, dasi so se posamezna verstva, ko so okostenela v konfesije, vedno zapelala v stroj uveljavljenega družbenega reda, to je »politike«, in s tem izgubila neposredni stik s svojim izhodiščem. Ker je to intimno človeško življenje področje umetnika in verskega reformatorja, ni čuda, da je Dostojevski — v vsakem Rusu je itak pol verskega reformatorja — ubral v svoje delo motiv Karamazovih in motiv starca. Motiv starca, h katerem so zahajali ljudje v trumah, da bi se tam preizkusili. »Kdor se je posvetil taki preizkušnji, taki strahotni življenjski šoli, se je posvetil v upanju, da bo v dolgi dobi preizkušnje deležen tega, da bo premagal samega sebe, da bo obvladal samega sebe. Upal je, da ga ne bo doletela usoda onih ljudi, ki preživijo vse življenje, pa niso še odkrili samih sebe.«

Starec je govoril mnogo o ljubezni. Pripovedoval je o človeku, ki mu je priznal, da neizmerno ljubi celokupno človeštvo, kadar je sam, vsakega posameznika, ki se mu približa, pa sovraži. Zatorej je poslal Aljošo med svet, da bi v njem deloval v njegovem znamenju, z ljubeznijo, ki ne išče vidnega plačila in zadoščenja, v znamenju veselja do življenja in vere v človeka. Starec je veroval v rast posameznika in v rast občestva, četudi bi danes varoval plamen en sam človek, in če bi bil tudi neznan in pozabljen puščavnik. Zato rast pa je priznaval samo eno pot, namreč pot samovzgoje, ki jo poudarjajo danes tudi vsi moderni psihologi. Samovzgoja pa bo večno vezana na vežbanje volje, na spoznavanje in priznavanje svojih napak, na premagovanje samega sebe, skratka na odpoved, ki bo vedno nekoliko v rodu z askezo. Starec je pripovedoval, da je nekoč govoril z revolucionarjem, ki mu je priznal, da bi v zaporu kmalu zatajil svojo idejo, ker ni imel tobaka. In starec se je vprašal, kako bi mogli ljudje, ki se ne znajo vsemu odpovedati, preoblikovati svet. S tem smo morda približno opredelili prvi pojem, ki ga nahajamo v pisateljevi ostri antitezi »Kristus ali veliki inkvizitor«, in ki smo jo za našo porabo transponirali v antitezo »človeško dostojanstvo ali politika«.

Izraz »politika« naj nam obsega vse one »trike«, metode in prizadevanja, s pomočjo katerih je mogoče ujeti ovčice na trnek oblasti, in sicer pod pretvezo navidezne svobode, blagostanja in lagodnosti. Politika se ne sklicuje na intimno življenje človeka (to je zanjo fraza, ki se je poslužujejo omejeni filantropi), ne na prepričanje, niti ne na delo na lastni osebni rasti. Obratno, v možnost notranje rasti človeka in človeštva ne veruje. Zanaša se na troje sil, na čudež, na misterij in na avtoriteto ter se veže z njimi. To je modrost »izkušnjavca v puščavi«, ki je ponujal kruh, ki je izzival k »preizkušanju Boga«, in ki je vabil z oblastjo. To je

nasprotje vsemu »človeškemu dostojanstvu«, vsej osebni notranji izgraditvi, vsaki svobodni odločitvi, vsemu stremljenju k nadosebnim ciljem. Pojem »politika« ne obsega pojma »socialne pravičnosti«, že zategadelj ne, ker ta politika ne priznava »človeka«, ampak veruje samo v dvojce, namreč v »politike« in v »maso«.

Zakaj je bil Dmitrij Karamazov obsojen? Ker za ljudi njegova človečnost ni pomenila ničesar, ker njegovi lastni izjavi nihče ni pripisoval važnosti kljub njegovi veliki izpovedi, ki jo je podal pred vsemi, ko so ga prijeli. Za vse so bila važna samo zunanja dejstva, ki so se po naključju tako usodno skladala. Nihče ni pomislil, da bi človek, kakršen je bil on, ki se je pred njim tako odkrito izpovedal, ki je šel pri tej izpovedi skozi troje »vic«, prvi priznal svoj zločin, preden bi ga obdolžili. Tako pa so ga obsodili za zločin, ki ga dejansko ni izvršil. Edina človeka, ki sta verovala vanj, sta bila Aljoša in Grušenjka. Ko so Aljošo pri razpravi vprašali, kako more trditi, da njegov brat ni morilec, je izjavil, da mu je pogledal v obraz in je vedel, da je govoril resnico. Grušenjka pa je dejala, naj mu verujejo, saj sploh ne zna lagati. Spričo polne dvorane sta njuna »dokaza« obledela in ljudje, ki so imeli usodo Dmitrija v svojih rokah, so se njunim »naivnim« razlogom pokroviteljsko nasmehnili. In vendar so bili ti »naivni« razlogi edino pravilni in veljavni.

Ivan Fjodorovič, drugi Dmitrijev brat, je do zadnjega večera okleval med njim in med lakajem Smerdjakovim, s katerim je bil sam v nekakem čudnem, neizgovorjenem dogovoru. Ko mu je lakaj zadnji večer priznal svojo krivdo — in s tem postavil njega samega za sokrivca umora, vsaj za moralnega sokrivca — in ko mu je Ivan odnesel onih tri tisoč rubljev, zaradi katerih so njegovega brata dolžili umora, so njegovi zrahljani živci popustili. Pri razpravi je oddal denar, zaradi katerega so njegovega brata sodili — in glej, nihče ni prisluhnil njegovim besedam, nihče jim ni pripisoval važnosti. Ni čuda, da je v takem precepu izgubil ravnotežje.

Ko je Dmitrij razmišljal o svoji zli sreči, ga je obšlo nenadno spoznanje. Ljudje, ki jih razkrajajo taka protislovja, duše, po katerih orjejo take strasti, morajo iti skozi strašno trpljenje, da dozoriijo in se izoblikujejo. Njegovo življenje se je takrat preokrenilo, in stopil je na novo pot.

Govoriti o pisateljevi globinski psihologiji je precej tvegano, ker je precej obrabljeno. Kljub temu se ni mogoče ustavljati izkušnjam. Človek v mislih obnavlja prizor za prizorom, in iznova ga pretresa pisateljevo »poznanje materiala« do zadnjih, skoraj nemogočih otenkov. S kako čarovnijo se mu je posrečilo ustvariti lik Fjodorja Pavloviča, zlasti prizor v samostanu? Kako je Fjodor Pavlovič s svojim norčevskim izbruhi tiransko obvladoval vso družbo, kako je poskakoval s predmeta na predmet, kako si je izmišljal in po svoje prikrojeval razne anekdote, vedno s komaj opazno, toda tem občutnejšo ostjo proti samostanstvu. Kako je s svojo pristnostjo in s svojo starčevsko lažnivostjo neprestano onečal posvečeni kraj, v katerega je zašel. Kako ga je to zadovoljevalo, kako je užival v svojem početju, kako se je njegova sladostrastna nesramnost stopnjevala vse do končnega izbruha pri priorju. Morda mu celo lahko verjamemo, da je hotel biti »spodoben«. Iz te njegove »spodobnosti« bi morda lahko izvajali vse njegove pobožnjaške besede in vzklike »svetemu starcu«, ki so v njegovih ustih takoj dobile drug prizvok, in zaradi

katerih je ves prizor izzvenel še v izrazitejšo grotesko. S kakim neomejenim ugodjem je dalje sedel isti Fjodor Pavlovič za mizo in okušal slastne kuharske izdelke svojega kuharskega umetnika — in najbrže sina — Smerdjakovega, če se spomnimo njegovega glavnega življenjskega vodila, njegovega odnosa do žensk, po katerem je lahko vsaka ženska za moža vir najvišjega ugodja, po katerem sploh ni ženske — tudi slaboumne »smrdeče Lizavete« ne — ki bi moškemu ne nudila razkošnih naslad, če se dalje spomnimo, kako je ta stari skupuh, ki ga ni bilo prav nič sram ogoljufati svojega prvorojenca za materino dedščino, trepetal vse dni in noči v pričakovanju, da ga bo — ženska, ki jo je blazno ljubil njegov sin — Grušenjka »uslišala«, in kako ji je pripravil celih tri tisoč rubljev, bo zadobil njegov lik šele prave globinske odnose in pravo ozadje. Govoriti spričo Fjodorja Pavloviča o tehniških »prijemih«, je zelo težko. Zakaj če natančno premislimo, se je pisatelj neprestano posluževal dialoga in se zadovoljil s kar najpotrebnejšimi opisi. Učinek besed in postopanja Fjodorja Pavloviča je neizmerno povečal s tem, da ga je postavil v okolje, ki se je razlikovalo od njega kakor dan od noči, in s tem, da je prikazal učinek njegovega nastopanja na vsakem posamezniku posebej. V tem je sploh »skrivnost« Dostojevskega in pa v že omenjenem Dickensovem načinu odtrgavanja povesti prav v onem trenutku, ko je postala najbolj napeta in najbolj zanimiva. V vsakem prizoru je postavil pred nas enega ali tudi več ljudi, ki so, ali samo gledalci, ali pa so samo posredno zapleteni v vso zadevo, tako da lahko razmišljujejo o tem, kaj se je spričo njih zgodilo, in da se nekako, v kakršnikoli že obliki, izpovedo svojih misli.

Tako nam na primer ni opisoval Grušenjke in Katarine Ivanovne v usodnem prizoru na Katarininem domu neposredno, marveč nam je govoril o učinku, ki sta ga obe ženi vzbudili v Aljoši. In zopet je s pomočjo dialoga predstavil svoje značaje. Odsekani, često brezzvezni, histerično neugnani stavki Katarine Ivanovne so s temačno barvo prikazali problematični značaj te žene, ki je poljubljala spodnjo, izzivalno ustnico svoje tekmovalke in njeno roko, in ki nikoli ni vedela, kje je meja med resnico in igro, med naravo in neiskrenostjo, med gospodovalnostjo in ponižnostjo, med sovraštvom in ljubeznijo, dokler je ni Grušenjka s svojim prirodnim čutom za »dostojnost« opomnila in predramila iz ekstaze. Grušenjka je takrat sicer res govorila z osladnoodličnim glasom, neznosno je natezala svoje besede spričo plemenite gospodična, ki jo je povabila na razgovor, vendar je zmagal tudi tokrat, kljub vsemu, njen samorasli temperament. Njena ženska čustva, ki jih ni znala zatajiti, so ji prepovedala, da bi svoji odlični tekmovalki poljubila roko — in roke ji tudi ni poljubila takrat, ko bi ga bilo treba samo vrniti. Prav nič je ni omamila Katarinina prijaznost, in vsa njena navidezna ponižnost je spuhтела kot bi trenil, ko se je jela Katarina dotikati njenega osebnega življenja in posegati v njene odločitve. Z mačjo lahkoto in gibčnostjo je našla ravnotežje in se sprostila. Nikjer ni tako jasno, zakaj se je Dmitrij oklenil Grušenjke. Da je podčrtal to dejstvo, je pisatelj pozneje privedel Aljošo k Dmitriju, da bi mu poročal o tem prizoru, da bi mu poročal o tem, kako je Grušenjka »užalila« Katarino Ivanovno. In Dmitrij je bil ves navdušen, da ji Grušenjka ni poljubila roke!

Kakor je bila njegova strast do Grušenjke nebrzdana, brezmejna, skoraj bi lahko rekli, da je bila »metafizična«, zakaj taval je po praznoti in

v vsem veselstvu je bila njegova ljubezen edina točka, na katero se je opiral, tako je bila še strašnejša praznina, v kateri se je znašel, ko je Grušenjka odšla k svojemu »nekdanjemu« in on ni vedel, kje je. V praznini časa in prostora ni bilo za Dmitrija nikake opore, izgubil je ono »Arhimedovo točko«, s pomočjo katere bi lahko premaknil svet. Opotekal se je neobgljeno, si utvarjal oprijemališča zdaj tu zdaj tam, vendar so bila vsa le privid njegove bolne domišljije. Izgubil je edino vez, ki ga je vezala na življenje, edino trdno osnovo, na kateri je stal. Zdaj je bila njegova vez strta in harmonija, ki bi jo lahko ustvarila Grušenjka — kakor jo je tik pred usodnim trenutkom resnično ustvarila za kratek hip — se je razbežala na vse vetrove, in v vsem neskončnem veselstvu je bil popolnoma sam. Vsak živec njegovega bistva je trepetal, njegov gon po samoohranitvi je iskal izhoda, iskal je rešitve za vsako ceno. Toda Dmitrij je izgubil v boju za edino trdno točko zmožnost za presojanje svojih odnosov do soljudi, za presojanje razdalj, ki so bile med njimi, in ne samo to, marveč tudi za njihove praktične, vsakdanje interese in navade. Izgubil je stik s svetom in z življenjem, kar je bilo v resnici, zanj ni obstajalo, in kar ni bilo, je bilo zanj resnica. Vse, kar je ukrenil, je bilo že vnaprej stoddostno nemogoče in brezuspešno, on pa je bil prepričan o svoji rešitvi. In kako trdovratno se je oklepal svojih utvar! Kako je šel k prekupčevalcu, da bi pri njem zastavil svoj problematični delež, in kako je udano čakal vso noč, da se bo obupno pijani človek streznil. Proti jutru je zaspal, in prekupčevalec z lesom se je takrat zopet napil do nezvesti. Vse se je zarotilo proti Dmitriju, ki se je v svojem obupu spomnil celo histerične Koklakove, katera mu je v njegovi skrajni stiski predlagala, naj gre v zlate rudnike. Fantastično! To je pekel človeka, ki stoji izven tega sveta. Tako pošastne samote, tako bolesto iskanje poti v svet, je mogla prikazati samo strašna umetnost Dostojevskega. Zakaj ob takih prepadih se zdi, da ni več nobenega koraka naprej, da je tod konec poti. — Ni čuda, da so v njegovi domovini zdaj začeli zopet tako primitivno znova.

KRIK V KRAKOVSKI ULICI

JONTES GELČ

Blagajnik Joža Klinar je hitel iz pisarne domov h kosilu. Napihnjena in debela lica so bila kakor lica angelčkov, ki jih je ob zadnjih počitnicah slikal v vaški cerkvi. Poznalo se mu je, da je jezen. Tako je bilo tudi v resnici in le z muko se je zadrževal, da ni vrgel po cesti aktovke, v kateri je nosil svojo, morda že šestdeseto plačo. V vseh teh šestdesetih primerih je bil približno takšne volje. Ni mu bilo za ta denar, marveč za sile, ki jih je tratil zaradi njega. Nenasitnežem, ki ga čakajo doma bo vrgel v roke denar zato, da bodo siti in mu bodo dali vsaj mir. Škrtal je: zaradi požrečnosti domačih mora hoditi v urad, namesto, da bi šel v slikarsko akademijo. Kakor kaznjence so ga za večno vklenili v to robijo — v ta urad. Hladnokrvno so ga prikrajšali za tisto, kar je bilo dano večini njegovih sošolcev, a za Klinarja, ki je bil vedno odličnjak, pa ni ne univerze ne akademije. Tisti dan, ko je končal gimnazijo, je

bil vsekakor največji uspeh, ki ga je čakal v življenju. Imel je odlično izpričevalo, najboljše od vseh maturantov. Kljub temu pa se je še vedno na tihem čutil nekam nevrednega. V srcu ni bil še nikoli tako ponižen kakor prav zdaj. Še bolj kot sicer je povlekel glavo med čokata ramena. Imel je občutek, da se nekateri študentje posmehujejo in bilo je celo, kakor bi šepetali: »štrebar, idiot, garač«. Čutil je, da mu ta odličnjaska slava prav tako malo pristaja, kakor bi mu pristojal diplomatski frak. Jasno se je zavedal svojih prednosti in prav tako tudi svojih napak. Vedel je, da ni nikak izreden talent, čeprav je znal izvrstno kopirati in je imel veselje do slikanja. Toda, če si je profesor risanja še tako prizadeval, da bi iztisnil iz njega le za prst samostojnosti, le senco izvirnega talenta, se mu to vendar v lastno presenečenje nikakor ni posrečilo. Čudno je bilo pri tem to, od kod je vzel fant svoj čudoviti dar opazovanja. Vsaka njegova slika je bila popoln posnetek, fotografija. Vendar ga je profesor več let izpodbujal, naj čim več dela in se išče, dokler končno nemara ne pokaže tudi samostojnega daru. Ker je raje risal kakor pa se ukvarjal z matematiko, ali z jeziki, si je sčasoma vtepel, da hoče postati poklicni slikar — umetnik. Domači so mu prekržili načrt. Dva meseca pred koncem šole je čakalo nanj že dobro mesto v zavarovalnici in namesto na akademijo je moral v službo v zavarovalnico. Laskalo mu je in ga jezilo hkratu, ker so mu od prvega početka vsi uslužbenci zaupali in mu prepuščali dežurne službe in nadure. Čez pol leta so že vse dežurne službe odpadle nanj, tako, da je zaslužil dvojno plačo. Zato pa si je med kolegi poleg simpatij pridobil tudi neizogibni naslov »garač«. Do enajste ure, do polnoči, vse nedelje in praznike je presedel v uradu. Kako in kdaj je prišel do te časti, tega se še sam ni zavedal. Najprej ga je poprosil eden kolega, nato drugi in končno so ga zagnili z delom. Spočetka je mislil, da bo zraven študiral filozofijo ali jus. To je bilo zdaj nemogoče. Od časa do časa si je ukradel toliko časa, da se je poigral z barvami. Napravil je akvarelček, ali pa kakšno malo olje. To je bilo edino, kar mu je ostalo od visokoletečih idej. Včasih je srečal starega sošolca, ki je študiral na univerzi. To novo srečanje ga je spomnilo na izgubljene cilje. Nekaj v njem se je uprlo in protestiralo proti njegovem štrebarstvu. Končalo se je tako, da je sklenil čimprej napraviti konec temu garaštvu in se posvetiti čemu višjemu. Delal je mogočne načrte, nakupoval barve in slikarsko orodje, ki ga je ogledoval z navdahnjenjem. Igral se je s temi igračkami kakor otrok. Pripravljal se je na novo delo: zbiral je motive in hodil okrog z velikimi, strmečimi, jasnimi, modrimi očmi in s presrečnim obrazom, kakor bi prisluškoval nečemu velikemu, ki se dogaja v njem. Iz tega navdihnjenja so ga predramile po navadi razmere v hiši. Je že od kod prišla mati in ga nahrulila, če še ne misli nehati z razmetavanjem denarja za to otročarijo. Vznejevoljen, užaljen in togoten je brž pospravil barve in čopiče in se še bolj zakopal v svoje štrebarstvo. Če bi nagibal k pijači, bi se bil zapil, toda vino se mu je gnusilo. Za to dobro lastnost se je imel zahvaliti materi, ki je bila sama pijanka. Že kot otrok je zasovražil alkohol in to sovraštvo mu je ostalo vse do danes. V gostilni je naročil ponavadi mleko ali malinovec. Danes, ko je prejel najvišjo plačo odkar je bil v službi, se je še posebej zavedel svojega brezmočnega težaštva. Nekaj v njem ga je opozarjalo, da to utepanje ne pelje nikamor. Ko bi vsaj kaj imel od svojega denarja, ali pa bi ga vsaj hranil. Toda sproti je šlo vse k vragu. Oženil se bo, prav

gotovo, kar z Marijo, ki je bila tipkarica pri isti zavarovalnici in je bila že nekaj mesecev v blagoslovljenem stanu z njim. Čisto slučajno, po naključju je padel v to ljubezensko skrivalnico. Nekoč sta oba precej pozno odhajala iz urada in Klinar jo je spremil. Povabila ga je v svojo sobo s pretvezo, da mu pokaže sliko, ki je baje nek znamenit original. Ko je bil sam z njo in jo je gledal s svetlimi očmi, jo je smehljaje vprašal: »Marija, ali vi ne bi hotela postati nocoj moja žena, jaz pa bi bil vaš mož?« Sramežljivo in nasmehljano, kakršna je bila, jo je stisnil k sebi. Prvič je bil takole sam. Všeč mu je bila tudi zato, ker je bila tako preprosta. Posebno pa mu je ugajalo, ker je imela na sebi toliko — mesa. Tisto noč je ostal pri njej. Potem je prihajal k njej večkrat. Postal je stalen gost: če je imel le minuto časa, je skočil k njej. Pri njej se je dobro počutil zlasti zato, ker je imela tako prijetno sobico z malim, lesenim hodnikom. Ta je bil zasenčen od mogočne brajde. Na tem hodniku in v tej sobici se je počutil dobro, tukaj je lahko sanjaril o slikarstvu in nič ga ni motilo. Njegova Marija se je molče sklanjala nad balo in vezla. Bila je molčeča. Če pa je kaj govorila, je itak vedel kaj govori, četudi ji ni v mislih sledil. Govorila je kako bosta prihranila za balo; kako bo čudovita njena bala; kakšne srajčke in kapice in jopice bo napravila za malega, ki ga tako težko pričakuje. Bila je ponižna in dobra z njim in v njem je vstajalo upanje, da se bo spodobno rešil domačih ujed, ki ga izkoriščajo in mu žro mozeg in ki se jih drugače ne more otresti. Večkrat je že mislil na to, da bi šel stanovat kam drugam. Toda tako brezvesten pa vendar ne more biti, da bi podpiral tuje ljudi namesto domačih. Četudi so bili še takšni zajedalci, vendar je čutil, da so njegova kri. Mati, oče, ubogi mali bratec Janko, ki je bil nežen in slabokrven kakor punčka, je trepetal vselej, kadar je prišla mati pijana domov. Kričava, toda dobra teta Marijana mu je kuhala priboljške, kadar je bilo kosilo preslabo. Če je pomislil samo na to, kako bi tulila Marijana, če bi jih zapustil, mu je lezel mrzav v kosti. Kamorkoli bi šel, bi ga zalezovala kakor senca, celo v pisarno bi prilezla za njim in šef bi zaduhal vonj po njenem neumitem obrazu. Vroč val mu je planil v glavo ob tej misli. Nasmehnil se je, toda čim se je spomnil na domače razmere in na hladnokrvnost, s katero so mu uničili karijero, je zaškripal od jeze in obupa.

V takšnem razmišljanju je prišel že v Krakovo. Mati, žena sobnega slikarskega mojstra, je bila hkratu tudi branjevka in je imela v tem predmestju pritlično hišico z zelenjavnim vrtom.

V ozki Krakovski ulici, ki so jo na obeh straneh obdajale pritlične branjevske bajte in ogromni zeljnati vrtovi, pa se je nečesa domislil. Potegnil je iz žepa zavojček denarja, potegnil ven stotak in ga skril. Shranil ga je za čase, ko bo morda študiral slikarsko akademijo.

Ko je prestopil prag nizke veže, je bil v kuhinji. Že na pragu je obstal in se z gnusom ozrl v stran, da ne bi videl matere, kako strastno in požrešno, kar z rokami, je mastno svinjsko meso. Mast se ji je cedila izpod krčevito skrčenih prstov. Neznansko je cmokala. Obšel ga je neznosen odpor. Prijelo ga je, da bi jo z užitkom udaril. Naglo je potegnil iz žepa denar in ga zagnal na mizo. Hlastno je pograbila po njem in ga basala v svoj branjevski žep, v žametasto ogromno torbico, ki jo je imela privezano na svetli verižici okoli pasu. Oče, ki se je bril pri oknu, se je okrenil. Po mačje je skočil k mizi. Tudi on je hotel uloviti

nekaj sinovega zaslužka. Oba sta hlastnila po njem, toda Klinarica je pri vsej nerodni debelosti, kakor ponavadi tudi to pot prehitela starega.

Vrata so se odprla na stežaj in na pragu je stala teta Marijana v podvihanem krilu, da se je videlo rdeče spodnje krilo. Roke je imela blatne do komolcev, ker je pravkar sadila salato. Uprla je roke v boke. Mogočno vzravnanja je koj preudarila za kaj gre. Razklenila je stisnjena usta in se mogočno zakrohotala. S hrapavim glasom je zatrobila: »prav ti je, ti trapa! Da se le spomniš in daš materi denar! Ne veš še kaj bo z njim! Meni bi ga bil dal, da bi kupila drva. Ali naj plujem v peč, da zakurim, ker ni polena v drvarnici! No, dobro, vse pustim v miru in pojdem od bajte, če še toliko nisem vredna, da bi meni dali denar!« Udarila se je ob bedro, se počehljala, obstala široko, z naprej štrlečim ogromnim trebuhom, kakor bi ne vedela, kaj naj stori. Joža je začudeno gledal: res je poznal že davno ves ta vik in krik o večno praznih kletih. To mu je bilo le preveč in zakričal je: »Požeruhi!«

»Kaj si rekel, kaj, ti mulec? Mati Klinarica, ki jo je opomba očitno najbolj zadela v živo, se je pognala proti bežečemu. Brž se je ustavila, se s kratkimi prsti prijela za prsi: srce jo je zbolelo. Bolehala je namreč na razširjenju srca.

»Daj mir, Urška moja draga, povej mar se je fant zlagal? Kaj praviš, ne?«

»Ti pa molči, saj ni nič tvojega. Če zažrem kaj, zažrem svoje. Nihče nima ziniti v moji hiši, dokler sem jaz gospodar!«

»A, tako je torej, kdo pa podpira tri ogle pri hiši in neprestano gara na njivah, menda prav ti, ki samo denar pobiraš in ga sproti pospraviš, prekleto! Vse pustim v kraj in grem od bajte, da ne bom samo za garanje.«

Iz Krakovske ulice se je čulo še na druge zeljarske vrtove, kako je tulila teta Marijana. Hitela je čez cesto, da bo brž potožila sosedom.

Ko je prenehala z vreščanjem, je mati Klinarica z zadušljivim, hrapavim glasom vprašala: »No, dragec, ali si kaj obdržal zase? Sicer pa si gotovo že prej dal kaj na stran!« je brž pristavila. Od jeze so mu zatrepetale lične mišice. Končno se mu je le posrečilo, da je zajecal: »Nič, kar sama imej vse!«

Mati je opazila, da je s tem vprašanjem sina raztogotila, zato je vstala in iztegnila roko, da bi ga pobožala po licu.

»Pusti me!« je zabevskal. Hrapavo je zajokal, posegel v žep, vrgel po mizi še utajeni stotak in zbežal na cesto. Ves ta prepir mu je pusto ležal na prsih. Žal mu je postajalo, da se je tako daleč spozabil in bil z materjo grob. Čimbolj mu je hlapela togota, tem bolj je naraščal v njem občutek krivde. Končno je že skoraj tekkel, da bi bil čimprej doma in bi prosil mater odpuščanja. Najraje bi pokleknil pred njo. Nekak otroški sram pomešan s togoto mu je branil, da ni storil tega. Zadrževala ga je tudi zavest, da je prav mati voljna skvariti življenje, samo da bi bila njena čreva skrbno napihnjena. Dala mu je sicer možnost, da je doštudiral, toda bila je neomajno uverjena, da je vse drugo odveč.

Že dolgo se je pripravljaj, da bo začel spet slikati. Končno se je odločil.

Ko se je nedeljsko jutro komaj zdanilo in je v farni cerkvi zazvonilo k prvi maši, je vstal in se oblekel s svetim razpoloženjem in upanjem,

da bo vsa ta nedelja blagoslovljena. Z navdihnjenjem se je lotil dela. Bil je srečen, da bo ta dan čisto njegov, samo njegov. V tem razpoloženju je začel delati. Toda že vse jutro je vedno na novo začel sliko in jo vedno znova uničil. Bilo je kakor zakleto: vse dopoldne je že stal pred stojalom in ni mogel nikamor. Sam sebi se je končno zazdel skrajno nezmožen in onemogel in prav zato otročje smešen v svojem hotenju, da bi slikal. Nesmiselno se mu je zdelo prav v nedeljo koketirati z umetnostjo. Pri tem pa je bil laik in sentimentalni diletant. Stogoten, izmučen, ker ni z delom prišel nikamor, je pograbil vse skupaj in pometal pod posteljo. Z jezo se je oblačil. Še enkrat se je razjezil, ker mu ženske niso oprale niti srajce in niti ovratnika. Mati Klinarica ga ni poslušala, stegnila je roko in ga udarila po ustih. Takšno navado je imela še iz časov, ko je bil še fantiček. Zatulil je. V hipu je bila vsa bajta v ognju. Zdaj je prišla domov še Marijana, razkoračila se je in razklenila usta. Njen gramofonski glas je prevpil materinega in vso okolico.

»Kje pa je mogoče v takšnem splošč živeti, a kaj še delati!« je stokal. Med umazanim perilom je poiskal zavržen ovratnik in srajco. Kakor bi ga doma čakala smrt, se mu je mudilo ven. Razmišljal je, kako bi se rešil te obupne okolice. Da bi se umiril je odšel k svoji ljubici. Kakor vedno je tudi zdaj nizko sklonjena vezla balo. Že stotič je z razvlečenim, cincajočim glasom dopovedovala, kako srečna bo takrat, ko bo imela izvezeno vso balo. Zaškrtal je: še nikoli je ni slišal, da bi govorila o čem drugem kakor o tem, kar se je tikalo nje same. To ga je večkrat dražilo. Zdaj ga je togotil celo njen glas. Zdel se mu je dolgočasen, prav tako, kakor se mu je že večkrat hipoma zazdel dolgočasen tudi njen obraz. Kakor bi ji kdo ob rojstvu stopil na obraz in ji ga pomečkal. Še zdaj je tako kisel in ima še vedno ta zategnjena usta. Najbolj ga je jezilo, če je bil slabe volje in jo je gledal, kako je pri govorjenju zategovala usta in poleg tega vihala že itak močno zavihan rdeč nos. Včasih se ni zdržal več in je bevsknil nad njo: »Le kod si pobrala to nemarno spakovanje?« Tudi zdaj se ni zdržal in jo je opomnil.

»Vidim, zadnji čas, odkar je z menoj tako, sem ti postala zoprna,« je potožila in zasmrkala. Z molkom je pritrtil, zakaj, zadnji čas mu je res postajala bolj in bolj zoprna. Ne vedno, zato pa tem bolj, kadar je bil nataktnjen. Žal mu je bilo, da je zanosila in ga s tem priklenila nase. Ko je jokaje odšla v kot, je molče gledal za njo in si mislil: kakor vreča moke je. Vstal je in odšel prav tako trmasto, kakor je ona njemu kazala trmasto svoj hrbet. Nerazumljivo se mu je zdelo, da se je dal ujeti in je postal njen ženin, ko se je vendar vsem v uradu zdela grda in dolgočasna na smrt in so se mu zato celo posmehovali. Seveda, razumljivo. Znala ga je zapeljati, kar ni bilo težko, ker je bil vedno brez žensk. Ženska je le bila in on vendar ni človek brez strasti. Končno ga je vklenila v svoje zanjke z novico, da je mati. Da, tako store vse ženske, ki ne morejo dobiti drugače moža! Zakrohotal se je. Spoznal je, da je bil, kakor še marsikateri drugi — strašno neroden. Ženska, ki je še takšno strašilo po duši in po telesu, jih vjame meni nič tebi nič. Kako naj bi jo zdaj pustil, ko pa bo rodila otroka. In če ne že zavoljo nje, že zavoljo otroka mu ni kazalo drugače — kakor, da jo oženi.

*

Za materin god jo je prvič pripeljal domov. Predstavil jo je kot svojo nevesto. Toda Marijana se je postavila pred njo mogočno, razklenila je

usta, odprla vrata na stežaj in zahreščala: »Marš iz hiše, dekle, ti fant pa samo še enkrat pripelji v hišo kakšno dekle! Da veš, ženil se za enkrat še ne boš!«

»Če hočeš dam poklicati stražnika, da izžene mrho iz hiše, če ne gre sama,« se je mati Klinarica s tolstimi kratkimi rokami v bokih v vsej svoji mogočnosti postavila pred nevesto. Ta je od strahu zatrepetala, zajokala in zbežala.

Zaradi tega dogodka je s pravo strastjo zasovražil domače in zlasti mater. Zamrzal pa je tudi nevesto, ki od zdaj naprej ni prenehala premlevati te teme: kakšne domače ima. Zahtevala je, naj prekine z njimi vse stike. Da bi mu tembolj odtujila mater, je z zategnjenimi ustmi od nekdaj prinesla zgodbo o njegovi materi. Nek moški, ki baje zahaja v isto gostilno kakor njegova mati, je hotel nekoč za vsako ceno videti Klinarico golo zato, ker je bila tako strahotno debela. Ker je bila že pijana, sta se domenila za sestanek. V sobi, kamor je prišel, je bil že mrak, ko je vstopil. Na postelji je nekaj ležalo, nekaj ogromnega. Začudil se je, zdelo se mu je, kakor da leži na postelji — svinja. Mraz ga je oblił, ko je spoznal, da je ta stvar — človek, ženska — branjevka Klinarica. Vrgel je obljubljeni stotak in zbežal.

Klinar je zaprl oči: izza trepalk so mu prilezle solze. Odhajal je od neveste brez besede.

Na slovesno obljubo, da bo žena hodila v službo in da bosta oba stanovala in jedla pri njih, so jima končno dovolili ženitev.

Skoraj rad se je oženil. Skrito upanje je zlezlo vanj.

Z novim upanjem se je po poroki lotil slikarstva. Toda oviralo ga je tudi to, da ni imel zase v hiši nobenega prostora. V podstrešju je bilo za silo dobro, toda pozimi je bilo mraz. Delal je v kuhinji, kjer je bilo strašno tesno in razmetano. Ponavadi sploh ni bilo pospravljenega. Posodo od kosila je pri štedilniku še pozno popoldan pomival stric Ludvik. To je bilo namreč njegovo opravilo.

*

Na veliko soboto popoldne pa Ludvik ni imel časa, da bi pomival, zakaj na dvorišču je strigel in bril. Danes je pomival oče Klinar.

Na sredi kuhinje je sedela na nizki pručki široko razkoračeno branjevka, mati Urša Klinarica. Iz zaboja je odbirala nagnita jabolka. V drugem kotu kuhinje, ob oknu se je pripravljala Klinar, da bo slikal. Napenjal je na okvir žakljevino in jo mazal s kreda. Molel je iz ust jezik in na njem prilepljeno cigareto. Tako je bil zatopljen v svoje delo, da se še spomnil ni, da je prejšnjo noč, v noči od Velikega petka na Veliko soboto njegova žena v bolnici rodila sina.

»No, no fant, kaj pa ti spet noriš s tistim stojalom! Da se ti le ljubi denar in čas zapravljati za te nemarnosti. Mar bi mislil na kaj bolj važnega. Zdaj, ko se ti je rodil sin, boš pač moral misliti še naj kaj drugega kakor na neumnosti. Saj nisi vendar nikak otrok.« Kakor ponavadi se je mati tudi zdaj obregnila vanj. To ga je stogotilo in mu v trenutku uničilo vse slikarsko razpoloženje. Zaškripal je: »Pusti me no, kako strupena si!«

»Na gobec, tukaj imaš, da boš drugič vedel, kako se govori z materjo!« Zatulil je od togote, ko je začutil na ustih klofuto.

»Prav je imela mati,« je s komaj slišnim glasom pritrdjeval oče. Klinar je pograbil stojalo in vse skupaj pometal v kot. Iz oči so mu privrele

solze. Hitel je, da bi brž izginil z doma, toda na dvorišču se je ustavil. S stisnjenimi očmi je opazoval dvorišče. Vrnil se je v hišo in prenesel slikarsko orodje na dvorišče.

Dvorišče, kjer je delal, je bilo tlakovano z okroglim kamenjem. Na sredi je bila velika mreža za kanal. Kakor navadno je bila tudi prav zdaj zamašena s pomijami. Iz nje je pri štirioglati odprtini vsak čas pomolila dolg svaljkast rep precej domača podgana. Ob steni pod kuhinjskim oknom je stric Ludvik imel svoj brivski slamnati stol. Na sredi je bil preluknjan. Zato so vsi moški na njem sedeli razkoračeno. Že petindvajset let je stal pod milim nebom. Klijeti strica Ludvika so bili že navajeni tega luknjastega stola in so precej široko sedeli na njem. Drugi klijeti so tačas stali pri strani. To so bili raztrganci, berači, ki so prišli dvakrat na leto, da jim je odrezal lase. Vsa beraška elita je zahajala sem. Trdili so: »Ni čutiti, če brije, pa naj je še tako strniščasta brada.« Če je kdo imel uši — je molčal in mu jih obril. Ludvik je bil diskreten brivec, ker je bil skrajno molččč človek. Vsi klijeti so vedeli, da brije vse mestne ušivce. Kljub temu so hodili edino k njemu. Znan je bil po vsem Trnovem. Bil je velik, močan, s črnim zabuhlim obrazom. Bilo je kakor bi bil bolan na črni kugi. Rumene izbuljene oči je napenjal, jezik je potiskal v levo lice, da je bilo kakor oteklo. Črno milnico si je z britve brisal ob kazalec levice. Prav zdaj se mu je mudilo. Še pet klientov je čakalo, med njimi eden, ki je bil pošteno pijan. Menda je bil po poklicu berač. Ves čas je že godel in sentimentalno strmel v rdeče hlače tete Marijane, ki so bile prenarejene iz preprane hišne zastave. Preklane, široko razkoračene so se sušile na vrvi pred obokanim stropom.

»Čigave so te hlačke?« je spraševal že ves čas Ludvika, ki pa mu ni odgovoril. Stric se je nemirno prestopal. Žejalo ga je. Že nekaj dni se je kradla vanj stara in ponavljajoča se strast po pijači. Poslednjega klienta, ki je imel usta postrani in preklana na levem licu do ušes, je obril že tako malomarno, da mu je pustil za drugič malodane še polovico brade. Spravil je dragoceno brivnico v star kovčeg, ki ga je podedoval po stari materi. Rabila ga je, ko je bila babica in je trem četrtinam trnovskega sveta pomagala na svet. Vzel je kovčeg in ga odnesel v kuhinjo, kjer se je dvakrat spotaknil ob cunje in ob čeber.

Klinar je bil s sliko izredno hitro gotov. Bil je zadovoljen. Dobro je izpadla, bolje, kakor kdajkoli. Od zadovoljstva nad delom se mu je širil prsni koš. Sklenil je, da jo, čim bo suha, ponese v žirijo za razstavo. Tako je delal, da je čisto pozabil, da je dobil sina. »A saj res, sina imam!« je vzkliknil, ko se je spomnil.

*

Klinar je hitel domov iz žirije. »Dvorišče« je bilo sprejeto, za jesensko razstavo mladih slikarjev.

Slika je bila sprejeta. Prvič bo razstavil. Ko se je vračal domov, je malodane tekkel. Z novico bi bil rad že brž doma.

Med vrati kuhinje je kričal: »Moja slika je sprejeta na razstavo!«

»No, potem boš za njo dobil tudi kaj denarja,« je rekla mati.

»Ne, te pa ne prodam, kar tako!«

»Trapa, čemu pa ti bo, denar pa boš dal sem, da bomo kupili drva, drvarnica je prazna.«

»Kaj še, tudi če jo prodam, ta denar že ne bo vaš, shranim ga za čase, ko bom šel v Zagreb na akademijo.«

»Kako, trapa, saj imaš vendar službo, ženo in otroka, kako se boš potem potikal okrog? Ali si že čisto zmešan? Nisi nič več pri sebi?«

»A, služba, saj me bodo itak reducirali prej ko slej!« Zlagal se je. To laž je imel naštudirano za vsak primer že delj časa. In zdaj je imel pač najbolj ugodno priliko, da je vodo napeljal na svoj mlin.

»Kaj, da boš frčal iz službe? Glej, če se kaj takšnega zgodi, da si med tem brž dobiš drugo službo. Še en sam dan te ne maram gledati doma. Misliš, da boš potem res sedel doma in te bom vse življenje redila. Menda sem že zadosti žrtvovala zate, če sem te spravila tako daleč, da imaš toliko šol. Z očetom sva imela samo razrede ljudske šole. Ta je res dobra: najprej je dvajset let drgnil hlače po šolskih klopeh, zdaj pa bo spet zastoj doma posedal. Potem pa si misli še denar obdržati, in še za takšne neumnosti! Kar misli si! Če dobiš za sliko denar, glej, da ga boš dal sem! In glej, da glede službe kako urediš! Da si zapomniš, to ti rečem!«

*

Laž, da je reduciran bi se mu bila malodane posrečila, čeprav je bila žena v istem uradu v službi. Poprosil je le šefa naj mu stori uslugo in mu odpove. Vedel je, da mu bo šef ugodil, zakaj imel je nečaka matu-ranta, ki bi ga rad spravil v urad. Tako se je tudi zgodilo po njegovi želji.

Ni maral slišati, ko so ga kolegi pregovarjali, slišal je le svoje hrepenen-je: proste roke bo imel. Delal bo svoje delo, hodil bo na sprehode velikih jasnih oči, poslušal bo zvonove vaških cerkvic in zbiral med kmečkimi kolovozi motive. Odrešen bo spet tega garaštva. Kakor se je čez glavo zakopal v delo, tako bo zdaj spet enkrat po dolgem času zadihal globoko — užival bo prostost — lenobo. Ves ljubi dan, vsi ljubi dnevi bodo spet njegovi, kakor so bili v nekdanih časih, ko je bil še študent. Delal je, garal res vse leto, toda ob počitnicah si je privoščil — ljubega počitka, da se ga je naužil, nasrkal kot pijanec za celih deset mesecev naprej in nazaj. Vse dni je preležal skrit v travi med Gradaščico in poslušal, kako je doli v strugi čofotala teta Marijana po perilniku. Rad je bil kje v bližini peric in jih gledal, kako so se sklanjale nad vodo. Že od malega je rad hodil s teto Marijano, kadar je z lesenim perilnikom pod pazduho, s podvezanim krilom, v očetovih škornjih in z ogromnim čebrom na glavi odhajala k strugi prat. In medtem ko je poslušal tisto znano čofotanje čof, čof, ko je Marijana tolkla s perilom po perilniku, je ležal kje na bregu v travi in vse ure gledal k pericam po zeleni strugi ali pa v nebo. Gledal je oblačke, kako so dobivali vsak trenutek novo obličje. Medtem ko je gledal za belim kosmom oblaka je iz njega že zlezal bel pinč. Trenil je z veko in ga spet iskal. Ni ga našel več. Tam nekje na nebu se je kobalila ogromna svinja in pod njenim ogromnim visečim trebuhom so se prerivali pujski, krulili in iskali seskov. In že jih ni bilo več.

Takšne, tako lepe, da so ženske, se je začudil. Ta, ki je bila v oblakih, je bila bela kot mleko in mehka kot oblak, iz nje pa je poganjal rožnat marabu.

Tedaj se je hinavsko približal črn oblak, razkrečil je noge in roke in s spačenim smehlajem jo je potegnil k sebi, da jo je zagrnila gosta masa

belih pen. In ko je odprl oči je sedel na oblakih mladenič z debelo glavo. Prav tako preplašen je bil njegov obraz kakor je bil njegov, če so ga v šoli zmerjali z dudlo zato, ker je profesorju na dano vprašanje odrdral v eni sapi in do besedice tako, kot se je doma nadrdral iz knjige. Če mu je nenadoma nekje sredi stavka obtičala beseda, ker mu ni prišla na um, katera je ravno bila že v knjigi, tedaj jo je na stropu iskal. Že jo je snel in paternošter je šel spet dalje svojo pot, vse v eni sapi. Dobil je odlično. Zato pa je moral poslušati, kako so po razredu padale besede: pifler, lajnar. Vedel je, da so ta imena veljala njemu. Njegov kolega Trdina, ki ga je tudi on instruiral skozi vso gimnazijo, se je tudi »piflal«, ker pa je imel slab spomin, ni prišel do teh očitkov. Razlika med njima je bila ta, da je Trdina komaj da zdeloval, on pa je bil najboljši študent, ki je zdeloval z najodličnejšim uspehom. Kljub temu ga niso prav nič bolj upoštevali kakor Trdino. »Čakajte, naj pusti tele šolske klopi, potem boste videli, kaj bo dosegel v praktičnem življenju. — Nič! Le štrebar bo ostal!« To so prerokovali tovariši.

Žena ni nič vedela o »odpovedi«, čeprav je bila na istem oddelku. Niso jo imeli radi in so zato molčali o resnici. Držali so z njim, dasi so se mu krohotali. Že itak se jim je zdel prismojen, pa čeprav je še tako pridno garal namesto njih. Zdaj se niti takrat niso čudili, ko je vzel Marijo za ženo.

No, izstop iz službe bi se bil končal samo še z jadicovanjem, da ni agilna teta Marijana na tihem sklenila, da se v tej zadevi za nečaka z vso življenjsko močjo vrže v boj. Odpravila se je v urad z najboljšo voljo, da poprosi ravnatelja, naj fanta sprejme nazaj v službo. Šele pod močnim pritiskom je teti Marijani ravnatelj povedal resnico. Ko jo je zaradi njenega hreščanja in tuljenja vrgel ven, mu je energično pokazala hrbet, vzdignila krilo in se mogočno udarila po zadnjici.

Prifurjala je domov še vedno s stisnjenimi ustmi. Postavila je pred nečaka čeber, ki je bil zvrhano poln umazanega perila, vrgla na tla k čebru dober kos mila in zahreščala: »Misliš, da se boš zdaj igral s farbcami? Če hočeš, da boš žrl, boš tudi delal! Hočeš mogoče, da te bo redila tvoja baba? Kajpak, še sama zase komaj zasluži. Če bi delala z ongá, potem bi že še tebe lahko redila, a za tisto ni za nič. Kdo pa mara za takšen cekar. Tudi ti boš migal!«

Mogočno je zapihala še parkrat, stisnila usta, sive oči so bile trde kot jeklo, prsi pa so se ji sunkoma dvigale in padale. Visoko vzravnan, z ogromnim kuhinjskim nožem, s katerim je rezala meso, je bila kot Judita ob uri, ko je odrezala glavo Holofernu. Klinar se je boječe oziral k oknu, kjer je delala in na vso moč je hitel mencati. Rad bi potolažil to mogočno, strašno ženo.

Menda sta molčala oba par ur, vsaj Klinarju se je tako zdelo. Končno pa, ko se je nabral v čebru že precejšen kup zmencanega perila, je opazil, da ga je teta par minut gledala. Osupnil je. Ali ni Marijana smrknila, kakor da joče, ko je pohitela iz kuhinje ven?

»Na otrok moj, brž si splakni roke, pa požri tole. Pa pohiti, da ne pride katera od bab.«

Tudi Klinar bi kmalu zajokal, ko je zaslišal Marijanin božajoči usmiljeni glas, ki pa se mu je poznalo, da je zajokan, ker je bil še bolj hrpav in nizek kot sicer.

Poslušno, kakor ko je bil še deček, je ubogal Marijano, spil četrtrcvička in pojedel kranjsko klobaso z ogromnim kosom kruha. Ko je bil s tem gotov, je odšel nazaj k čebru.

Ko je prišla domov žena in je videla svojega moža sklonjenega nad čebrrom, so se ji zasvetile oči. Prijela je moža za roko, mu vzela perilnik in ga odpeljala proč.

»Samo še enkrat naj te vidim, da boš delal kaj takšnega! Vi Marijana in mati, pa samo še enkrat poskusita narediti z mojim možem kaj takšnega!« Klinar je osupnil: nikoli še ni videl, da bi žena nastopila tako energično in obenem lepo. Da bi ona povedala en cel stavek, ne da bi poleg jecala in mencala, tega še ni doživel.

Čudno, tudi Marijana je bila tiho. Tiho pa ni bila mati in tako se je zgodilo, da je beseda dala besedo. In že je bil v hiši običajni vik in krik. Vse tri ženske so se drle druga na drugo, Klinar je molčal. Nerodno mu je bilo zavoljo Marijane, ki je bila dobra z njim, nerodno pa mu je bilo tudi zavoljo žene, ki se je potegnila za njegovo moško čast. Zginil je v drvarnico, priprl vrata in na skrivaj, da niso videli domači skozi kuhinjsko okno, tiho cepil drva.

Ker se mu je laž ponesrečila, se je bal, da ne bi s svojim delom razburjal razjarjenih hišnih duhov. Skušal je, da bi ugodil obema strankama. Če ni bilo žene doma, je opravljal vsa dela na vrtu in v hiši. Da bi slikal, na to pa nekaj časa še misliti ni upal. Toda bil je zadovoljen: tičal je v nekakšnem spokojnem čakanju.

No, končno so se v hiši za majčkeno spoznanje ublažile razmere. Zdaj je lahko malo tudi počival in mislil na svoje barve. V sebi je zbiral material za čase, ko bo — delal. Bil je prepričan, da bo sčasoma prešlo vse tisto, kar ga ovira na njegovi poti. V spokojnem čakanju je molče prenašal družinske razmere. Bal se je vseh treh žensk, najbolj kričave tete Marijane pa prav za prav še najmanj. Matere se je bal, ker je bila tako surova, žena pa je bila zaradi svojega večnega tarnanja najbolj nadležna. Niti nje, niti otroka ni ljubil, oboje mu je bilo nekako tuje in odveč. Marijana mu je bila nekako potrebna. Življenje brez Marijane je bilo kakor kuhinja brez zakurjenega štedilnika. Potreboval jo je, hiša se mu je zdela tuja, mrzla, če je ni napolnjevala njena ogromna pojava. Če matere ni bilo doma, je bil žalosten samo zato, ker je vedel, da najbrže sedi kje v gostilniški veži, po Marijani pa mu je bilo dolgčas. To nekako posebno, otroško zaupanje, ki je lezlo za njim v življenje, mu je ostalo še izza otroških let. Pri njej se je skrival v krilo, če je mati pripuhala domov pijana. Še pozneje, kadar se je tako zgodilo, je bil najraje v Marijanini bližini. Da bi se ji prikupil, je zdaj dostikrat prijel za to ali ono delo, ki bi ga morala opraviti. Storil pa je najraje skrivaj, tako, da žena ni vedela o tem, da pomaga Marijani. Še zdaj jima je bila gorka in jima v srcu ni nikoli odpustila, da sta jo napodili iz hiše takrat, ko jo je predstavil kot svojo nevesto. Stalno je godrnjala, kako ji je žal, da se je omožila in zašla v to »prekletu« bajto.

Na skrivaj in za ženinim hrbtom je ribal. Hitel je, da bi bil s kuhinjo gotov, še preden bi prišla žena domov. Že itak je neprestano mlela o tem, naj bi šel iskat dela, namesto da lenari. Če pa ga je zalotila na tleh pri ribanju, jo je to le še podkurilo. V njej se je zbudila čast in žensko sovraštvo: pri priči je moral pustiti delo. Raje bi videla, če bi ležal v postelji, kakor pa da bi pomagal Marijani.

Bil je komaj sredi kuhinje z ribanjem, ko mu je Marijana prinesla pod predpasnikom na skrivaj četrto vina, kruha in salame. »Pa brž pojej, da ne bodo babe vidle!« je pristavila mimogrede. Če je bil slučajno sredi dela, je kar z umazanimi rokami mašil v usta velike kose. Čim je zapazil, da prihaja mati, je vse skupaj zbasal v cunjo in odnesel v drvarnico; tam je skril, ali pa brž pogoltnil v debelih požirkih.

Da bi se izognil ženinem stokanju in povpraševanju, če je šel vprašat za službo, je v opoldanskih urah, ko je bila doma, najraje izginil. Če pa je bilo vreme neprijetno, vlažno, se je zaril v posteljo in spal. Žena je lahko še toliko dudljala — ni se zbudil. S postelje je skočil šele, ko je odšla nazaj v urad.

»Kje pa dobiš zmeraj denar za cigarete,« ga je večkrat vprašala.

»Kje, ljubico imam, ki me vzdržuje,« je bil njegov odgovor. Tista ljubica pa je bila teta Marijana, ki je na skrivaj skrbela za nečaka.

*

Klinar je pil kavo in prebiral star pomečkan kos časopisa, ki je ležal na mizi.

»Hudiča!« je vzkliknil. Pravkar je slučajno bral v kulturnem pregledu kritiko o enem izmed najmlajših slikarjev, ki je razstavljal z njim. Bil je njegov kolega iz gimnazije. »Hudiča, on niti še ni pričel z delom, ta pa je dosegel že takšen uspeh!« Zastrmel se je v ženo: pri štedilniku je stoje jedla iz prstene skodelice, vnanor je do vrha natlačila polente. Nenadoma je obstrmel nad vso njeno vnanostjo: kakor bi jo še nikoli ne videl tako razmršene in neumite. Čudovito grda in neestetična se mu je zazdela. Njena debelost se mu je zastudila, njen potlačen obraz se mu je zdel kakor bi bil pasji. Zazdelo se mu je, da s čudovito prožnim, tenkim jezikom tudi hlasta in fofota kakor psi, če jedo. »Pa bi se vendar počesala in umila, preden daš kavo na mizo! In ne jej tako nemarno, prosim te,« bi ji rad rekel. Toda molčal je, odrinil od sebe skodelico, da je kava pljusnila na golo, že itak popackano mizo. Pograbil je klobuk in odšel. Z muko se je zadrževal, da ne bi kričal. Srd, nezadovoljstvo nad seboj in nad vsem, kar je bilo okrog njega, sta mu razganjala slabotni prsni koš.

Od tistega dne, ko je bral poročilo o razstavi, ni mogel več strpeti, da ne bi začel slikat. Ni se zmenil za svojo okolico, kar na dan je privlekel svojo slikarsko kramo. Toda že ga je žena opominjala, ali nemara spet nori. Naj bi se oblekel in bi šel iskat pošteno službo, da bi malo lažje zadihali. Ko mu je napela cele litanije, ki jih je znal že na pamet, se je oddahnil, a z grozo je spoznal vedno vnovič, da je bila to šele uvertura. Kadar mu je takole z zadržanim in prisiljeno mehkim glasom pridigala, tedaj je stisnil zobe, da ne bi zbesnel nad njo: »Hudič zoprn, molči no že enkrat!« Sovražil je že njen nekam slaboten glas. Znosnejša bi mu bila, če bi se drla, kakor se je teta Marijana. To enolično, tiho, zadržano klopotanje njenega jezika ga naravnost bije po možganih. Ni se mogel ubraniti občutju, da ima namesto jezika v ustni votlini lesen klopotec. Navadno je po takšnih pridigah zmetal vse skupaj v kraj in zbežal z doma. Divje je vrgel glavo nazaj, se namršil in se predal puščobi in dolgočasju.

Svojo puščobo je preganjal tako, da je stal ob mizi poleg štedilnika in trebil salato. Napeto je razmišljal. Spomnil se ni niti na to, da se v kozici na štedilniku že mast. Štel je, koliko časa mu je že spet poteklo

takole prav za prav brez pravega dela. Čas teče kakor smrdljiva, lena voda. Prebudil ga je pretresujoč krik otroka, ki se je polil z vodo.

Na pragu je obstala Marija, ki je pravkar prišla iz službe. Zacvilila je, vrgla cekar iz rok, mimogrede udarila moža po licu in skočila k otroku.

»Hvala Bogu, da je bila samo mrzla voda!« je vzkliznila. Zazrla se je v moža, ki je še vedno nepremično stal izbuljenih oči.

»Kaj zijaš bebec! Ah, kako si trapast, če stojš takole z odprtimi ustmi. Le kako sem te mogla pobrati!«

Obraz se mu je spačil in bolečina mu je stisnila srce.

Potrkal je. Klinarjev nekdanji sošolec in učenec pri inštrukcijah, visokošolec Trdina je vstopil. Bil je še vedno tako neroden, zanemarjen, tolst, zavaljen, rdečeličen z zabuhlo glavo in z zapackano obleko. Iz predrtga mozolja na licu je gledal črv. Bil je še vedno prav isti usmiljen je vzbujajoči študent, kateremu so se smejali, ker je hotel študirati filozofijo. Zakaj za tisto, česar so se drugi normalno talentirani dijaki naučili mimogrede, je porabil on cele grmade časa. Z mučeniškim trpljenjem si je študij vbijal v glavo. Trdina se je vedno zavedal tega. Tako je tudi zgledal: globoko potlačen, z nadčloveško energijo je s študijem rinil naprej. Preživljal je celo mater in dve sestrici. Zdaj, ko je vstopil, se je že med vrati opravičeval: »Oprosti, Klinar, če te motim, obiskal sem te v neki važni zadevi. Danes sem diplomiral. Obenem sem tudi že dobil dekret za neko novo pisarniško službo, ki jo bom izvrševal, dokler ne dobim profesure. Ker pa so me tvoji domači že večkrat prosili, da bi poizvedel za kakšno mesto za tebe, zato sem te prišel vprašat, če morda sprejmeš moje dosedanje mesto. Ni Bog vedi kaj, toda časi so težki, težko se dobi kaj dobrega in primernega. Oprosti, res te nisem hotel žaliti in se morda celo vtikati v tvoje privatne zadeve. Prepričan bodi, da sem imel le najčistejši namen, da bi pomagal tebi in tvojim domačim. Bog se usmili, vidim, da ne delam prav, užaljen si, oprosti...«

»Idiot, saj si res idiot, čemu ti je le s svojo uslužnostjo treba delati zgage. Saj si v resnici,« je hotel zakričati, toda žena ga je že prehitela. »Seveda sprejme, gospod profesor, in to z največjim veseljem in hvaležnostjo. Nič ga ne poslušajte, bom že jaz sama z Marijano in materjo prišla zadevo v roke. Bodite prepričani, da bo to pot dobil mesto. Tisočkrat vam hvala za prijaznost. Takoj, še danes se lotim zadeve. V glavi imam že cel načrt. Takoj še to uro bom pričela z njim. Bom videla, če bo enkrat kaj zaleгло ali nič!« Rdeča od jeze je udarila po mizi.

Klinar se je preplašeno ozrl v ženo, vrgel od sebe salato in nož, strgal z ledij cunjo, ki mu je služila za predpasnik in jo mimogrede vrgel po tleh. Stekel je v sobo. Zlezal je pod posteljo in v naglici zbral svojo slikarsko pripravo. Preden so se v kuhinji zavedli, kaj namerava, je bil s svojimi pripravami že iz hiše in je tekel vzdolž po Krakovski ulici. Žena, ki je stekla za njim, je kričala in ga klicala. Prestrašila se je zdaj, ko je tako s stojalom in slikarsko pripravo obložen bežal, ko da bi kurili za njim. Spoznala je, da jo je prehitel v njenem načrtu. Sklenila je namreč, da bo požgala njegove slikarske stvari vse do poslednjega kosa. On je to vedel in zdaj, ko je klicala za njim, se ni okrenil. Ni imel časa, da bi se ozrl, ko so vsi vprek kričali za njim, naj se vrne. Med drugim je razločil Marijanin glas, ki je grmel: »Dečko, tak počakaj me!« Nič ni počakal, tekal je. Tekal je, da shrani svoje stvari pri prijatelju Krstniku, ki je stanoval v Trnovem v Cerkvni ulici. (Nadaljevanje prihodnjič)

FANTAZIJE NA RATITOVCU

BOGOMIR MAGAJNA

Ko je vlak šinil čez ljubljansko polje, se je lesketala v soncu Skuta, najlepša v Savinjskih gorah, visoka, vitka, elegantna koketa, družica Grintovca, ki jo s svojim grebenom snubi že tisočletja, ona pa se rajši igra z brhkimi plezalci, ki zaljubljeno snubijo njeno visokost in se mečejo v njeno naročje, ko je sončna in ko je mrka, mračna, viharina, ko je sinjemodra v poletju in bela pozimi — o, Skuta, sklenil sem, da ti v svojih mislih zapojem, ko bi stal na tvojem vrhu, visoko gorsko pesem. Iva in Majda, dva mlada planinska škrate, rjavolaska in zlatolaska, bi stali poleg in prepevali. Sedaj pojdeteta sami na vrh. Pa bi prišla gori tudi gospa Fanika in gospa Erika. Fanika bi pripovedovala o svoji punčki Biserki, Erika bi pripovedovala, kako lepo je na tem svetu čitati pesmi in poslušati godbo. Naj mi bralci odpuste, če jim ne povem, kdo so le te, ki sem jih omenil, saj vrli ljudje nočejo, da bi prav dosti govorili o njih. Umikala se je Skuta, jaz pa sem klel, ker sem moral po povelju drugam in sem klel še, ko sem stopal po stezi proti vrhovom Ratitovca. Niso me potolažili niti skrivnostni gozdovi, ki se širijo mimo visokih vasi proti Jelovci. »Mar bi me raje poslali na Rožnik, kjer ni nikakega skalovja,« sem godrnjal. Tedaj je planil izza grma pred menoj smeh, in zagledal sem šestnajstletno deklico, ki je počivala z ogromnim košem na hrbtu za grmom poleg steze. Kar naprej so ji prhale ustnice v smehu. Strašno smešno se ji je zdelo, da sem preklinjal in godrnjal naglas.

»Kdo si?«

»Francka iz Prtovča. Šla sem v Češnjico v trgovino nakupovat.«

»Pa te bom spremil ali pa boš ti spremila mene,« sem rekel in sva lezla potem po stezi naprej in naprej med tratami, med gozdički, med trumami goved, med cvetjem in med metulji. Sonce pa je grelo s polno močjo.

»Na Ratitovec greste? Ratitovec je nevarna gora. Pred par leti se je ubil na njej mlad fant. Je hotel v skale po planike in...«

»Vem, vem. Poznal sem v Ljubljani nekoga, ki je padel s kolesa in se ubil.« Francka me je pogledala začudeno in resno: »Kljub temu je Ratitovec nevarna gora,« je rekla. Ko sva stopila iz gozda, je onkraj ovinka stegnila roko in pokazala na strmem bregu svojo vas. Začuden sem obstal. Kot fata morgana je visela pred menoj podoba in se je lesketala v soncu. Skozi ta lesket je vztrepetaval šar živih barv, kajti na desno in levo navzdol so bežale doline, odpiral se je pogled v široke pokrajine, v globeli s srebrnimi rekami na dnu. Na njihovih bregovih so rumenela žitna polja, pregrnjena s kopreno trepetajoče svetlobe. Kje sem že videl ta privid? Ali ni hodil Tavčar tod mimo? — Kje sem že videl ta privid? — Ali ni hodil Grohar tod mimo? — Kje sem že videl ta privid? — Ali ni hodil tod mimo Krek? — »Francka, ali je ta gora visoka?« — »Visoka je.« — Kje sem že videl ta privid? Misli so postale težke, težke. Sam sem hodil tod mimo ob teh bregovih in mimo je hodila tudi Marija. Kdaj je to bilo? Pred sto leti? Ne. Pred osmimi leti in potem se je fantastična fata morgana izmaličila v prazno vsakdanjo podobo. Pa zakaj je v enem samem hipu postal

spomin zopet tako živ, kot da je podzavest na široko odprla vrata? In je rekla Francka: »Pojdiva naprej. Res je lepo tukaj, toda življenje je zelo naporno. Ne morete si misliti, kako. Rada bi odšla v Ljubljano. Ponoči prihaja sij njenih luči prav do nas, pa gledam in se zamislim. Nisem še bila v Ljubljani.«

»Nikar ne hodi! Tam je življenje še bolj naporno, od blizu ni Ljubljana tako lepa kot od daleč,« sem odgovoril. Toda šele sedaj sem se zavedel, da se njeno telesce pod težkim košem globoko upogiba in da se ji roke skoraj dotikajo tal: »Daj mi koš, bom jaz nosil!« — Začudeno me je pogledala: »Vi ste vendar gospod in ne morete nositi koša. Kako bi vendar to izgledalo, vas prosim!«

Gospod? Ali je bilo res treba požreti toliko knjig zato, da se je stvorila ta beseda, ki je zgradila zid med tem, kar je bilo in med tem, kar je, in zid med menoj in njo, ki rase iz iste zemlje, kot sem rasel jaz? Ali pride kdaj čas, ko bomo lahko s posmehom izbrisali to besedo, ki prihaja tolikokrat iz naših ust. Ali je res taka razlika med tem, da stiska nekdo bolniku masko na nos in kapa eter nanjo in je star več kot trideset let, in med tem, da je nekdo star šestnajst let in nosi breme na hrbtu tri ure daleč navzgor po strmi stezi? Če bi stopala poleg mene tovarišica medicinka s težkim nahrbtnikom, bi rekel: »Gospa, dovolite, da bom jaz nosil ta nahrbtnik!« In to bi bilo samo po sebi umevno. Nikakor pa ni samo po sebi umevno, da bi rekel: »Francka, utrujena si. Daj mi koš, da ga bom nosil nekaj časa mesto tebe.« Bliže in bliže je prihajala ena izmed najvišjih naših vasi. Prtovč! Ali ste že bili kdaj v Prtovču? Ali ste slišali, kako ljubeznivo se tam smehljajo ljudje in kako živo vam dekleta stisnejo roko, s kako širokim pozdravom vas pozdravijo otroci? Ali ste se kdaj spomnili, da bi bilo dobro poslati naše slikarje pogledat to vas, ki je prilepljena kot ptičje gnezdo na strmine?

Ko sva dospela do hiš, je prijekala nasproti Franckina mati. Ni jokala glasno, le solze so ji počasi drsele po licih: »Jože je prišel povedat, da je v Bohinju nenadoma umrl tvoj brat. Francka, pripravi se, pojdeva danes čez gore kropit in na pogreb.« Z začudenjem in nevero je zastrmela Francka v mater, potem so se udrle solze tudi nji. Koš je pozabila odložiti. Z okna njene sobice je visel slap cvetočih nageljnov. Morebiti jih je hranila za svojega fanta, sedaj jih bo vzela na bratov pogreb. Nemo sem se hotel posloviti — toda glej jih, čudovite ljudi: »Utrujeni ste vendar,« je rekla gospodinja. »Počakajte, da vam prinesem mleka.« Stopila je v hišo in se vrnila s posodo.

Stopal sem skozi gozdove in potem po sedlu navzgor. Kaj ne bo konca te gore! Kdo bi si mislil — Ratitovec, in tako veličastna gora; kot bi bila gora bogov! Orjaška vrata, skozi katera sem stopal, so obdana od visokih stolpov in širokih sten, veličastnih tečajev prirode. Hodil sem navzgor med prepadi skozi morje krvavordečega rododendrona in skozi žive potoke drugih rož proti vrhovom, svetišču bogov. Cvetje je padalo po pečinah v sinjih, rdečih in zlatih slapovih. Ko da sem zašel v pozabljeno kraljestvo vil, v katere so včasih trdno verjeli naši ljudje in ki so jim res pomagale v križih in težavah, v življenju in v sanjah, in ki so kaznovale le tiste, ki jih niso ljubili.

Ratitovec je nemara nevoljen, če ga kdo preklinja, ko je zastavil noge na njegove bregove. Naenkrat ni bilo več sonca. Z vrhov so drveli z blazno

naglico črni kopasti oblaki proti meni. Nekje je zadonel grom in njegov glas ni hotel zamreti med prepadi. Burja se mi je zagnala v obraz in mi hotela zastaviti pot. Obstal sem zbegan; na to sem v hipu premagal strah in se zamislil: Kaj se mi more zgoditi sedaj, ko pišem *Zlati plaz*? Tale vetrič je vse prešibak. — Gori v pečine je udarila strela... Takrat ko sva šla s prijateljem v snežni vihri in poledici proti vrhu Triglava, takrat, da... in so zmrzovali prsti... takrat, da... Mimo oči je švignil velikanski ogenj in istočasno je oglušujoče udarilo nekam tja med košati sleč. Pritisnil sem si dlan na čelo. Ta hip je bil moj smeh morda že bolesten. Naglo se je temnilo okrog mene. Nikjer ni bilo žive duše. Sam kot le malokdaj — sam sredi gora, vihre in strel. Ali bi ne bil lep zaključek, če bi ta v oblakih nakopičena energija nenadoma blisnila skozi možgane? Le oslepljivo svetlobo bi videl za hip, potem pa bi se pogreznil v nevzdržljivo spanje. Tako bo pa vedno eno in isto. Kak smisel naj ima, napredovati do zgornjega klina lestvice in se potem brezupno dolgočasiti na njem — kak smisel, poskušati reševati pamet in življenje drugim — kak smisel, kratkočasiti ali dolgočasiti ljudi z leposlovjem, kak smisel, pisati znanstvene razprave — v katere dvomi morda najbolj tisti, ki jih je pisal — in varati samega sebe, da bo znanost priklicala novo življenje na svet — kak smisel, ustvarjati otroke, ki bodo kolikor toliko srečni samo, če bodo obenem neumni! — Z vrha prepadov se je odluščila skala, zgrmela s truščem v sedlo in se razbila ob kamnitem stolpu na tisoč kosov. Ne straši me, »Jupiter«, saj ta skala ni bila drugega kot kalcijev karbonat, CaCO_3 . V davnih dobah so ga zgradile majhne morske živalice, sedaj se pa ti igračkaš z njim. Pusto in prazno je vse skupaj. Kaj bi človek pisal zgodbo o gorah, o tem mrtvem apnencu. Pridejo tisočletja, ko teh ne bo več. Navaden dež jih bo raztopil in jih izpremenil v pesek in blato, po katerem bodo rastle mesto rododendrona in planik morda buče in kumare, ki jih bodo kuhali in konzervirali kolektivizirani ljudje. In po tem materialu, po katerem se dvigajo danes s trdom in znojem plezalci kot Don Kihoti, bodo rili prašiči ali njim podobne pitane živali in vse, kar bo ostalo od plezilstva bo lobanja ponesrečenca, ki jo bodo izrinili na dan in s tem pripravili velikansko veselje kolektiviziranim znanstvenikom. Ali je vredno pisati *Zlati plaz*? Noč!

Noč. Krekova koča! Najemnik koče je prinesel čaja in dobrega vina.

»Garantiram vam, da je vino pristno,« mi je rekel. »Če nič drugega na tem svetu, to vino je,« sem mu odgovoril. Najemnik bi rad vedel, kako je po svetu, saj že dolgo ni bil v dolini. Kaj naj bi mu povedal, saj je vendar vse skupaj ena in ista pesem, in poleg tega postajam raztresen, zamišljen; nisem takoj slišal njegovih vprašanj.

»Kaj? O da, jutri pojdem v taborišče.«

»Imam golaž v konservi.«

»Golaž? Da, da, skuhajte golaž!«

Ostal sem sam v sobi — edini gost. Burja je besno stresala polknice na oknih. Plamenček v petrolejki je vztrepetaval. Pil sem vino. Pred menoj na steni je visel Krek v duhovniški obleki, nekoliko preveč rejen, visoko je dvigal desnico, da se je dobro videla manšeta in gumb na nji. Radovedno me je opazoval. Bog ve, zakaj dviga tako visoko desnico, ko ni nikogar, ki bi ga poslušal, sem si mislil. Vsi njegovi učenci so se postarali

in ne vedo, kaj bi. Že dolgo je tega, kar sem bil na njegovem pogrebu. Bil sem tedaj še v nižji gimnaziji. Kar ves narod je šel takrat za njim. »Hej, Krek, Ruda Jurčec je napisal v svoji knjigi o tebi, da si bil abstinent. To vino je pa za vraga dobro. Škoda, da si abstinent!« — Krek je iztegnil desnico in prijel kozarec na mizi: »Natoči!« »Manšeta ti je ušla čisto v zapestje, Krek!« — Popravil si je z levico manšeto, nato sva pila. »Res, izborna vino,« je rekel. Strmela sva drug v drugega, potem sva se začela režati oba. »Zakaj se vendar režiš,« je vprašal. »Prav zato kot ti, saj vzrokov za smeh je vendar dovolj in se ne bova zdela neumna,« sem odgovoril. »Toliko je vzrokov, da bi se človeku lahko popek razvezal od smeha. Pij!«

Vino je bilo močno, zelo močno, počasi je postajala glava dremava, misli utrujene. Iz premočene obleke se je dvigala sopara. Zunaj je tulila burja. Plamenček v petrolejki je neutrujeno vztrepetaval. Sence predmetov so plesale po stenah. Čemu so me vendar nagnali sem tisoč šeststo metrov visoko v to mračno samoto! Nikoli, nikoli ne dajo človeku miru! Nikoli ni svoboden. Vseposod je navezan na nevidne vrvi. Sedaj potegne ta za vrv, drugič drugi in moraš proti svoji volji premakniti roko, nogo, glavo kot pajac na lutkovem odru. Človek se zamakne v lepo podobo in ko jo misli ostvariti, potegne nekdo za vrv in pokaže na konjsko figo sredi ceste; človek mora vstati in spraviti tisto konjsko figo v žep. Enakomerno tuljenje burje je hotelo uspraviti misli. Glava se je sklonila proti mizi. Oči so se zaprle. Duša se je hotela pogrezniti v sanjski svet.

»Poslušajš?«

»Kaj je?«

Krek se je prijazno smehljaj s svoje podobe.

»Dolg čas je, kadar nje ni tukaj. Kadar pa pride, tedaj ožive vse stene te hiše, zažive trate in skale po vrhovih, zažive prepadi, gozdovi. Kadar pride ona, tedaj beže ure kot trenutki in moja večnost se mi zdi kratka. Da ne boš, baraba, nalašč kvantal, ko bo ona blizu!«

Pomežiknil sem proti njemu hudomušno, nekoliko hudobno. Kreku je zamrla beseda na ustnicah. Obraz mu je bil negiben. Polknice so zaropotale v burji. »Gospod, golaž je kuhan,« je zaklical nekdo iz kuhinje.

Moja baraka je ležala tisoč petsto metrov visoko v globoki vrtači tik pod vrhom. Sedel sem na slami in strmel skozi okno. Po pašnikih pod menoj so se pasle trume krav in zvonile vsevprek s svojimi kotlovci. Trava je bila zelenorumenkasta in ožarjena z žarki, ki so padali navzdol mimo pobočij in razsvetljevali planino tako, da se je zdelo kot bi jo nekdo postavil na gledališki oder — na drugo stran smrekovi gozdovi — blizu njih na trati truma vojakov dijakov s kitaro in pesmijo. Nekoliko pred njimi je stal kaplar in uril mojega bolničarja. Revež je pozabil posuti stranišča z apnom.

»Zašto zanimaš,« je klical kaplar. »Pošto nisam slušao doktorovo naređenje i nisam sipao u nužnike kreč.«

»Još jedanput! Ništa se ne čuje.«

In bolničar je moral kar naprej na ves glas obžalovati svoj greh. Nekoliko pozneje so zaropotale strojnice, puške, od časa do časa so zatreskale ročne granate. Čas je bežal. S polnilnim peresom sem risal obraz Marije na steno barake. Čas je bežal. Obraz se ni posrečil. V tisti dobi je bila dosti mlajša. V koči so mi povedali, da je ni več v domačem

kraju pod goro, da je daleč, daleč, da se je omožila in rodila otroka, da se je popolnoma izpremenila. Kak vrag mi je sedaj naenkrat zmešal glavo, da ni bilo mogoče ubežati utvaram. Če bi rekli, da je odšla v Peking, bi odgovoril: Ne, ona je tukaj. Ali niso že davno ugasnile vse misli, ki so krožile krog njene podobe kot ptiči, ki obletavajo stolp in se zgube naenkrat za obzorje? Vsepovsod je bilo naenkrat polno njene podobe. Otepal sem se je in bežal pred njo, toda ona je plavala neprestano nad vsemi tistimi bajnimi divjimi gredami cvetja, ki jih je gora polna, plavala nad njenimi pašniki, ki se širijo tisoče metrov daleč, polni goved, polni krika pastirjev in pesmi pastiric, plavala je nad neskončnimi gozdovi Jelovce in nad v njih skrito čudovito planino Klomom, nad vasmi po pobočjih, med meglicami, ki so se igrale tik nad prepadi, plavala nad velikimi dolinami čez Blegaš, Porezen do sinjih obronkov Črne prsti, Bogatina, Triglava, Rjavine, Škrlatice, Dovškega križa; sledila mi je korak za korakom. Zbežal sem pred njo med vojake in jim pripovedoval debele dovtype, da so se valjali od smeha — podoba ni izginila; v večerih sem ob visokih ognjih prepeval razigrane pesmi — ona se je prikazala med jeziki plamenov. »Tako veselega človeka še ni bilo v četi,« so rekli tovariši. Smejal sem se, jih vodil navzgor v kočo, jih gostil z vinom in oni so gostili mene, vriskali in prepevali smo, jaz pa sem mislil: Trenutek le in bo stopila v kočo, saj je vendar rojena pod to goro in prav dobro vem, da se je sprehajala po njenih vrhovih. Toda nje ni bilo od nikoder. Otrokom-pastirjem sem dal denarja. »Da boste imeli za kruh in cigarete,« sem jim pravil, mesto da bi jim rekel: »Tu je denar, če mi poveste, ali ste jo poznali.« Vzpenjal sem se na visoke čeri in strmel z njih v dolino proti njeni pokrajini. Bežal sem na visoke vrhove in se vračal z njih na drugo stran: Prišla bo od te strani. Ne, prišla bo od druge strani in sem begal po bregovih na vse strani. Razum je trdil: Čemu divjaš, ko je ona sto in sto kilometrov daleč. Srce je reklo: Saj vem, da je prav blizu in vsak hip se bo prikazala. Prijatelj, ki ga je prignalo na vrh, me je gledal začudeno, slutil je in bi rad pripovedoval, saj jo je poznal, pa si ni upal. Rekel mi je: »Čakajo te doli v vasi in gostijo so pripravili. Marsikdo bi te rad spoznal.« Odgovoril sem mu: »Kaj naj bi delal doli, saj ni tam drugega kot samo goli dolgčas,« mesto da bi rekel: »Rad bi šel s teboj, saj bodo blizu njenega doma slike še bolj žive.« Ob nedeljah so prihajala na vrh kmečka dekleta s harmonikarjem. Vrgel sem mu denarja in ga neusmiljeno silil, da je moral igrati kar naprej. Vino se je cedilo z miz. »Vsi morajo piti,« sem klical. Plesali smo kar naprej. — »Plešimo krog,« sem zaklical, »krog z blazino!« — Dekle mi je vrglo blazino. Pokleknil sem, poljubil dekle in potem strmel v vrteči se krog, da bi vrgel blazino. Rad bi zaklical: Poslušajte, ali ni nje med vami — a sem vrgel med širokim smehom blazino pred veselo razigrano dekle, s katero sem se med vriskom in smehom drugih poljubil in vrgel godcu denarja v klobuk.

V nočeh ni bilo mogoče spati. Vstajal sem in se izgubil mimo straž na ta ali oni vrh. Včasih so bile zvezde pogreznjene skoraj do vrhov. Misel je begala med njimi, med ogromnimi svetovi, ki nikoli ne odgovore, če jih vprašaš, kot da tiče v vsemiru zato, da mučijo naše možgane. Betelgeus, kaj si zvezda Betelgeus, ki si večja kot sto tisoč naših zemlja! Nad temi zvezdami, nad našo galakteo je še tisoče in tisoče navadnim očem nevidnih rimskih cest in v vsaki milijarda sonc! Zakaj in

čemu? Ne vemo niti, kaj je prostor in čas. V trenutku presanjamo tisoč ur dolgo dogajanje, a včasih se ena sama misel vleče, da je ni konca ne kraja. Misli so mi bežale visoko nad noč k soncem in padale nazaj z ožganimi perutmi — trudne in nebojlene nazaj na zemljo, ki je med »bogovi« najmanjša.

V nekaterih nočeh so drvele megle iz dolin in prepadov in mesečina je ustvarjala po pobočjih velikanske sence iz njih. Te sence so rajale krog mene svoje črne plesе, se večale in daljšale v ogromnost in zopet usihale. Ko so potovali žarki mesečine po tratih, so se prikazovale rože in tonile potem zopet v temo. Kako kratek čas je bilo na svetu takrat, ko so ljudje še verjeli v strahove. Sedaj jih moramo, če si hočemo pregnati dolg čas, ustvarjati iz nič. Tako bodo ljudje nekoč kot na lepe pravlјice mislili na tiste čase, ko so hodile procesije po cestah in se je kadilo kadilo po svetiščih, in domotožje se jim bo zbudilo po njih.

Tista noč pa je bila čudna, nad vse prečudna. Grmenje je stresalo barako. Strmel sem dolgo skozi temo proti vratom, potem sem se splazil počasi kot jazbec iz brloga, iz barake. Vihra mi je bila z naliivom v obraz. Strele so križale kot roj orjaških kresnic vso kotlino in ni bilo presledka med gromi, ob katerih so se stresale skale. Počasi sem lezel po bregu med smrekami navzgor in se naslonil s hrbtom na eno izmed njih. Dež, ki je lil čez obraz, mi je slepil oči. Možgane mi je preblisnila čudna misel, polna silne in napete radovednosti: »Če si Ti res neke, pokaži to sedaj!« A še preden sem misel izgovoril, sem se zavedel njenega nesmisla in odprl oči. — Mraz je naraščal od hipa do hipa in mi stresal telo. Tik nad smrekami so drvele črne mase polne bliskajočega se ognja. Potem so počasi, počasi zamirali gromi in ugašali bliski. Črni zastor nad glavo se je pretrgal. Krog odprtine je zažarelo kot v ognju in skozi je planilo med smreke nekaj žarkov mesečine. Trudno sem se vlekel nazaj proti taborišču. »Stoj,« je zaklical vojak na straži in potem še enkrat srdito: »Stoj, kdo si?« »Jaz sem,« sem mu odgovoril. »Naprej,« je zakričal vojak.

Ko je človek v višji gimnaziji, tedaj mu je en poljub več kakor pozneje v življenju tristo. V tisti dobi me je vprašala mati: »Čemu se voziš te počitnice tolikokrat v Trst?« »Zelo rad gledam morje,« sem odgovoril. »In tisto morje ima zelo široke, plave oči,« je pristavila mati in se smejala. »Tisto morje je bilo lansko leto v tem kraju na letovišču!«

Elda je imela res kot morje žive oči in je bila še bolj viharna kot so običajno petnajstletna dekleta. Marsikdaj sva odšla na kraško visoko planoto, kjer so bile ograde polne njenega smeha in razigranosti. Tisti dan je sonce ravno tonilo tja za bregove in Elda se je med tem, ko si je popravljala razmršene lase, nenadoma zastrmela proti severozahodu in zašepetala: »Kaj je tam v daljavi? Ali se je vnelo nebo?« Kdor še ni nikoli gledal na Julijske in Savinjske vrhove prav od daleč — morda z vrha Zagrebške gore ali z grebenov na Gorjancih ali s planot visokega Krasa v Primorju — še ni videl ene izmed najlepših slik, ki jih človek lahko sreča v življenju. Na daljnem obzorju se dviga nekaj visokega, — podoba je odeta v tenko sinjemodro svilo in ob robovih obrobljena s širokim, zlatorumenim ali pa škrlatnim pasom — kakor bi človek gledal gore, ki stoje pred vhodom v deveto deželo. Da, Eldine oči so bile upravičeno polne začudenja. »Ne, nebo se ni vnelo, ampak to so Julijske

Alpe,« sem odgovoril. »Vzemi me seboj na tiste gore,« je dejala in jaz sem ji takoj obljubil. Obljubiti je lahko; in kdo bi si bil takrat mislil, da si bo vzela te gore tako k srcu. Nisem imel več miru pred njo, in kamorkoli sva šla, me je spraševala: »Kdaj pojdeva?« Jaz pa sem dobro vedel, da ne bom mogel dobiti denarja, da bi šel. »Za vsako drugo stvar, da, za tiste gore ne,« bi rekli doma. Očetu in materi lagati pa bi bilo nemogoče. Neki dan mi je Elda nenadoma izjavila: »Medicinec D. K. me je parkrat obiskal in zadnjič mi je obljubil, da me vzame na tiste gore s seboj. Ali veš, da je bil že na Triglavu.« — »Kar vzame naj te,« sem odgovoril. Nato sva se sprla hujše kot kdajkoli poprej. Deset dni pozneje mi je pisala: »Zbolela sem za influenco. Ležim sama v sobici in zelo mi je dolgčas. Na gore pojdeva pozneje, sedaj me pa obišči!« — Odgovoril sem: »Kar tisti medicinec naj te obišče. Morebiti bo znal ozdraviti celo tvojo influenco, čeprav še nima diplome.« — Pet dni pozneje so mi sporočili, da je umrla in da so jo ta dan pokopali. Z vsem cmerjenjem nisem mogel spraviti tega dejstva s sveta. Toda take stvari se kmalu pozabijo, kakor se pozabijo še dosti težje na tem svetu. Tisto noč (pred štirinajstimi dnevi) je sijala na Ratitovcu naravnost pravljicihna mesečina. Bil sem v smrekovem gozdu globoko doli skoraj blizu Železnikov. Smreke so se mi zdele zelo visoke, petkrat višje kot sicer. Nekaj meglic je neslišno počivalo tik nad njihovim zelenjem in tudi nad Ratitovcem je viselo nekaj belih oblakov. — »Kaj pa ti, Elda tukaj,« sem vprašal, ko sem zagledal, kako je sedela na tratici med smrekami zelo zamišljeno, s sklonjeno glavo. Dvignila je glavo, me pogledala za hip s tistimi sinjimi očmi, potem je vstala in se napotila, ne da bi odgovorila, po stezici navzgor. Šel sem za njo. Obležena je bila v tisto tenko rožasto tržaško krilo. Bujni, zlatorumeni lasje so ji bili razpuščeni. Ni odgovorila, spet drži šobo. Take mlade petnajstletne deklice se razsrde za vsako malenkost. Saj sem samo vprašal: Kaj pa ti, Elda, tukaj in nič drugega, sem pomislil. Hitela je kar urno naprej, da sem jo komaj dohajal: »Gregorin, ki je naravnost divji plezalec, bi ti povedal, da je treba hoditi navkreber zmerno in stopati s polnimi stopali. In za božjo voljo, Elda ti si vendar bosa. Kaj si se zmisli, da si pustila čevlje doma. Ali ne čutiš, kako hladna je noč. Zbolela boš za influenco in umrla.« — Ozrla se je in v njenih velikanskih očeh so se zalesketale solze: »Za vsako malenkost, prav za vsako malenkost me zmerjaš.« — »Ali Elda, ženske ste kakor otroci. Nobene stvari vam ni mogoče dopovedati. Na Ratitovcu piha vendar vsako noč zelo mrzla burja.« — Ni odgovorila. Prišla sva iz gozda in dospela naenkrat čez strme trate do skalovja...

Ustavila se je pod prepadom in se mi nasmehnila. Ta hip sem se zavedel, kako lepa je bila. — Dvignila je desnico in pokazala proti vrhu pečin. Zagledal sem visoko na njih tri velikanske zlatogoreče planike. »Res, to so najlepše planike; še nikoli nisem videl rasti takih,« sem rekel. »Iz oči ti berem, da bi rada imela tiste tri planike. Toda kako naj pridem do njih, saj nisem smeli plezalec Gregorin, ki je tem veselejši, čim več previsov mu štrli nad glavo. Tudi nimava nobene vrvi.« — Planila je v jok. Stisnil sem ji glavo v dlani in ji dolgo gledal v sinje oči. »Pa pojdem, če hočeš imeti tiste tri planike. Le paziti morava, da naju ne dobi čuvar planik Andrejka. Seveda, kako volneno bluzo bi si bila lahko oblekla mesto te tenke jopice, ki si bila v nji

takrat, ko sva šla na ples. Res se boš prehladila pod temi skalami.« — »Ne boj se, saj bom plezala s teboj. Vrvi pa nama ni treba, ko visi mesečina po skalah. Kar mesečine se bova oprijemala,« je vzkliknila. Mesečina se je res izkazala za dovolj trdno, da sva se je oprijemala s polnim zaupanjem. »O, Elda, povedal bom Gregorinu, kako lahko je plezati s pomočjo mesečine. Z lahkoto premagujeva skale.« Plezal sem naprej, Elda tik za menoj, in njen smeh je bil zmerom veselejši; kmalu sva dospela do tistih treh planik: »Elda, tako lepih ni še nihče trgal svojemu dekletu.« — Stegnil sem roko in jih počasi odtrgal drugo za drugo. Nato sem se z radostnim smehom okrenil, da bi ji izročil cvetje in — tisti hip se mi je spačil obraz od groze. Elda je bila prav za prav mrtva. Vame je strmel bel, koščen obraz in mesto oči je bilo v njem dvoje negibnih jam. Kriknil sem in se zvrnil v globino. — V baraki je vladala popolna tišina, popolna tema, le skozi špranjo med deskami je padal tenak žarek mesečine na moje čelo. »Izpolnil sem obljubo,« sem si zašepetal grenko.

V koči so pravili vsak dan: »Jela bo kmalu prišla.«

»Kdo je vendar Jela? —«

Od časa do časa je prihajala na vrh, ali pa je do tedaj še nisem videl. Kdo je torej Jela? Odgovarjali so mi: »Dekle iz vasi pod goro, ki ne more vzdržati v dolinskih tesneh. Čuden nemir jo žene na goro, kjer se še le začuti sproščeno, in ki izvabi vsakomur veder nasmeh, kdor jo sreča tu v koči ali v skalah. Sicer pa počakajte, videli jo boste, ne bo dolgo, pa bo spet tu.«

O, tega pa skavti najbrže ne vedo: Nekje v gozdovih med Ratitovcem in Črno prstjo je trata, kjer vile še žive, zakaj tako skrivnostno je tam, da si drugega skoraj ne morete misliti. Trata je tristo sežnjev dolga, tristo široka. Odmaknjena je v samoto in nemo tišino. Na njej je mnogo majhnih jezerc, par sežnjev širokih in seženj globokih. Voda v njih je modrozelená in obkrožajo jih šopi rož. Trava na trati je nepopasena in nepokošena. Sredi trate je hribček deset sežnjev širok in par sežnjev visok. Na njem rasejo rože tako na gosto, da ni med njimi za prst praznega prostora. Noben Bosanec bi niti v sanjah ne mogel splesti tako živobarvne in pisane preproge, kot so jo v pravljčni uri stkale na tem hribčku vile. Če jih hočete videti, skavti, iščite. Ne stopajte po stezah in poteh, ampak hodite le med drevesi naprej in naprej! Ko boste našli trato, se ji v mesečini približajte po prstih in skriti med smrekami tiho od daleč opazujte. Priplavale bodo iznad jezerc in rajale nad cvetličnim gričkom, dokler ne bo vzšlo sonce in jih posrkalo s poželjivimi žarki. Šel bi z vami in vam kazal pot, a lepše bo, če najdete pot sami. In če jo najdete, ne povejte nikomur, kajti prišli bi Ljubljanci in oropali hribček vseh rož. Vi pa, ki že poznate življenje vil, bodite pripravljeni, da se vam približajo in vam pričarajo na ustnice pravljčni poljub. Meni se to ni pripetilo, kajti jaz sem že nekoliko plešast in hudomušen, pa so mislile, da je prišel v posete satir in so zbežale.

Oj, kolikokrat sem premeril pot od svoje barake do koče pod vrhom. Tisti dan pa sem zagledal, kako je hitela gospa Olga po nji. Samo po sebi je umevno, da sem kmalu pohitel za njo. Od kod je prišla v ta pozabljen svet? Vsi, ki jo poznajo, vedo, da je lepa, ne vedo pa, da je prebrala

skoraj vse evropske in domače avtorje. Živi v bogastvu, a ji ni dosti zanj, ljubi pa knjige, podobe in godbo in če tega ne najde, postane nemirna ko otrok, ki so mu ukradli priljubljeno igračo. V koči so se že zbrali moji prijatelji in tovariši in se zagledali v neznanu gospo, ki je sedela pri svoji mizi in gledala skozi okno v doline. Priklonil sem se ji in sedel k svoji družbi. Nato mi je šinila čudna misel v glavo. Uprl sem oči v gospo in začel pripovedovati okrogel dovtip, ki se je stopnjeval od stavka do stavka. — Med tem sem ji gledal v oči, ki so strmele mirno, brez nasmeha vame. Ali bo vstala in me udarila? Saj je nemogoče, da bi prenesla take besede. Nekateri so se smejali, drugi so bili v zadregi. Ko sem nehal, je rekla: »Čemu sedaj ta čudni dovtip. Jutri mi boste pa pripovedovali, da pišete Zlati plaz.« — Čutil sem, kako mi je silila kri v glavo. Kdo ji je vendar to povedal? »Najbrže ga nikoli ne bom končal,« sem rekel naglas. Ona se je le drobno nasmehnila in se zopet zagledala skozi okno.

Pogledal sem v knjigo, kam pojde. Zbežal sem potem uro daleč po stezi skozi gozd. Ustavil sem se ob jasi, na kateri so se v mesečini med grmi cvetočega sleča svetlikali beli kamni. Skril sem se med smreke in čakal. »Olga pojde tod mimo na Klom — sama. Pristopil bom, jo prosil oproščenja in jo potem spremljal daleč naprej po teh gozdovih.« — Prišla je. Sama v mesečni noči. Nad njo v gozdu, med belimi kamni in cvetočim slečem. Ustavila se je in se zagledala nazaj. Stal sem na svojem mestu in si komaj upal dihati. Zbal sem se pokvariti to sliko. Šla je mimo in se izgubila v morju smrek. »Kaj vendar je bilo to? Kaj se godi z menoj? Ako pa je le kje drugi svet, bomo tam morda gledali v velikanskih gozdovih take čudovite podobe, prikazni iz večnosti —«

Dnevi in noči teko. O, Ratitovec je nevarna gora, je rekla Francka. Človeku predružači možgane in srce. Plezal sem za planikami in občudoval od blizu njihovo nemo življenje. Opazoval sem v klopčič zvite kače strupenjače in njihove srepe oči — te kače, ki so bile na svetu že davno pred prvimi ljudmi — te kače, ki se dneve in dneve ne ganejo s svojega mesta in ki zaplešejo, ko pride njihov čas, divje plese, polne strasti, ki so za človeški pogled polni groze. Pel in vriskal sem po samotah, ali pa prisluškoval njihovemu molku. Ko se je približal vihar, sem ga tedaj že ljubil in mu šel nasproti.

»Danes pride Jela!« Trume drobnih meglic so romale po bregovih navzgor. Stal sem na visoki skali in gledal navzdol. Med meglicami je prihajalo po bregovih dekle v rdeči bluzi in sinjem zvončastem krilu. Veter je mršil njene košate, rjave lase in včasih se je ustavila, da bi šle meglice mimo nje. Višje in višje se je dvigala, stopala je razigrano kot po godbi, jaz pa sem splezal s skale in ji hitel naproti. Smejala se je široko od daleč. Beli zobje so se ji lesketali. Ustnice je imela rdeče kot rododendronov cvet. Začuden sem se ustavil. — »Jela?« — »Jela!«

Koča je nenadoma oživel, razlegel se je smeh, šale in veseli dovtipi. Vojaki-dijaki-muzikanti so zaigrali na kitare in oglasile so se vesele pesmi.

Odhajal sem. Vrh gore je stala Jela in dvignila roko v pozdrav. Ko sem prišel daleč v dolino, je še stala na vrhu in tedaj se je zdelo kot da se je sonce zapletlo v njene kodre.

HUDIČEK V STEKLENICI

ROBERT LOUIS STEVENSON

Na otoku Havaj živi mož, ki ga bom imenoval Keave. Ta mož še živi, zato moramo zamolčati njegovo ime. Njegov rojstni kraj je bil Honaunau, kjer so v neki votlini pokopane kosti Keavea Vélikega. Mož je bil ubog, pošten in marljiv, pisati in brati je znal kakor kak šolnik, poleg tega pa je bil odličen mornar, vozil se je nekaj časa po otočnih parnikih in je ob obali Hamakua krmaril enojambornico. Končno se je Keave domislil, da si bo ogledal veliki svet in tuja mesta, in vkrcal se je na ladjo, ki je peljala v San Francisco.

To je lepo mesto z veliko luko in z bogatimi ljudmi, da jih ni moč prešteti, posebnost pa je grič, ki je ves posejan s palačami. Po tem griču se je šel Keave nekega dne sprehajati, ves žep je imel poln denarja in zadovoljno si je ogledoval velike hiše na obeh straneh.

»Kako lepe so te hiše!« je mislil pri sebi, »in kako srečni morajo biti ljudje, ki v njih stanujejo in jim ni treba skrbeti za prihodnji dan!«

Ko je tako premišljal, je prišel do hiše, ki je bila manjša od mnogih drugih hiš, toda čudovito lepa in čedna kakor kaka igrača. Stopnišče pred hišo se je svetilo kakor srebro, na vrtnih gredicah je bilo vse polno cvetlic, bile so kakor girlande, in stekla v oknih so se svetila kakor diamanti.

Ko je tako stal pred hišo, je v enem izmed oken zagledal moža, ki ga je gledal. Okno je bilo tako čisto, da ga je Keave lahko videl, kakor vidiš ribo v vodi, če stojiš na pečini. Mož je bil že postaren, imel je golo glavo in črno brado. Preko njegovega obraza je bila razlita težka skrb in bridko je vzdihoval. Resnica pa je taka: ko je gledal Keave moža v hiši, mož pa Keaveja na cesti, sta drug drugemu zavidala.

Nenadoma se je mož nasmehnil, pokimal je Keaveju in mu pomigal, naj pride v hišo ter mu je šel do vežnih vrat naproti. Tedaj je mož spregovoril in grenko vzdihnil:

»Lepa je, tale moja hiša. Ali bi vas ne veselilo, da bi si ogledali sobe?«

Tako je vodil Keaveja po vsej hiši od kleti do podstrešja. V vsej hiši ni videl ničesar, kar bi ne bilo po svoje popolno, in Keave se je čudil.

»Res je,« je dejal Keave, »to je lepa hiša. Če bi jaz stanoval v takile hiši, bi se ves dan smejal. Kako je le to, da vedno vzdihujete?«

»Nobenega vzroka ni,« je rekel mož, »da bi vi ne imeli take hiše, ki bi bila v vsem podobna tej hiši, ali pa še lepša, če bi želeli. Saj mislim, da imate nekaj denarja pri sebi?«

»Petdeset dolarjev imam,« je dejal Keave. »Ampak taka hiša bo že več veljala.«

Mož je trenutek premišljal, kakor bi računal, potem pa je dejal:

»Žal mi je, da nimate več, ker vam bo to mogoče v bodoče povzročalo skrbi, vendar boste dobili hišo za petdeset dolarjev.«

»Hišo?« je vprašal Keave.

»Ne, ne hiše,« je odvrnil mož, »ampak steklenico. Kajti povedati vam moram: dasi se vam zdi, da sem tako bogat in srečen, sem vendar dobil vso svojo srečo, hišo in vrt od nje, ki ni mnogo večja od pesti. Tule je.«

Odprl je stensko omaro in vzel iz nje trebušato okroglo steklenico z dolgim vratom. Njeno steklo je bilo belo ko mleko in mavrične barve na

njem so se spreminjale. V steklenici pa se je gibalo nekaj nedoločenega, kakor senca je bilo in kakor ogenj. »To je steklenica,« je dejal mož. In ko se je Keave smejal, je nadaljeval: »Ne verujete mi? Prav, pa sami poskusite. Poizkusite, če jo lahko razbijete.«

Tedaj je vzel Keave steklenico v roko in jo je vrgel ob tla, metal jo je vedno znova, toliko časa, da ga je utrudilo. Steklenica pa je odskakovala od tal kakor otroška žoga in je ostala cela in nepoškodovana.

»To je pa čudna reč,« je dejal Keave. »Če jo potiplješ in pogledaš, bi sodil, da je iz stekla.«

»Steklena je,« je pristavil mož in je huje vzdihnil kakor kdajkoli. »Ampak steklo te steklenice so pihali v peklu. V njej biva hudiček, to je senca, ki jo vidiva in ki se giblje. Vsaj mislim si tako. Če bi kdorkoli kupil steklenico, bi mu hudiček v njej služil. Vse kar bi si poželed — ljubezen, slavo, denar, hiše, kakršna je ta hiša, da, celo mesto, kakršno je tole mesto, — vse bi bilo njegovo takoj, ko bi izgovoril besedo. To steklenico je imel Napoleon in je z njeno pomočjo postal kralj sveta. Končno pa jo je prodal in je padel. Kapitan Cook je imel to steklenico in z njeno pomočjo je našel pot do tolikih otokov. Toda tudi on jo je prodal pa so ga na otoku Havaj ubili. Kajti ko je prodana, izgine moč prejšnjega posestnika in hudičeva podpora. Če pa kdo ni zadovoljen s tem, kar ima, mu bo slaba predla.«

»In vendar sami govorite, da bi jo prodali?« je rekel Keave.

»Imam vse, kar si želim, in staram se,« je odgovoril mož. »Samo enega ne zmore hudiček, da bi podaljšal življenje. Ne bilo bi pošteno, če bi vam prikrival: s steklenico je povezana nadloga. Če bi človek prej umrl, preden bi jo prodal, bi moral večno goreti v peklu.«

»To je pa zares nadloga!« je zaklical Keave. »S to rečjo ne bi rad imel opravka. Hvala Bogu, prebil bom prav tako lahko tudi brez hiše. Eno pa je vendar, česar bi ne mogel prenesti, in sicer tega, da bi bil pogubljen!«

»Za Boga! Nikar ne bodite takoj tako neučakani!« je odgovoril mož. »Saj vam ni treba drugega, ko da se zmerno poslužujete hudičkove moči in da prodate nato steklenico komu drugemu, kakor vam jo bom jaz zdajle prodal, potem pa živite udobno do konca svojih dni.«

»Hm, dvojce bi pripomnil,« je rekel Keave. »Ves čas ste vzdihovali kakor kaka zaljubljena devica — to je prvo. Drugo pa je: zelo poceni prodajate steklenico.«

»Saj sem vam že povedal, zakaj vzdihujem: zato namreč, ker se bojim, da se moje zdravje krha. In kakor ste sami dejali: Za vsakega človeka bi bila strahota umreti zato, da bi šel k hudiču. Kar se pa tega tiče, da vam steklenico tako poceni prodajam, vam moram pojasniti, da je s steklenico zvezana posebna zapoved. Pred davnim časom, ko jo je prinesel hudič prvič na svet, je bila silno draga. Najprej so jo prodali duhovniku Ivanu za mnogo milijonov dolarjev. Prodati pa jo smeš samo v izgubo. Če bi jo prodal za isto ceno, kakor si jo kupil, bi se povrnila k tebi kakor golob v golobnjak. Zaradi tega je cena vsa stoletja padala in steklenica je zdaj čudno poceni. Jaz sem jo kupil od enega izmed mojih najmogočnejših sosedov z griča in mu plačal zanjo devetdeset dolarjev. Lahko bi jo prodal za devet in osemdeset dolarjev in devet in devetdeset centov, drugače bi se pa steklenica povrnila k meni. S tem v zvezi je dvojno zlo. Prvič: Če prodajaš tako svojevrstno steklenico za osemdeset in toliko dolarjev, bodo mislili ljudje, da se šališ. Drugič —

toda zato se prav nič ne mudi in o tem mi ni treba pobliže govoriti. Toda paziti morate, steklenico namreč lahko prodate samo za kovan denar.«

»Kako pa naj vem, ali je vse to res?« je vprašal Keave.

»Majhen poizkus lahko takoj naredite,« je pristavil mož. »Dajte mi vaših petdeset dolarjev, vzemite steklenico in želite si, da bi imeli svojih petdeset dolarjev zopet v žepu. Če se to ne bo zgodilo, vam zagotavljam, da bom razveljavil kupčijo in vam vrnil denar.

»Menda ne lažete?« je vprašal Keave.

In mož se je zavezal z veliko prisego.

»Prav, toliko bom tvegala,« je dejal Keave, »to mi itak ne more škodovati.«

In plačal je možu svoj denar, ta pa mu je izročil steklenico.

»Hudiček v steklenici!« je dejal Keave, »rad bi imel svojih petdeset dolarjev nazaj.«

In res — komaj je spregovoril, že je bil njegov žep tako težak kakor popreje.

»Zares, to ti je čudodelna steklenica!« je zaklical Keave.

»Zdaj pa dobro jutro, moj lepi mladenič, in naj vzame hudič vas namesto mene!« je dejal mož.

»Stoj!« je zaklical Keave. »O tej neumnosti nočem ničesar več vedeti. Tu jo imate — vzemite svojo steklenico nazaj!«

»Kupili ste jo za manj denarja, kakor sem jo jaz kupil,« je odgovoril mož in si mel roke. »Zdaj je vaša, jaz pa si s svoje strani ne želim drugega, kakor da bi videl vaš hrbet.«

Pozvonil je svojemu kitajskemu služabniku in mu ukazal, naj pokaže Keaveju vrata.

Ko je stal Keave na cesti in je držal steklenico v rokah, je jel premišljevati.

»Če je vse to o steklenici res, sem sklenil zlo kupčijo,« je premišljal. »Toda morda se je mož samo šalil.«

Prvo, kar je storil, je bilo, da je preštel svoj denar. Vsota je bila natančno ista, bilo je devet in štirideset dolarjev ameriškega denarja in en čilski pezo.

»To je resnici podobno,« je dejal Keave sam sebi. »Zdaj bom pa drugje poizkusil.«

V tem delu mesta so bile ceste tako čiste kakor krov na ladji, in dasi je bilo poldan, ni bilo ljudi na cesti. Keave je postavil steklenico v cestni žleb in je odšel. Dvakrat se je ozrl in vedno je bila mlečnobela, okrogla, trebušata steklenica tam, kamor jo je postavil. Še v tretje se je ozrl, nato pa je zavil krog vogala. Toda komaj je zavil okrog vogala, se je nekaj zadelo v njegov komolec — in glej! Bil je dolgi vrat steklenice, ki je molel naravnost kvišku, okrogli trebuh steklenice pa je trdno tičal v njegovi mornarski suknji.

»Tudi tole je resnici podobno!« je dejal Keave.

Zdaj pa je storil sledeče: v trgovini je kupil odvijaj za zamaške, šel je na samotno polje pred mestom. In tam si je prizadeval, da bi potegnil zamašek iz steklenice. Toda kolikokrat je zavil odvijaj, tolikokrat ga je vrglo ven, zatič pa je bil nepoškodovan in cel kakor popreje.

»To je zatič nove vrste,« je dejal Keave. In nenadoma je vztrepetal in se spotil, ker ga je bilo steklenice strah.

Ko se je vračal proti luki, je videl prodajalno, v kateri je mož prodajal školjke in kije iz Južnega morja, poleg tega pa še stare malike, stare novce, kitajske in japonske slike in vsakovrstno šaro, ki jo prinašajo mornarji s seboj v svojih lesenih kovčegih. Tedaj se je domislil. Šel je v prodajalno in ponudil steklenico za sto dolarjev. Trгоvec ga je najpreje zasmehoval in mu ponudil pet dolarjev. Toda vsekakor, hm, steklenica je svojevrstna, takega stekla niso pihali v nobeni človeški glažuti, lepo so se odražale barve na mlečni belini in čudno je plesala senca v sredini. Ko je torej nekaj časa barantal z njim, kakor je navada takih ljudi, je dal trгоvec Keaveju zanjo šestdeset srebrnih dolarjev in jo postavil na polico sredi izložbe.

»No,« je dejal Keave, »prodal sem torej za šestdeset, kar sem kupil za petdeset — ali pravzaprav še ceneje, ker je bil med mojimi dolarji tudi en čilski dolar. Sedaj pa bom izvedel resnico tudi še o neki drugi stvari.«

Šel je torej nazaj na svojo ladjo, in ko je odprl svoj zaboj, je bila steklenica tamkaj, prišla je torej prej kakor on.

Keave pa je imel na ladji tovariša, ki mu je bilo ime Lopaka.

»Kaj ti je?« je rekel Lopaka, »da tako strmiš v svoj zaboj?« Bila sta sama v sprednjem delu ladje. Keave mu je rekel, naj priseže, da bo molčal in mu je vse povedal.

»To ti je zelo čudna zgodba,« je dejal Lopaka, »in bojim se, da ti bo ta steklenica še povzročala skrbi. Vendar je jasno eno: skrbi ti ne bodo ušle, za to pa poberi tudi dobiček svoje kupčije. Premisli, kaj si boš želel. Ukaži, in če se bo izvršilo, bom jaz sam kupil steklenico. Kajti rad bi imel lahko dvojamborko, da bi z njo trgoval med otoki.«

»Ni mi do tega,« je odvrnil Keave, »rad pa bi imel lepo hišo z vrtom na obali Kone, kjer sem se rodil: tako da sije sonce skozi vrata, s cvetlicami na vrtu, steklo v oknih, podobe na stenih, drobnjavo in lepe prtiče na mizah — popolnoma tako hišo, kakor je ta, v kateri sem bil danes — samo za eno nadstropje višjo in z balkoni okoli in okoli kakor kraljeva palača. V njej bi rad prebival brez skrbi in bi se veselil s prijatelji in sorodniki.«

»Lepo,« je dejal Lopaka, »vzemiva steklenico s seboj na Havaj, in če bo šlo vse po sreči, kakor misliš, bom steklenico kupil, kakor sem dejal in zahteval zase lahko dvojamborko.«

Tako sta se dogovorila in ne dolgo nato je odplula ladja s Keavejem in Lopako in steklenico na krovu nazaj na Honolulu. Komaj sta stopila na kopno, že sta srečala na obali prijatelja, ki je začel takoj izražati Keaveju sožalje.

»Ne vem, čemu bi mi morali izražati sožalje,« je rekel Keave.

»Ali je mogoče, da tega še ne veš?« je vzkliknil prijatelj. »Tvoj ujec, dobri stari mož, je mrtev, in tvoj bratranec, lepi mladenič, je utonil v morju.«

Keave je bil zelo žalosten, zajokal je in tožil in je tako povsem pozabil na svojo steklenico. Toda Lopaka je bil zamišljen in ko se je Keavejeva bolečina nekoliko polegla, je nenadoma dejal:

»Pravkar sem premišljal o tem — ali ni imel tvoj ujec posestva na Havaju v okraju Kau?«

»Ne,« je odvrnil Keave, »ne v Kau, zemljišče leži na gorski strani — nekoliko južno od Hookena.«

»Ta zemljišča bodo zdaj pač tvoja?« je vprašal Lopaka.

»Prav gotovo bodo!« je dejal Keave in je znova tarnal za svojimi sorodniki.

»Ne!« je vzkliknil Lopaka, »pusti zdaj tarnanje! Nečesa sem se domislil. Kaj misliš, če ni tega ukrenila tvoja steklenica? Kajti tu je prostor na razpolago za tvojo hišo.«

»Če je temu tako,« je zaklical Keave, »potem je to zelo zloben način, če mi služi s tem, da ubija moje sorodnike. Vsekakor pa je nemara prav, kajti v prav taki legi sem videl hišo s svojim duhovnim očesom.«

»Hiša pa še ni sezidana,« je rekel Lopaka.

»Ne — in najbrž tudi nikdar ne bo sezidana!« je dejal Keave; kajti moj stric je sicer imel nekaj kave, ave in banan, toda tega ne bo več kakor za udobno življenje. Ostanek zemljišč pa je črna lava.«

»Pojdiva k odvetniku,« je rekel Lopaka. »Moja misel mi še vedno blodi po glavi.«

Ko sta tako prišla do odvetnika, se je izkazalo, da je Keavejev ujec zadnje dni neznansko obogatel, in bilo je na razpolago celo premoženje v gotovini. Takrat je vzkliknil Lopaka:

»In tu je denar za hišo!«

»Če mislite na novo hišo, ki jo boste zgradili,« je dejal odvetnik, »je tu posetnica novega stavbenika, o katerem pripovedujejo velike stvari.«

»Čedalje bolj je!« je zaklical Lopaka. »Saj tu je takoj vse na razpolago. Daj, da še nadalje poslušava ukaze!«

Tako sta torej šla k stavbeniku in imel je načrte za hiše na svoji mizi.

»Želite si hišo, ki ne bo tako vsakdanja,« je dejal stavbenik. »Kako vam ugaja tole tukaj?« In podal je Keaveju risbo.

Ko je Keave zdaj pogledal risbo, je silno zakričal. Bila je namreč natančna podoba hiše, ki si jo je zamislil.

»To hišo moram dobiti,« je pomislil sam zase, »pa četudi mi še tako malo ugaja način, kako jo bom dobil, jo moram zdaj vendar dobiti. Saj je najbrž tudi prav tako dobro, če vzamem z zlim tudi dobro.«

In tako je razložil stavbeniku vse svoje želje, kako si želi hišo opremljeno, o podobah na stenah in o drobnarijah po mizah. Nato je vprašal moža, za kak denar bi prevzel in opravil vse naročilo.

Stavbenik je mnogo vpraševal, nato pa je vzel pero in preračunaval. Ko je končal, je povedal natančno tisto vsoto, kakor jo je Keave podedoval.

Lopaka in Keave sta se spogledala in si pokimala.

»Povsem jasno je,« je dejal Keave, »da moram imeti to hišo, če hočem ali ne. Hudič mi jo nudi in malo dobrega bom imel od nje. Nekaj pa je povsem gotovo: nobene želje ne bom več izrazil, dokler imam še to steklenico. Toda hišo imam zdaj na ramenih in zaradi tega vsekakor lahko sprejem z zlim tudi dobro.«

Sklenil je torej s stavbenikom pogodbo in podpisala sta nek papir, Keave in Lopaka pa sta odšla spet na ladjo in odjadrala v Avstralijo. Sklenila sta namreč, da se za gradnjo sploh ne bosta zanimala, marveč da bosta vse skupaj prepustila stavbeniku in hudiču v steklenici, ki naj zgradita in okrasita to hišo, kakor hočeta.

Potovala sta dobro, le Keave se ni upal ves čas ziniti niti besedice, kajti zaklel se je, da ne bo več izrazil nobene želje in da ne bo sprejel od hudička nobene usluge več. Ko sta se povrnila, je čas minul. Stavbenik jima je povedal, da je hiša gotova, in Keave in Lopaka sta se peljala kot

potnika na »Halli«, da bi si ogledala hišo in pogledala, če je vse prav tako narejeno, kakor si je Keave zamislil.

No, hiša je stala na pobočju gore tako, da jo je bilo videti z ladje. Nad njo se je raztezal gozd vse do deževnih oblakov, pod njo se je končala črna lava v čereh, v katerih so ležali pokopani kralji iz starih časov. Okoli in okoli hiše so cvetele cvetlice vseh barv in na eni strani je bil vrt papajskih dreves in na drugi strani vrt kruhovcev, na sprednji strani pa, proti morju, je bil postavljen jambor in na njem je visela zastava. Hiša pa je bila v tri nadstropja, imela je velike sobe in široke balkone pred vsako sobo. Okna so bila steklena in steklo je bilo tako izvrstno, da je bilo prozorno kakor voda in svetlo kakor dan. Vsa mogoča hišna oprema je krasila sobe. Na stenah so visele podobe v zlatih okvirjih: podobe ladij in bitk in najlepših žena in znamenitih krajev. Nikjer na svetu ni podob s tako svetlimi barvami, kakor so bile te, ki jih je našel Keave na stenah v svoji hiši. Drobnarije pa so bile izredno lepe: ure, so bile, in igralne skrinjice, mali možički s kimajočimi glavami, knjige polne podob, dragoceno orožje iz vseh delov sveta, najelegantnejše skrivalne igre, s katerimi si lahko človek preganja čas, če je sam. In ker ne bi hotel v takih sobah živeti nihče, je šel samo skozi sobe in si jih ogledoval. Balkoni so bili zato tako široki, da bi bilo na njih celo mesto samega razkošja. In Keave ni vedel, kateri balkon mu je bil ljubši: ali balkon na zadnji strani, kjer je bil človek deležen vetriča s kopnega in je gledal na sadovnjak in cvetlične grede, ali sprednji balkon, kjer je človek lahko vsrkaval morski veter in gledal preko strmega gorskega grebena »Hall«, kako je vsak teden enkrat plula sem in tja med Hookeno in gorami ob Pili, ali gledal lahke dvojamborke, ki so križarile ob obali navzgor, da bi pripeljale les in avo in banane.

Ko sta si vse ogledala, sta sedla Keave in Lopaka na prag in Lopaka je vprašal:

»Ali je zdaj vse tako, kakor si si zamislil?«

»Besede ne morejo izraziti,« je dejal Keave. »Boljše je, kakor sem sanjal in povsem bolan sem od zadovoljstva.«

»Samo na nekaj je treba tu pomisliti,« je rekel Lopaka. »To vse se je lahko zgodilo na docela priroden način in hudiček v steklenici nima nemara nič s tem opraviti. Če kupim zdaj steklenico in nazadnje ne dobim dvojamborke, potem sem za nič in spet za nič hodil po kostanj v ogenj. Besedo sem ti seveda dal, kljub temu pa mislim, da mi ne boš odrekel nadaljnje preizkušnje.«

»Zaklel sem se, da ne bom sprejel nobene naklonjenosti več,« je dejal Keave. »Že dovolj globoko tičim v smoli.«

»Ni to uslužnost, na kar mislim,« je odgovoril Lopaka. »Rad bi videl hudička samega. Pri tem ničesar ne pridobiš in človeku se ni treba sramovati take želje. Če pa ga bom videl, potem bom o vsej stvari prepričan. Stori mi torej to uslugo in ukaži, da vidim hudička. Ko boš to storil, bom imel tu v roki takoj denar za tebe in bom kupil steklenico.«

»Samo nečesa se pri tem bojim,« je dejal Keave. »Hudiček je nemara zelo grd na pogled, in če ga bi ga ti videl, bi si nemara potem ne želel steklenice.«

»Mož beseda sem,« je rekel Lopaka. »In tu med nama je denar.«

»No dobro,« je odvrnil Keave. »Sam si radoveden. Torej: dajte, da si vas ogledam, gospod hudič.«

Kakor hitro je to izrekel, je pogledal hudiček iz steklenice in takoj spet izginil v njo, urno kakor kuščar. Keave in Lopaka pa sta obsedela kakor okamenela. Temna noč je bila, preden je kateri izmed njiju lahko pomislil ali prišel do glasu, spregovoril besedo. Potem je Lopaka potisnil svojemu prijatelju denar, vzel steklenico in dejal:

»Mož beseda sem in če ne bi bil, se ne bi dotaknil te steklenice niti z nogo. No, dobil bom dvojamborko in povrhu še dolar ali dva za mojo steklenico, potem pa se bom tega hudiča spet čimprej znebil. Če ti namreč povem čisto resnico: pogled nanj me je docela uničil.«

»Lopaka,« je rekel Keave, »ne misli slabše o meni, kakor ti je treba! Vem, noč je in poti so slabe in prostor pri grobovih je zloben kraj, da bi hodil ob tako kasni uri tam mimo — toda povem ti: odkar sem videl ta obrazek, ne morem ne jesti ne spati ne moliti, dokler ne bo iz moje bližine. Dal ti bom svetilko in košaro, v katero boš lahko položil steklenico — in vsako lepo podobo in vsako lepo stvar v moji hiši, ki bi si jo zaželel, lahko dobiš — toda pojdi takoj in spi v Hookenu pri Nahinu.«

»Keave,« je dejal Lopaka, »marsikdo bi ti to zameril — zlasti, ker ti bom storil toliko uslugo, da bom mož beseda in bom kupil steklenico, in posebno še, ker je noč in tema in mora biti pot mimo grobov desetkrat nevarnejša za človeka, ki ima tak greh na vesti in tako steklenico v roki. Toda sam sem tako strahovito prestrašen in nimam poguma, da bi te grajal. Grem torej in prosim Boga, da bi bil ti v svoji hiši srečen in da bi imel jaz z mojo dvojamborko srečo in da bi midva oba nazadnje prišla v nebesa, kljub hudiču in njegovi steklenici.«

Tako je odšel Lopaka po hribu navzdol, Keave pa je stal na sprednjem balkonu in prisluškoval klopotanju podkev ter gledal za sijem svetilke, ki je osvetljeval gorsko stezo in čer ob votlini, kjer so ležali pokopani mrtveci iz starih časov. Ves čas pa je trepetal, sklepal roke in molil za svojega prijatelja ter častil in hvalil boga, da je sam ušel iz te stiske.

Toda naslednji dan je bil tako krasno svetel in njegova hiša je bila tako prekrasna na pogled, da je pozabil na svoje strahove. Dan je sledil dnevu in Keave je domoval tam v stalnem veselju. Imel je svoj prostor na zadnjem balkonu, tam je jedel in prebival ter prebiral zgodbe v honolulskih časopisih. Vsakdo pa, ki je šel mimo, je vstopil ter si ogledal sobe in podobe. Slava njegove hiše se je razširila daleč naokrog: V vsej Koni so jo imenovali Ka-Hale Nui, Veliko hišo; včasih tudi Svetlo hišo, kajti Keave si je najel Kitajca, ki je ves dan brisal in čistil. Steklo, pozlatitve, lepo blago in podobe so se bliščale tako svetlo kakor jutro. Keave sam pa ni mogel hoditi po svojih sobah, ne da bi prepeval — tako lahko mu je bilo pri srcu! In če so jadrale po morju mimo ladje, je zaplapolala njegova zastava na jamboru.

Tako je mineval čas, dokler ni šel Keave nekega dne na obisk v Kailuo, da bi pogledal, kaj delajo njegovi prijatelji. Tam so ga dobro pogostili, naslednje jutro pa se je, kakor hitro je mogel, poslovil in naglo odjezdil spet domov, ker je bil nestrpen, da bi videl svojo lepo hišo, in poleg tega je bila naslednja noč vprav noč, ko so pri Koni hodili naokrog mrtvecih iz starih dni. Ker je imel že opravka s hudičem, mu je bilo tem manj do tega, da bi dobil posla z mrtveci. Nekoliko za Honaunauom je gledal v daljavo in opazil žensko, ki se je kopala ob obali. Zdelo se mu je, da je lepo rasla deklica, toda o tem ni več razmišljal. Potem je videl plapolati njeno belo srajco, ko jo je oblačila, in nato njen rdeči holoku.

Ko jê prišel do nje, je bila že oblečena in je stala v svojem rdečem holoku poleg ceste. Bila je sveža od kopeli in njene oči so se svetile ter bile prijazne. Komaj jo je Keave zdaj ugledal, je pritegnil uzdo in ji dejal:

»Mislim sem, da poznam vsakogar v tej pokrajini, kako to, da tebe ne poznam?«

»Kokua sem, Kianova hči,« je odvrnila deklica, »in pravkar sem se vrnila iz Oahu. Kdo si ti?«

»Kdo sem, to ti bom kmalu povedal,« je dejal Keave in stopil s konja, »toda ne zdaj. Domislil sem se namreč nečesa, in če bi ti vedela, kdo sem, potem bi bila najbrž že slišala o meni in mi ne bi resnice odgovorila. Toda predvsem mi povej eno: Ali si poročena?«

Kokua se je glasno zasmejala in rekla:

»Ti pa tudi vprašuješ! Ali si ti poročen?«

»Resnično, Kokua, nisem poročen,« je odvrnil Keave, »in do te ure nisem nikdar mislil, da bi se poročil. Toda, da ti povem po pravici: srečal sem te tu ob poti in videl sem tvoje oči, ki so kakor zvezde, in moje srce je poletelo k tebi tako hitro kakor ptič. No torej: če nočeš ničesar slišati o meni, potem povej in odjezdil bom dalje proti domu; če pa ti nisem manj mar kakor katerikoli drug mlad mož, mi tudi to povej! Zavil bom preko noči k tvojemu očetu in zjutraj se bom pogovoril z dobrim možem.«

Kokua ni rekla nobene besede, toda gledala je preko morja in se smejala.

»Kokua,« je dejal Keave, »če ne rečeš ničesar, bom mislil, da je odgovor dober. Pojdiva torej proti hiši tvojega očeta!«

Stopala je pred njim in še vedno ni govorila. Le tu pa tam se je ozrla in pogledala spet vstran, trakove svojega klobuka pa je imela med zobmi.

Ko sta prišla do vrat, je stopil Kiano na svojo verando, glasno je zaklical in pozdravil Keaveja z njegovim imenom. Takrat ga je deklica pogledala, kajti sloves Velike hiše je prišel tudi njej do ušes. Skoraj gotovo je bila velika skušnjava. Ves večer so veselo preživeli skupaj in dekle je bilo pred očmi staršev predrzno kakor vrabčič ter je dražilo Keaveja, kajti bilo je domiselno. Naslednjega dne je spregovoril s Kianom, potem pa je poiskal dekle, ki je bilo samo, in je dejal:

»Kokua, ves večer si me dražila in še je čas, da mi rečeš, naj grem. Nisem ti hotel povedati, kdo sem, ker imam tako lepo hišo in sem se bal, da boš preveč mislila na hišo in premalo na moža, ki te ljubi. Zdaj veš vse, in če me ne želiš nikdar več videti, potem povej kar takoj.«

»Ne,« je rekla Kokua. Toda zdaj se ni smejala, Keave pa tudi ni dalje spraševal.

Tako je Keave snubil. Bilo je naglo, toda tudi puščica leti naglo in puškina krogla še hitreje in vendar obe dosežeta cilj. Naglo je bilo, toda seglo je tudi globoko. Misel na Keaveja je napolnila dekletu vso glavo. Slišala je njegov glas v kipenju valov ob obrežju iz lave. Zaradi tega mladeniča, ki ga je videla le dvakrat, bi zapustila očeta in mater in domači otok. Keave pa je brzel na svojem konju po gorski poti pod čerjo ob grobovih in zvok podkev ter Keavejev glas, ki je prepeval od veselja, je odmeval iz votlin mrtvih. Prispel je do Svetle hiše in je še vedno pel. Sedel je in jedel na širokem balkonu in Kitajec se je čudil svojemu gosposdu, kako je prepeval med dvema založajema. Sonce je zašlo v morje

in noč je prišla. Keave je šel na balkon ob svetilkini svetlobi, ki je padala visoko na pot, in zvoku njegovega prepevanja so se čudili ljudje na ladjah.

»Tu sem zdaj v svoji hiši na višini,« je dejal sam sebi. »Boljše najbrže ne bo moje življenje; to je višina gore in vse naokoli mene se nagiba navzdol k slabšemu. Prvič bom uporabil sobe, skopal se bom v moji lepi kadi z vročo vodo in z mrzlo in sam bom spal v postelji moje poročne sobe.« Kitajec je dobil ukaz, ko je že spal in moral je vstati ter zakuriti ognjišče. Ko je delal spodaj pri svojem kotlu, je slišal nad seboj v razsvetljenih sobah prepevanje in vriskanje svojega gospoda. Ko je voda zavrela, je Kitajec poklical svojega gospoda in Keave je odšel v kopalnico in Kitajec je slišal, kako prepeva, ko polni marmornato kad in slišal je, kako prepeva in spet prepeva, ko se slači — dokler ni prepevanje nenadoma prejenjalo. Kitajec je prisluškoval in prisluškoval, šel je gor v hišo, da bi vprašal Keaveja, če je vse v redu in Keave mu je odgovoril: »Da« ter mu ukazal, naj gre v postelj. Toda nič več ni bilo prepevanja v Svetli hiši in vso noč je slišal Kitajec korake svojega gospoda, ko je hodil po balkonih okoli hiše.

Stvar pa je bila sledeča: Ko se je Keave slekel, da bi se okopal, je zapazil na svoji koži madež, kakor mahovit madež na skali, in od takrat ni več pel. Poznal je namreč take madeže in je vedel, da se ga je lotila kitajska bolezen.

Seveda je za vsakega človeka žalostno, če se ga loti taka bolezen in žalostno bi bilo za vsakega človeka, če bi moral zapustiti tako lepo in udobno hišo in se ločiti od vseh svojih prijateljev ter oditi na severno obalo Molokaia med silne pečine in kipenje morja. Toda kaj je vse to v primeri s Keavejem, ki je videl svojo najljubšo šele včeraj in ki jo je to jutro šele pridobil? Zdaj pa je videl, kako so se vse njegove nade v trenutku zdrobile kakor kos stekla.

Nekaj časa je posedal na robu kopalne kadi, nato pa je poskočil in zakričal ter planil venkaj. Tekal je neprestano gor in dol, sem in tja po balkonu kakor obupanec.

»Od srca rad bi zapustil Havaj, domovino mojih dedov,« je pomislil Keave sam pri sebi, »od srca rad bi tu gori v gorah zapustil svojo hišo, visoko ležečo, z mnogimi okni, junaško bi lahko šel na Molokai, v Kalaupapo ob čerih, da bi tam živel z gobavci in tam spal, daleč od svojih pradedov. Toda kakšno krivico sem storil, kakšno nesrečo zavalil na svojo dušo, da sem moral srečati Kokuo, ko je korakala ohlajena po morski vodi v večer? Kokuo, ki očara duše! Kokuo, luč mojega življenja! Nikdar je ne bom smel zasnobiti, ne dlje gledati, nič več je ne bom smel božati s svojo ljubečo roko. In zato, zaradi tebe, o Kokuo, tožim!«

Bil pa je Keave čudovit mož. Tam gori v Svetli hiši bi namreč lahko prebival leta in leta in nihče ne bi opazil, da se ga je lotila lepra. Toda do tega mu ni bilo, če je moral izgubiti Kokuo. In nadalje — poročil bi lahko Kokuo, bolan kakor je bil, in marsikdo bi to storil, ker bi imel črno dušo. Keave pa je ljubil dekle možato in ni ji hotel škodovati in je ne voditi v nevarnost.

Nekoliko kasneje, ko je minula polnoč, se je domislil steklenice. Stopil je na prag zadnjih vrat, kjer sta sedela z Lopakom in priklical si je v spomin tisti dan, ko je pogledal hudič venkaj. Ob tej misli mu je poredlenela kri v žilah.

»Strahovita stvar je steklenica,« je pomislil Keave, »in strašen je hudiček in strašno je tvegati peklenski ogenj. Toda katero drugo upanje mi preostaje, da ozdravim svojo bolezen ali da poročim Kokuo? Kaj? Če sem enkrat kljuboval hudiču le zato, da bi dobil hišo, pa naj ne kljubujem ponovno, da bi dobil Kokuo?«

In spomnil se je, da bo naslednjega dne priplula mimo ladja »Hall« na svojem povratku v Honolulu.

»Tja moram najprej in poiskati moram Lopaka,« je pomislil. »Kajti moje največje upanje je zdaj, da bom dobil nazaj isto steklenico, ki sem se je s tolikim veseljem znebil.«

Niti trenutka ni mogel spati, pri jedi se mu je zataknil grizljal v goltancu, poslal pa je pismo Kianu in ob času, ko bi moral pripluti parnik, je jezdil preko čeri ob grobovih k obali. Deževalo je. Njegov konj je stopal trudno. Gledal je v črne odprtine votlin in zavidal mrtvecem, ki so tam spali in niso imeli nobenih skrbi več. Pomislil je, kako je dan popreje dirjal mimo, in se je čudil. Tako je prišel v Hookeno in zbrana je bila kakor ponavadi vsa soseska zavoljo parnikovega prihoda. Pod valovito pločevinasto streho so sedeli ljudje pred trgovinami in se šalili ter pripovedovali novice. V Keavejevih prsih pa ni bilo veselja do govorice, sedel je sredi njih ter gledal v dež, ki je padal na hiše, in v peneče se kipenje, ki je bilo ob pečine, in vzdihli so se mu dvigali v grlu.

»Keave iz Svetle hiše je žalosten,« so govorili drug drugemu. Res, tako je tudi bilo, in to ni bil čudež.

Nato je priplula ladja »Hall« in obrežni čoln ga je prenesel na krov. Ladijska krma je bila polna belcev, ki so kakor ponavadi obiskali vulkan; v osredju ladje je bilo polno kanakov in v ospredju ladje je bilo vse polno divjih volov iz Hiloa in konj iz Kaua. Keave pa je sedel ločen od vseh v svoji bridkosti in je oprezal po Kianovi hiši. Tam je ležala globoko na obali v črnih skalah, zasenčena s kokosovimi palmami — in tam poleg vrat je bil rdeč holoku, nič večji od muhe, in se je premikal sem ter tje marljivo kakor muha.

»Oj! Kraljica mojega srca,« je zaklical, »tvegaj bom svojo ljubo dušo, da te bom dobil!«

Kmalu nato se je stemnilo, kajute so razsvetlili in belci so sedeli ter kvartali in pili whisky kakor ponavadi. Keave pa je hodil vso noč po krovu sem in tja in še ves naslednji dan, ko so plulil v zavetju Mauia ali Molakaia, je tekal sem in tja kakor divja žival v kletki.

Proti večeru so vozili mimo Diamond Heada in prispeli k nabrežju Honolulua. Keave je z ladje odšel med množico in je jel spraševati po Lopaku. Menda je postal posestnik dvojamborke — nobene boljše ni bilo na otokih! — ter je odjadral na križarenje daleč proč od Pola-Pola ali Kahikija. Tako torej ni mogel pričakovati od Lopaka nobene pomoči. Tedaj se je spomnil Keave, da je neki njegov prijatelj odvetnik v mestu — njegovega imena ne smem povedati — in poizvedoval je po njem. Povedali so mu, da je nenadoma obogatel in da ima lepo novo hišo na obali pri Vaikiki. In Keave se je nečesa domislil, poklical je voz in se odpeljal proti odvetnikovi hiši.

Hiša je bila popolnoma nova, drevesa v vrtu pa niso bila večja od sprehajalnih palic in odvetnik je bil videti srečen, ko je prišel.

»S čim ti lahko ustrežem?«

»Ti si Lopakov prijatelj?« je odvrnil Keave. »Lopaka je kupil od mene neko blago in mislil sem, da bi mi lahko pomagal, da bi to blago zasledil.«

Odvetnikov obraz se je silno potemnil in rekel je:

»Ne bom trdil, da te ne razumem, Keave. Toda to je zla zgodba in bolje je, če je človek ne premleva. Zagotavljam ti: ničesar določenega ne vem, vendar slutim nekaj, in če bi povprašal v določenem kraju, bi morda kaj novega zvedel.«

In imenoval mu je ime človeka, ki ga bom tudi jaz najraje zmolčal. Tako je bilo dan na dan, Keave je tekal od človeka do človeka, vsepovsod je videl nove obleke, konje in vozove, lepe nove hiše, vsepovsod je videl zadovoljne ljudi, dasi so se njihovi obrazi seveda takoj, ko je namignil o svoji zadevi, potemnil.

»Nedvomno sem na pravi sledi,« si je mislil Keave. »Vse te nove obleke in vozila so hudičkova darila, in ti veseli obrazi so obrazi ljudi, ki so spravili svoj dobiček in ki so se sami zavarovali pred tem hudičevim predmetom. Če bom videl bleda lica in če bom slišal vzdih, bom vedel, da sem tik steklenice.«

Tako se je nazadnje zgodilo, da so ga poslali k nekemu belcu na Britanski cesti. Ko je približno v času večerje prišel pred vrata, je videl tam običajne znake, videl je novo hišo, nov vrt in električno luč, ki je lila skozi okna. Ko pa je prišel posestnik hiše, sta šinila v Keaveju upanje in bojazen po udih. Zakaj pred njim je bil mlad mož, bil je bel kakor mrlič in črn okrog oči, lase je imel divje razmršene in v njegovem licu je bil izraz, kakor ga menda izraža človek, ki je obsojen na smrt na vešalih.«

»Tu je prav gotovo steklenica!« si je mislil Keave. In povsem odkrito je razložil svojo zadevo ter dejal:

»Prišel sem, da bi kupil steklenico.«

Pri teh besedah se je bledi belec opotekel proti steni.

»Steklenico!« je zastokal, »da bi kupili steklenico!«

Nato je bilo, kakor bi se dušil, zgrabil je Keaveja za roko, ga potegnil v sobo in natočil dva kozarca vina.

»Na vaše cenjeno zdravje!« je dejal Keave, ki je svoje čase mnogo občeval z belci. »Da,« je nato nadaljeval, »steklenico bi rad kupil. Koliko pa zdaj stane?«

Ob tej besedi je padla mlademu možu steklenica z rok in kakor pošast je zaklical:

»Cena! Cena! Ali ne veste cene?«

»Zatorej vas vprašujem,« je odvrnil Keave. »Toda zakaj ste tako pobiti? Ali s ceno ni vse v redu?«

»Odkar ste jo vi imeli, je cena steklenice zelo padla, gospod Keave,« je dejal mladi mož oklevaje.

»No prav, bom pa tem manj plačal zanjo,« je dejal Keave. »Koliko ste plačali zanjo?«

Mladi mož je bil bel ko prt, ko je dejal:

»Dva centa.«

»Kaj?« je zaklical Kaeve, »dva centa? Potem jo pa lahko prodate samo za en cent. In kdor jo bo kupil —«

Besede so Keaveju obtičale na jeziku: kdor bi jo kupil, bi je nikoli več ne mogel prodati. Steklenica in hudič v steklenici bi morala ostati pri njem do njegove smrti. In kadar bi umrl, bi se moral podati v rdečo globino pekla.

Mladi mož z Britanske ceste je padel na kolena in kričal:

»Za božjo voljo, kupite steklenico! Dam vam povrhu še vse svoje premoženje. Bil sem blazen, ko sem jo kupil za tako ceno. V svoji kupčiji sem tvegall ves denar in sem poneveril tuj denar. Izgubljen bi bil in bi moral v ječo.«

»Uboga sirota!« je dejal Keave. »Tvegali ste svojo dušo v taki obupni pustolovščini, da bi ubežali pravični kazni za svoj prestopok. Vi pa mislite, da bi okleval jaz, ki jo bom kupil zaradi ljubezni? Dajte mi steklenico in drobiž, ki ga imate, o tem sem prepričan, že pripravljenega. Tu je novcc za pet centov.«

Bilo je, kakor je Keave domneval: mladi mož je imel že pripravljen denar v predalu. Steklenica je dobila novega gospodarja in komaj so se je Keavejevi prsti dotaknili, je izrazil željo, da bi imel zopet čisto kožo. In res — ko je prišel v sobo in se je pred zrcalom do golega slekel, je bilo njegovo telo svetlo in čisto kakor telo novorojenega otroka. Komaj pa je videl čudo, se je spremenilo tudi njegovo mišljenje. Nič več se ni menil za kitajsko bolezen niti ne dosti za Kokuo in obhajala ga je samo ena misel, da je zdaj za vse čase in za vso večnost zapisan hudiču in da nima nobenega boljšega upanja kakor upanje, da bo večno gorel v plamenih pekla. V daljni daljavi je s svojimi očmi gledal plapolajoče plamene, njegova duša se je zgrozila in tema je prekrila luč.

Ko si je Keave nekoliko opomogel, je videl, da je bil tak večer, ko je v gostilni igrala godba. Šel je tjakaj, ker ga je bilo strah samote. Tam je tekall sem in tje med srečnimi obrazi in poslušall melodije, ki so valovile v višino in nižino. Slišall je, kako je Berger taktirall, toda ves čas je slišall tudi prasketanje plamenov in videll je rdeči ogenj, ki je gorel v brezdanji globini pekla. Nenadoma je zaigrala godba pesem: »Hiki-ao-ao,« to je bila pesem, ki sta jo pela s Kokuo, in pri teh zvokih ga je obšel pogum in mislill si je:

»Zdaj se je zgodillo in z zlim bom še enkrat vzell dobro.«

In zgodillo se je, da se je s prvim parnikom odpelljal na Havaj, in takoj ko je prišell, so ga poročill s Kokuo in privedell jo je v Svetlo hišo na pobočju.

Z njima pa je bilo takole: Če sta bila skupaj, je bilo Keavejevo srce mirno. Kakor hitro pa je bil sam, ga je obšla razjedajoča groznica, slišall je prasketanje plamenov in videll je ogenj, ki je gorel v brezdanjem prepadu pekla. Dekle se mu je predallo z dušo in telesom. Srce ji je poskakovalo, ko ga je zagledalla in njena roka se je prižella k njegovi roki. In bila je tako lepa od las do nohtov na nogah, da bi je ne mogell gledati nihče brez veselja. Po svoji naravi je bila ljubezniva. Vedno je našlla dobro besedo. Bilo je je samo petje, hodilla je sem in tje po Svetli hiši, bila je najlepši predmet v njegovih treh nadstropjih in njene pesmi so se ji kakor ptiču vsipavalle iz grla. Keave jo je vžhičeno

gledal in poslušal, ko pa se je domislil cene, ki jo je plačal zanjo, se je moral splaziti vstran in jokati in stokati. Potem pa je moral zbrisati svoje oči in umiti svoje lice, iti k njej in z njo posedati po širokih balkonih, peti z njo njene pesmi in odgovarjati z bolno dušo na njene smehljajoče se poglede.

Prisel pa je dan, ko so bile njene noge težje in njene pesmi redkejšje. In zdaj ni skrivaj jokal samo Keave, marveč oba sta se skrivala drug pred drugim, sedela sta po nasprotnih balkonih, ki jih je ločila vsa širina Svetle hiše. Keave je bil tako zatopljen v svoj obup, da spremembe skoraj sploh ni opazil in da je bil samo vesel, ker mu je preostajalo zdaj več ur in je lahko premleval v mislih svojo usodo in ker ni bil tako često obsojen, da bi moral z bolnim srcem kazati smehljajoče lice. Ko pa je šel nekega dne rahlo po hiši, je slišal glas, kakor bi ihtel otrok. Kokua je ležala na tleh, obraz je imela na deskah balkona in jokala je kakor izgubljena duša.

»Prav imaš, da jokaš v tej hiši, Kokua,« je dejal. »In vendar bi rad žrtvoval glavo, da bi bila lahko srečna.«

»Srečna!« je zaklicala. »Keave, ko si bival sam v Svetli hiši, je bilo tvoje ime prispodoba srečnega moža. Smeh in petje je bilo v tvojih ustih, tvoje obličje se je bliščalo kakor sončni vzhod. Potem si se poročil z ubogo Kokuo. In sam ljubi Bog vedi, kaj ni prav na njej — toda od tistega dne se nisi več smejal. O, česa pogrešaš pri meni? Mislila sem, da sem čedna, in vedela sem, da te ljubim. Česa pogrešaš, da sem privedla tak oblak nad svojega soproga?«

»Uboga Kokua,« je dejal Keave. Sedel je k njej na tla in je hotel ujeti njeno roko, ona pa mu jo je iztrgala.

»Uboga Kokua?« je zopet dejal. »Moj ubogi otrok — moj lepi otrok! In ves ta čas sem mislil, da te bom varoval! Torej izvedi vse. Potem boš vsaj sočustvovala z ubogim Keavejem. Potem boš doumela, kako zelo te je ljubil v preteklih dneh — da je ključoval peklu, le da bi imel tebe — in vedi, kako te še vedno ljubi, ubogi zavrženi človek, da si lahko priključiš smehljaj na lice, če te ugleda.«

In povedal ji je vse od vsega začetka.

»In to si storil zame?« je zaklicala. »O — potem mi ni nič več hudo!«

In objela ga je in se zjokala na njegovih prsih.

»Otrok, otrok!« je rekel Keave. »Če pa jaz mislim na peklenski ogenj, mi je silno hudo!«

»Nikari ne govoriva o tem!« je rekla. »Noben človek ne more biti pogubljen zato, ker je ljubil Kokuo in ni sicer storil hudega. Rečem ti, Keave, rešila te bom, s tema svojima rokama te bom rešila, ali pa bova skupaj poginila. Kako? Ti si me ljubil in si daroval svojo dušo, jaz pa naj bi, misliš, ne umrla, da bi te rešila?«

»O, ljubica! Tudi če bi stokrat umrla, kaj bi se spremenilo?« je zaklical. »Samo to bi se zgodilo, da bi bil sam, dokler bi ne napočil čas mojega prekletstva!«

»Ti ničesar ne veš!« je dejala. »Vzgojili so me v šoli na Honolulu. Jaz nisem navadno dekle. In rečem ti, jaz bom rešila svojega dragega. Kaj si rekel o centu? Saj ni ves svet ameriški? Na Angleškem imajo

novec, ki mu pravijo farthing — to je približno pol centa. Toda gorje!« je zaklicala, »saj zaradi tega ne bo bolje — zakaj kupec bo izgubljen in preklet in našla ne bova nobenega človeka, ki bi bil tako pogumen kakor moj Keave! Toda čuj — tam je Francija! Tam imajo majhen novčič, ki mu pravijo centime, in teh dobiš pet za en cent, ali nekaj takega. Bolje bi ne moglo biti. Pojdi Keave — pojdiva na francoske otoke. Pojdiva na Tahiti, kolikor le moreva naglo z ladjo. Tam torej lahko dobiva štiri centime, tri centime, en centime. Štirikrat je mogoče prodati in kupiti. In poleg tega bova kupčevala dva. Pridi, moj Keave! Poljubi me in preženi si skrbi! Kokua te bo varovala.«

»Božji dar si!« je zaklical. »Ne morem si misliti, da bi me Bog zato kaznoval, ker sem si poželed take dobrine! Naj bo torej, kakor želiš. Spravi me, kamor ti je drago. Svoje življenje in blagor svoje duše polagam v tvoje roke.

Naslednje jutro je Kokua že na vse zgodaj pripravljala kovčge. Vzela je Keavejev leseni zaboj, ki ga je uporabljal, ko je bil še mornar, in najprej je položila steklenico na dno. Nato pa je spravila vanj svoje najbogatejše obleke in najboljši nakit, kar sta ga imela pri hiši. »Kajti,« je dejala, »ljudem se morava zdeti bogata človeka — kdo bi sicer veroval v steklenico?«

In ves čas ko je pospravljala, je bila vesela kakor ptič. Le če je pogledala Keaveja so ji solze zalile oči, morala je steči k njemu in ga poljubiti. Keave pa se je znebil bremena s svoje duše. Zdaj, ko je vedel za njegovo skrivnost še drug človek in ko je bilo še nekoliko upanja pred njim, se je zdelo, da je postal nov človek. Njegove noge so stopale lahno po zemlji in dihali mu je bilo zopet slast. Vendar je ob njegovih komolcih še vedno ždela groznica. Kakor upihne veter svečo, je v njem vedno in vedno zamiralo upanje in videl je plapolati plamene in goreti v peklu rdečo žerjavico.

V okolici sta rekla ljudem, da gresta za zabavo na potovanje v Združene države. Ljudem se je zdelo čudno in vendar ni bilo toliko čudno, kakor je bilo resnica, če bi jo mogli uganiti. Tako sta se torej z ladjo »Hall« peljala na Honolulu, odtod pa z ladjo »Umatilla« v San Francisco. Vozila sta se s kopico belcev. V San Franciscu sta se prepeljala s pošto brzovozno ladjo »Tropic Bird« v Papeete, ki je bil glavna francoska naselbina v Južnomorskem otočju. Po prijetni vožnji sta nekega lepega dne prispela, videla sta pečino v kipenju valov, videla sta Motuiti z njegovimi palmami, dvojamborko, ki je bila v pristanišču, videla sta bele mestne hiše pod zelenjem ob obali, v višini pa sta videla hribe in oblake otoka Haiti, ki je bil otok belcev.

Ljudje so jima rekli, da je najmodreje, če si najameta hišo. Tako sta tudi storila in si najela hišo nasproti britanskega konzulata. Bahaško sta trošila mnogo denarja in se ponašala z lepimi vozovi in konji. Vse to sta si lahko privoščila, dokler sta imela steklenico. Zakaj Kokua je bila bolj pogumna nego Keave in je, kadarkoli se ji je zljubilo, zahtevala od hudička dvajset ali tudi sto dolarjev. Zatorej sta zbudila v mestu veliko pozornost. Tujca iz Havaja, njuna ježa in njuno vozarenje, Kokuini lepi holoku in dragocene čipke so bile predmet vsakdanjih razgovorov v mestu.

Jeziku otoka Tahiti sta se kmalu precej dobro privadila. Jezik dejansko spominja na havajščino, le da ima nekaj drugačnih glasov. In kakor

hitro sta se toliko priučila, da sta se spretno izražala, sta si jela prizadevati, da bi prodala steklenico. Pomisliti moramo, da to ni bilo tako lahko. Ni bilo lahko dopovedati ljudem, da ne gre za šalo, če si jim ponujal, da jim boš prodal vir blagostanja in neizčrpnega bogastva za štiri centime. Poleg tega je bilo treba jasno osvetliti nevarnosti steklenice. Tako se je torej zgodilo, da nekateri ljudje zgodbe o steklenici sploh niso verjeli in da so ju zasmehovali, drugi pa so mislili na temne strani steklenice, zresnili so se in se izogibali Keaveja in Kokue, kakor se pač izogibajo ljudi, ki imajo opravka s hudičem. Namesto da bi se udomačila v mestu, sta spoznavala, da se jima v mestu izogibljejo. Otroci so kriče bežali pred njima — kar je bilo za Kokuo neznosno — katoliki so se križali, če sta šla mimo njih. In vsi ljudje so se izogibali njune prijaznosti, kakor bi se domenili.

Tedaj se ju je lotila pobitost. Po napornem dnevu sta некоč zvečer sedela v svoji hiši in nista spregovorila besedice. Molk je pretrgala samo Kokua, ki je včasih glasno zaihtela. Včasih sta skupaj molila, včasih pa sta šla po steklenico, jo postavila na tla in sedela ves večer ter gledala, kako je plesala senca na sredi. Potem sta se bala, da bi šla spat. Trajalo je dolgo, preden je prišel spanec nadnju, in če je eden zaspal in se potem prebudil, je videl druga, ki je v temi nemo jokala. Ali pa je eden izmed njiju pobegnil iz hiše, iz bližine steklenice, da bi hodil pod bananami in v vrtovih gor in dol, ali da bi se v mesečini sprehajal ob obali.

Tako je bilo tudi neke noči, ko se je Kokua zbudila. Tipala je po postelji, da bi ga našla, toda njegovo ležišče je bilo mrzlo. Tedaj jo je obšla groza in vzravnila se je v postelji. Skozi špranje oknic je prodrlo nekoliko mesečine, soba je bila svetla in lahko je videla na tleh steklenico. Zunaj je vel hud veter, velika drevesa so v drevoredu bučala glasno in ječala in odpadlo listje je šumelo na verandi. V vseh teh šumih je slišala Kokua še drug prizvok. Povedati ne bi mogla, ali je bil glas živali ali človeka, toda bil je do smrti žalosten in je rezal v dušo. Narahlo je vstala, odprla nekoliko vrata in gledala v vrt, ki ga je razsvetljevala mesečina. In Keave je ležal pod bananami, usta je tiščal v pesek, in ko je tako ležal, je ječal.

Prva misel, ki je obšla Kokuo je bila, da bi stekla venkaj in ga potolažila. Toda druga misel jo je siloma pridržala. Keave se je pred svojo ženo izkazal pogumnega moža. Ni imela pravice, da bi ga v uri slabosti osramotila. S to mislijo je odšla v hišo.

»O nebo!« je dejala sama sebi, »kako brez misli sem bila, kako slabotna! Saj ne grozi večna nevarnost meni, marveč njemu. On je vzel prekletstvo na svojo dušo, ne jaz. Zaradi mene, zaradi ljubezni do bitja, ki je tako malo vredno in ki mu tako malo pomaga, ima zdaj peklenске plamene pred očmi — da, ko leži tam zunaj v viharju in mesečini, vonja že dim, ki prihaja od plamenov. Ali so moje misli res tako tope, da doslej nisem nikoli slutila, kaj je moja dolžnost, ali pa sem jo poznala že vnaprej in sem jo odrivala? Toda zdaj bom vzela vsaj svojo dušo v obe roki svoje ljubezni. Zdaj se bom poslovila od belih stopnic, ki vodijo v nebesa in od pričakujočih obrazov mojih prijateljev. Ljubezen za ljubezen — in naj bo moja ljubezen enaka ljubezni Keaveja! Dušo za dušo — naj bo moja duša, ki bo poginila!«

Bila je urna in priročna ženica in se je kmalu oblekla. V roko je vzela drobiž — dragocene centime, ki sta jih imela vedno pripravljene. Zakaj teh novcev ne uporabljajo dosti in preskrbela sta si jih v nekem uradu. Ko je bila zunaj v drevoredu, je veter prignal oblake in zatemnili so mesec. Mesto je spalo in ni vedela, kam naj se obrne, dokler ni v senci dreves slišala, da nekdo kašlja.

»Stari mož,« je dejala Kokua, »kaj iščeš tod zunaj v mrzli noči?«

Stari mož je tako kašljal, da je komaj govoril, toda končno je razumela, da je star in ubog in da je tujec na otoku.

»Ali bi mi storil uslugo?« je dejala Kokua, »kakor jo stori tujec tujcu in star mož mladi ženi — ali bi hotel pomagati havajski hčeri?«

»Oho?« je rekel stari mož. »Torej si ti čarovnica iz osmerih otokov in bi rada omrežila celo mojo dušo? Toda jaz sem slišal o tebi in se smejem tvojim grešnim vabam!«

»Semkaj sedi,« je dejala Kokua, »in dovoli, da ti bom povedala povest.«

In povedala mu je zgodbo o Keaveju od začetka do konca in končala jo je takole:

»Žena njegova sem torej, ki jo je pridobil za blagor svoje duše. Kaj bi mogla storiti? Če bi šla sama k njemu in bi se ponudila, da bi od njega kupila steklenico, bi rekel ne. Če pa bi šel ti, bi jo radevolje prodal. Počakala bom nate tukaj. Ti jo boš kupil za štiri centime in jaz pa jo bom od tebe kupila za tri centime. In gospod Bog naj da ubogi deklici moči!«

»Če bi govorila iz hinavskega srca,« je dejal stari mož, »bi ti Bog takoj poslal smrt.«

»Prav gotovo! Zanesi se, prav gotovo bi jo poslal! Jaz bi te ne mogla izdati — Bog bi tega ne dopustil.«

»Daj mi štiri centime in me počakaj,« je rekel starček.

Ko pa je bila Kokua na cesti, je njena duša otrpnila. Veter je tulil v drevju in njej se je zdelo, kakor bi slišala prasketanje peklenških plamenov. Sence so se opotekale v luči cestne svetilke in njej se je zdelo, da so roke zlih duhov, ki se stegujejo po njej. Če bi imela dovolj moči, bi morala zbežati, in če bi ji dalo dihati, bi morala glasno kričati. Toda resnično ni zmogla ne tega ne onega, stala je tam in je trepetala v drevoredu kakor preplašen otrok.

Potem je videla starega moža, ki se je vračal, in imel je steklenico v svoji roki.

»Storil sem, kakor si želela,« je dejal. »Ko sem tvojega moža zapustil, je jokal kakor otrok. Danes ponoči bo mirno spal.«

Pomolel ji je steklenico.

»Preden mi jo boš dal,« je dejala Kokua hropeče, »vzemi dobro z zlim — zahtevaj, da te bo osvobodila tvojega kašlja.«

»Star človek sem,« je odvrnil, »in preblizu so mi vrata groba, da bi sprejemal milost od hudiča. Toda kaj je to? Zakaj ne vzameš steklenice? Ali oklevaš?«

»Ni zato, ker bi oklevala!« je zaklicala Kokua. »Samo slaba sem. Še trenutek mi privošči. Samo moja roka se upira. Moje meso obhaja groznica pred to prekleto stvarjo. Samo še trenutek!«

Stari mož je Kokuo prijazno pogledal, potem pa je rekel: »Ubogi otrok! Strah te je, tvoja duša te vara. Daj, naj obdržim steklenico. Star sem in na tem svetu ne bom več čakal sreče, kaj pa je na onem svetu —«

»Daj mi jo!« je hropela Kokua. »Tu imaš denar. Ali misliš, da sem tako nesramna? Daj mi steklenico.«

»Bog te blagoslovi, otrok!« je dejal stari.

Kokua je skрила steklenico pod holoku, se poslovila od starega moža in šla po drevoredu dalje, bilo ji je vseeno kam. Zakaj vsa pota so bila zdaj zanjo enaka — vsa so vodila v pekel. Včasih je hodila, včasih je tekla, včasih je glasno klicala v noč, včasih je ležala v cestnem prahu in jokala. Vsega se je domislila, kar je kdaj slišala o peklu. Videla je, kako plapolajo plameni in vonjala je dim in njeno meso je razpadalo na žarečem oglju.

Ko je bilo že skoraj jutro se je zavedla in šla nazaj v svojo hišo. Bilo je prav tako, kakor je dejal stari mož: Keave je spal kakor otrok. Kokua je stala ob njem, zrla v njegovo obličje in govorila:

»Zdaj boš lahko spal, soprog moj. Ko se boš zbudil, se boš lahko smejal in prepeval. Uboga Kokua pa, ki ni mislila nič zlega — ah! za ubogo Kokuo ne bo več spanja, ne petja ne veselja — ne na zemlji in ne v nebesih.«

In legla je v postelj ob njegovo stran in njena beda je bila tako velika, da se je mahoma pogreznila v globok spanec.

Pozno v jutru jo je zbudil njen soprog in ji sporočil dobro novico. Bil je navidez blazno navdušen, zakaj nič mu ni bilo mari njene tegobe, dasi jo je le slabo prikrivala. Besede so ji obtičale v grlu, Keave pa je govoril dovolj za oba. Poizkusila ni nobenega grizljaja, toda kdo bi naj to opazil? Keave je izpraznil celo skledo. Kokua ga je gledala in poslušala kakor čudo iz sanj. Od časa do časa je pozabila na svoje gorje ali pa je zdvomila nad njim in je polagala svoje roke na čelo. Pošastno se ji je zdelo, da je vedela za svoje pogubljenje, medtem ko je on klepetal.

Ves čas je Keave jedel in govoril in delal načrte za povratek in se ji zahvaljeval, da ga je rešila. Laskal se ji je, imenoval jo je zvesto pomočnico, ki je končno le našla pomoč. Smejale se je staremu možu, ki je bil tako neumen, da je kupil steklenico.

»Bil je videti dostojen star mož,« je dejal, »toda noben človek ne more soditi po zunanosti. Kajti zakaj neki je stari lopov hotel imeti steklenico?«

»Ljubi mož,« je rekla Kokua skromno, »morda je bil njegov namen blag.«

Keave se je jezno nasmejal in zaklical:

»Same marnje! Star lopov je bil, tako ti rečem. In še osel povrhu! Zakaj dovolj težko je bilo prodati steklenico za štiri centime. Za tri bo pa povsem nemogoče. Zdaj ni več dovolj možnosti, steklenica že diši po dimu — brrr!« je rekel in se stresel. »Vsekakor sem jo kupil jaz za en cent, ko nisem vedel, da so na svetu še manjši novci. Tekal sem kakor norec naokrog in nisem našel nobenega kupca — ti si imela več sreče. Toda nikoli ne bo več nikogar, ki bi jo kupil, in kdor ima steklenico zdaj, bo šel v pekel!«

»O soprog moj!« je dejala Kokua. »Ali ni strašno, če se sam rešiš tako, da pogubiš drugega človeka? Zdi se mi, da bi se spričo tega ne mogla smejeti. Jaz bi bila ponižna. Bila bi vsa žalostna. Molila bi za ubogega človeka, ki ima steklenico.«

Tedaj pa se je Keave še bolj razjezil, ker je čutil resničnost njenih besed, in je zaklical:

»Bedarija! Le bodi vsa žalostna, če te mika. Toda dobra žena bi ne mislila tako! Če bi sploh kaj mislila name, bi te bilo zdaj sram!«

Nato je odšel in Kokua je ostala sama.

Koliko upanja je imela, da bi prodala steklenico za tri centime? Nobenega — to je videla jasno in razločno. In če bi tudi imela upanje — saj jo bo njen mož na hitro roko odpeljal v deželo, kjer niso imeli manjšega novca, kakor je bil cent. In tukaj je šel njen mož od nje in jo je grajal — onega jutra, ko se je sama žrtvovala zanj!

Še poizkusiti ni hotela, da bi izrabila čas, ki ji je bil še na razpolago, marveč je sedela doma. Zdaj je šla po steklenico in jo je gledala v nezrečeni grozi, zdaj jo je z gnusom skrila v kakršnemkoli kotu, kjer je ni videla.

Čez nekaj časa je prišel Keave domov in ji je rekel, naj se pelje z njim na sprehod.

»Soprog moj,« je odvrnila, »bolna sem, ni mi dobro. Oprosti mi — ne morem misliti na zabave.«

Tedaj se je Keave še bolj razjezil. Jezil se je nanjo — ker je menil, da misli samo na usodo starega moža. Jezil se je nase, ker ji je prav za prav pritrjeval in ga je bilo sram, da je tako srečen.

»Taka je tvoja zvestoba!« je zaklical. »Taka je tvoja ljubezen! Tvoj mož se je pravkar rešil večnega pogubljenja, ki ga je vzel nase zaradi tebe — ti pa ne moreš misliti na zabave! Kokua, tvoje srce ni odkrito-srčno!«

Besen je spet tekkel od nje in je ves dan hodil po mestu. Našel je prijatelje in je popival z njimi. Najeli so voz, se peljali na kmete in tam popivali naprej. Ves čas je bilo Keaveju neprijetno, ker se je zabaval, medtem ko je bila njegova žena žalostna, in tudi zato, ker je v svojem srcu vedel, da je imela bolj prav kakor on. In ker je to vedel, je tembolj pil.

Med ljudmi, ki so z njim popivali, pa je bil tudi surovež, belec, ki je bil nekoč mornar na ladji, ki je lovila kite, potepuh, zlatokop, obešenjak. Bil je nizkoten človek nesnažnih ust. Pil je in se je veselil, če je videl, da so drugi pijani in silil je Keaveja, naj pije. In kmalu vsa družba ni imela več denarja. Tedaj je zaklical mornar: »Čuj ti! Saj si bogat — tako si vsaj vedno pripovedoval. Saj imaš nekako steklenico ali neko podobno sleparijo.«

»Da,« je rekel Keave, »bogat sem. Šel bom v mesto in bom prinesel od žene nekaj denarja. Ona ga je shranila.«

»To je neumnost, tovariš krmar,« je rekel mornar. »Nikoli ne zaupaj ženščini, ki ima dolarje. Vse so zavratne kakor voda. Pazi raje nanjo!«

In ta beseda je učinkovala na Keaveja. Zakaj od vsega tega pitja v njegovi glavi ni bilo več prav jasno. In mislil je: »Vsaj čuditi bi se ne smel, če bi bila zavratna! Zakaj bi bila sicer tako potrta, ko sem vendar

odrešen? Toda pokazal ji bom, da nisem mož, s katerim bi se lahko šalila! Zasačil jo bom na lepem!«

Tako so šli nazaj v mesto. Keave je rekel mornarju, naj ga počaka na vogalu pri stari ječi, sam pa je šel po drevoredu do svoje hiše. Zvečerilo se je spet. V hiši je gorela luč, toda nobenega glasu ni bilo slišati in Keave se je splazil okrog vogala, naglo odprl zadnja vrata in pogledal v hišo.

Kokua je sedela na tleh, poleg nje je bila svetilka, pred njo pa je stala mlečnobela steklenica, okrogla in trebušata, in je imela dolg vrat. Kokua je gledala steklenico in je vila roke.

Dolgo časa je stal Keave med vrati in gledal. Najprej je bil tako presenečen, da ni mogel misliti. Nato se je prestrašil, da kupčija morda ni bila pravilna in da se je steklenica povrnila k njemu kakor takrat v San Franciscu. Kolena so se mu šibila, vinski duhovi so se razgubili iz njegove glave, kakor se zjutraj razgubi megla ob reki. Nato pa mu je prišla druga misel, čudna misel, pri kateri so žarela njegova lica. In sam sebi je rekel:

»O tem se moram prepričati!«

In zaprl je vrata, šel tiho okrog vogala in nato hrupno vstopil v vrt, kakor bi pravkar prišel domov! In glej! Ko je odprl vrata, ni bilo videti steklenice. Kokua je sedela na stolu in se je zdrznila kakor človek, ki ga prebudimo iz sna.

»Ves dan sem popival in sem bil dobre volje,« je dejal Keave, »bil sem z dobrimi tovariši in sem prišel samo po denar. Potem bom šel spet z njimi, popivali bomo in vriskali.«

Ko je to izgovoril pa je bil njegov obraz in njegov glas tako razburjen ko sodni dan. Kokua pa je bila preveč zbegana, da bi to opazila.

»Prav imaš, dragi mož, saj je tvoj lastni denar,« je dejala in njen glas je drgetal.

»O, jaz storim vedno prav, v vseh stvareh!« je dejal Keave, šel je naravnost k zaboji in vzel denar iz njega. Poleg tega pa je pogledal v kot, kamor sta shranjevala steklenico, in tam je bila steklenica.

Tedaj se je zaboj pred njim zamajal kakor morski val, hiša se je zavrtela okrog njega kakor venec dima, zakaj zdaj je vedel, da je bil izgubljen in da mu ni moč ubežati.

»Tako je, kakor sem se bal,« je dejal, »ona je kupila steklenico.«

Potem pa si je nekoliko opomogel in je vstal, toda pot mu je lil po licih, obilen kakor dež in mrzel ko studenčnica. In rekel je:

»Kokua, kar sem ti danes rekel, je zame malo primerno. Zdaj grem spet k svojim veselim tovarišem, da bom vesel,« in smejal se je prijetno. »Kozarec vina me bo bolj veselil, če mi boš odpustila.«

V trenutku je objela njegova kolena in je zaklicala! »Oh! Želela sem si samo prijazne besede!«

»Nikar nikoli več ne misliva trdo drug o drugem!« je rekel Keave in že je odšel iz hiše.

Denar pa, ki ga je vzel Keave, je bila samo zaloga centimov, ki sta si jih oskrbela takoj po svojem prihodu. Prav gotovo ga ni bilo več volja,

da bi še pil! Njegova žena je žrtvovala dušo zanj — zdaj je moral on žrtvovati svojo dušo zanjo.

Na vogalu je stal pri stari vogalni hiši mornar in ga čakal.

»Moja žena ima steklenico,« je dejal Keave, »in če mi ne boš pomagal, da jo dobiva od nje, ne bo danes več denarja ne pijače.«

»Menda mi ne boš pripovedal, da je zgodba o steklenici resnična?« je zaklical mornar.

»Tu je svetilka!« je dejal Keave. »Ali se ti zdi, da sem podoben človeku, ki se šali.«

»Res je. Tako resen si kakor pošast.«

»Torej!« je rekel Keave. »Tu sta dva centima. Pojdi v hišo k moji ženi in ji ponudi centima za steklenico, ki ti jo bo — če se preveč ne motim — takoj dala. Prinesi jo meni nazaj semkaj in odkupil ti jo bom za en centime. Zakaj tak je zakon pri steklenici, da jo je treba vedno za manj prodati, kakor si jo kupil. Toda karkoli boš storil — nikakor ji ne povej, da sem te poslal jaz!«

»Tovariš krmar! Ali me nisi potegnil?« je rekel mornar.

»Če bi te lahko, bi ti ne moglo škodovati,« je odvrnil Keave.

»Prav imaš, tovariš,« je rekel mornar.

»In če dvomiš nad mojimi besedami,« je pristavil Keave, »jo lahko preizkusiš. Ko boš prišel iz hiše, si želi poln žep denarja ali steklenico najboljšega ruma ali karkoli hočeš, in videl boš, kaj zmore steklenica.«

»Prav, kanak!« je rekel mornar, »poizkusil bom. Ampak če se norčuješ, se bom jaz ponorčeval s koncem vrvi po tvoji grbi!«

Tako je torej mornar odšel po drevoredu, Keave pa je stal in je čakal. Bilo je skoraj isto mesto, kjer je Kokua čakala prejšnjo noč. Toda Keave se je bolj trdno odločil in ni v svojem početju prav nič omahoval. Le v duši mu je bilo obupno grenko.

Zdelo se mu je, da je dolgo čakal, ko je končno slišal pojoč glas, ki se mu je bližal po drevoredu. Spoznal je mornarjev glas, ampak bilo je čudno, kako je nenadoma pijano zvenel.

Potem je prikolovratil mož sam v območje svetilke. Vražja steklenica je tičala v njegovi suknji, suknja pa je bila zapeta. V rokah je držal še drugo steklenico in v trenutku, ko se je pokazal, jo je dvignil k ustom in pil iz nje.

»Imaš jo, kakor vidim,« je rekel Keave.

»Roko iz žepa!« je zaklical mornar in odskočil. »Pridi samo korak preblizu pa ti bom primazal tako v gobec! Misliš si pač, da me boš lahko poslal kakor bedaka, kaj?«

»Kaj misliš!« je zaklical Keave.

»Kaj da mislim?« je zarjovel mornar. »To je prekleto dobra steklenica, bogme! Mislim, da je! Kako sem jo dobil za dva centima, ne morem razumeti. Toda prav gotovo je ne boš dobil za en centime!«

»Reči hočeš, da je ne prodaš?«

»Ne, gospod!« je zaklical mornar. »Toda dal ti bom požirek ruma, če te mika.«

»Povem ti, človek, ki ima to steklenico, pride v pekel!«

»Jaz mislim, da bom prišel v pekel *tako ali tako!*« je odvrnil mornar. »Ta steklenica pa je najboljša stvar, kar sem jih doslej videl na svetu, da greš z njo v pekel. Nak, gospod!« je še enkrat zaklical, »to je zdaj *moja* steklenica, ti pa kar glej, kje boš dobil drugo!«

»Ali je mogoče, da je vse to res?« je zaklical Keave. »Zaradi tebe te prosim, nujno: prodaj mi jo.«

»Ah, bedarija!« je odgovoril mornar. »Ti si mislil, da sem neumna butica, zdaj pa vidiš, da nisem, in basta! Če ne maraš požirka ruma, ga bom sam nagnil. Tu, na zdravje! Pa lahko noč!«

In šel je po aleji navzdol proti mestu in z njim je iz naše povesti izginila steklenica.

Keave pa je tekel h Kokui, bil je tako lahek ko veter. Veliko je bilo njuno veselje to noč. In velik je bil odslej mir njunih dni v Svetli hiši.

Prevedel V. P.

R A Z N O

NOVA NEMŠKA REVIIJA

(Mass und Wert. Zweimonatsschrift für freie deutsche Kultur. Herausgegeben von Thomas Mann und Konrad Falke. Verlag Oprecht, Zürich.)

V Zürichu je izšla nova nemška revija z naslovom »Merilo in vrednota«, dvmesečnik za svobodno nemško kulturo, ki ga izdajata Thomas Mann in Konrad Falke in ki ga urejuje Ferdinand Lion. Sloves, ki ga ima ime Thomasa Manna, je povzročil, da je ves kulturni svet z napetostjo pričakoval izida prve številke. Boj, ki se danes vrši v Evropi, boj civilizacije proti barbarstvu, je dosegel že tako stopnjo, je že tako dozorel, da so prišli na vrsto najbolj preizkušeni bojevniki. Res ad triarios venit. V tem usodnem trenutku so se izjavili pisatelji, ki so se zbrali okrog Thomasa Manna in njegove revije, v uvodnem, programatičnem članku.

Takoj spočetka se bavi uvodnik z vsemi ugovori, ki bi jih mogla v času, ko vse govori samo o »naskoku, prodiranju, prevratu in »mladem jutru«, zbuditi taka konzervativna, ezoterična in odlična parola, povrh vsega še v nemškem časopisu, ki mu je dano izhajati v svobodi. Simbola, ki si ju je nova revija izvolila za vodnika, izhajata iz sveta kvalitete, dostojanstva in umetnosti. Izhajata torej iz sveta, ki je nasprotje onega filistrskega, prostaškega sveta, v katerem danes veljajo kričeče devize. Besedišče revolucije je zaradi tega brezupno onečaščeno, kompromitirali in poneumnili so ga, odkar je

celo desetletje in delj služilo množestvenemu filistru. Oba pojma, pojem merila in vrednote, pa sta muzična pojma. »Merilo« označuje red in luč, muziko stvarstva in ustvarjalnosti, v boju porojeno, kaosu iztrgano, antibarbarsko, zmagovito obliko, označuje zmago človeka. Umetnost je docela območje drznosti, tveganja, umetnost gre vedno do skrajnosti, nikoli ni brez one značilne »poteze smelosti«, brez katere si po Goetheju »ne moremo predstavljati nobenega talenta«. To merilo uravnava kritično sodbo in ne sodi zgolj o zadevah okusa, marveč o vrednotah, ki segajo daleč preko okvira estetike, sodi o vrednotah v najbolj bistvenem in najosnovnejšem pomenu besede, kakor ga je izrazil Goethe: »Danes je samo vprašanje, koliko kdo velja na tehtnici človeštva. Vse drugo je ničev.«

Skupina pisateljev, ki se je zbrala okrog nove revije, druži umetnike in antibarbare, ki hočejo ohraniti vrednoto, ljubiti svobodo in pogum ter zaničevati filistrstvo in prostaštvo, najbolj ga zaničevati tam, kjer si v drhalski lažnivosti nadeva masko revolucije. Pisatelji te skupine se ne pridružujejo mnenju nekaterih socialnih intelektualcev, ki menijo, da je doba umetnosti minula, da se je umetnost izkazala zgolj za beletristično zapravljanje časa. Umetnost po njihovem mnenju samo podoživlja, toda ne spreminja, poleg tega pa lepobesedno odvrča od boja in dolžnosti. Pisatelji pa, ki so se zbrali okrog simbolov »merila in vrednote«, so obratno prepričani, da ni bila umetnost kot miselnost in zadržanje nikoli bolj vzorna, ni-

koli bolj odrešilna kakor danes. Umetnost jim je paradigma človečnosti, umetništvo pa do viška razvita človečnost. Naloga umetnika je, da prepoji snov s človečnostjo, da počloveči življenje v poduhovljenem oblikovanju. To pa v najtesnejši povezanosti z duhovnim izročilom naroda in občestva narodov. Zakaj umetnost pomeni: *večno novo življenje, ki rase iz razširjenih elementov preteklosti.*

Prizadevanje skupine pisateljev okrog revije »Mass und Wert« je obenem konzervativno in revolucionarno. Konzervativno v toliko, v kolikor ohranjuje vse, kar je doslej tvorilo dostojanstvo človeka, to je: *idejo nadosebnosti, nadstrankarske, nadnarodnostne vrednote.* Revolucionarno pa je, v kolikor merila ne prevzema slepo iz katerekoli preteklosti, ampak ga z največjo resnicoljubnostjo preizkuša v današnjih okoliščinah in izkušnjah, in ga vedno znova pridobiva iz sedanjega položaja.

Ti pisatelji zagovarjajo pojem resnice in pravice proti onemu sramotnemu in nevednemu presojanju, ki danes v Evropi pravi: »Prav je vse, kar koristi narodu«. Nikoli niso veljale bolj sramotne besede! — Seveda, s tem je opravičen sleherni bratormor, sleherno izdajstvo, sleherno razbojništvo. Narod se lahko okoristi tudi s smrtjo drugega naroda. —

Sedanja Nemčija si prizadeva, da bi »prebolela krščanstvo«. Vsa zapadna kultura sloni na krščanski osnovi, in najsí se bo razvila zgodovina duha kakorkoli, oni, ki danes grešijo nad krščanstvom, prav gotovo niso zato poklicani. Zakaj »preboleti« krščanstvo se pravi »prerasti ga«. Kdor pade in nazajde pod npravnstveno raven krščanstva, prav gotovo ni poklican, da bi se povzpél višje od njega, da bi krščanstvo »prekosil«. Kulturno krščanstvo zapadnega človeštva je bilo vedno korektiv, ki je usmerjal in ostril človeško vest. Kdor se zaletava v njegove osnove, je neodgovoren. Zato jih je v današnji dobi zmed in podivjanosti treba braniti in ohranjati.

Iz globin današnjega trpljenja rase novo, humano-religiozno čustvo. Humaniteta je religiozna, ker spoštuje skrivnost, ki je vtelesena v človeku. Zakaj človek je skrivnost. V njem transcendirá priroda in prehája v duhovnost.

Vendar nas to religiozno čustvo ne ovira, da bi delovali za ustvaritev takega stanja, ki ne bo razumu v nečast, in ki bo znosno za človeka. Zato se pisatelji tega kroga prištevajo med socialiste. Toda ne zaradi tega, ker bi prisegali na marksistično kulturno filozofijo, po kateri je vse duhovno življenje samo ideološka nad-

stavba. Kakor so gospodarske in politične znanstvene ugotovitve marksizma resnične, vendar dela duha po mnenju naših pisateljev niso samo ideološka nadstavba. Po njihovem mnenju prave kulturne ustvaritve ne pripadajo nobenemu posameznemu razredu, pa najsí bodo znanstvenega ali umetniško-duhovnega značaja. Veliki umetniki in misleci so bili za lastni družbeni razred vedno izgubljeni sinovi. Svobodna in drzna misel, vest, spoznanje, so občečloveške vrednote. Pisatelji tega kroga vztrajajo pri mnenju, da te vrednote nimajo svojega izvora v pogojenosti družbenih razredov. Vendar ponavljajo, da sta politika in socialnost del humanosti, ki obsega zunanji in notranji svet človeka. Prav umetnikova naloga je, da stremlji po uravnoteženju obeh svetov, in zaradi tega po izoblikovanju zunanjega sveta. Zatorej se naši pisatelji imenujejo tudi socialiste. O materializmu pravijo, da besedo danes izrabljajo za demagoško strahovanje plašljivcev, nepoklicanim služi, da z njo strašijo otroke. Nalašč jo postavljajo v napačno luč. V resnici pa je »materializem« umetniško stremljenje po izoblikovanju materialnega sveta. To je materializem duha, usmerjanje religioznega človeka k zemlji, ki nam predstavlja kozmos. Socializem pa ni nič drugega kakor odločitev, ki jo narakuje dolžnost, da pred najbolj nujnimi zahtevami materije, pred zahtevami družbenega, kolektivnega življenja, ne vtikamo glave v pesek metafizičnih vprašanj, marveč se prebijemo na stran onih, ki hočejo dati zemlji smisel, pravi človeški smisel.

Pisatelji tega kroga so prepričani, da se bodo ob tem programu ohranile in svobode, ki so ga začrtali v velikih obrisih, lahko združili in da bodo nanj lahko pristali najboljši in najdobrohotnejši ljudje v vseh deželah. Nikakor ne mislijo, da je ta program nesodoben. Zakaj hrepenenje po človeka vrednem življenju, po svobodi, po razumu in pravici, po merilu in vrednoti, je sila, ki je danes nikakor ne smemo podcenjevati.

V prvi dvojni številki je priobčil Thomas Mann začetek svojega čudovitega »majhnega« romana »Lotte v Weimarju«, Erich Kahler je prispeval članek »O pruski ekonomiji« (vzeto iz pisateljeve še ne izdane knjige »Nemški značaj v zgodovini Evrope«, ki bo izšla v kratkem v založbi »Evropa«, Zürich), H. Steinhausen je pisal o »Bodočnosti svobode«, Karl Mannheim »Prispevke k diagnozi našega časa«, Konrad Falke »Politične aforizme«, Gerhard Scholz esej »Lichtenberg in mi«, Edmond Jaloux razpravo »O stvariteljskih sanjah«. Leposlovje sta prispevala Josef Breithach in René Schickele, prvi odlomek iz romana »Povratek«, drugi krajšo prozo »Av-

gust«. Kritični pregled pa sta oskrbela F. Lion in R. J. Humm. Naslov redakcije je: Ferdinand Lion, Rämistrasse 5, Zürich.

M. M.

TRAVAUX DU IXe CONGRÈS INTERNATIONAL DE PHILOSOPHIE, CONGRÈS DESCARTES. PARIS,

Hermann et Cie, Éditeurs. 6, Rue de la Sorbonne, 6. 1937.

Izšlo je poročilo devetega internacionalnega filozofskega kongresa (Descartesov kongres), ki ga je uredil Raymond Bayer, generalni tajnik komiteja za organizacijo tega kongresa. To poročilo obsega dvanajst knjig, v katerih je priobčenih 308 referatov avtorjev iz vseh delov sveta. Vsa snov je razdeljena, kakor jo je obravnaval kongres, na šest glavnih področij in vsako izmed teh področij je razdeljeno zopet na specialna področja: Kartezijanske studije (Splošna filozofija, metafizika, metoda in matematične vede, fizika, moralna in izkustvo, zgodovina Descartesove misli, Descartes v zgodovini, vpliv kartezijanizma. Vsega skupaj tri knjige); Enotnost znanosti: metoda in metode (Problem razuma, enotnost znanosti, enotnost metode, oblikovanje znanosti, zgodovinska metoda, enotnost znanosti v zgodovini mišljenja. Vsega skupaj dve knjigi); Logika in matematične vede (Problem logike, logika in znanosti, matematične vede in logika, matematične vede in intuicija, problem neskončnosti. Vsega ena knjiga); Kavzalnost in determinizem (Moderna fizika, fizika in filozofija, verjetnost, biologija. Vsega ena knjiga); Refleksivna analiza in transcendentnost (Transcendentnost in imanentnost, miselni akt, refleksija in bivanje, duša in duh, duša in telo, duša in bog. Vsega skupaj dve knjigi); Vrednota: norme in resničnost (Splošni problemi, vrednota in resničnost, spoznanje-dejanje-vrednota, vrednota in kozmologija, logične norme, moralne in socialne norme, juridične norme, estetske norme. Vsega skupaj tri knjige). Razprave so objavljene povečini v francoščini, nekatere pa tudi v angleščini, nemščini in italijansčini.

Za nas Slovence je važno, da je izšel v prvi knjigi v poglavju »Metafizika« (str. 151) referat slovenske filozofke dr. A. Sodnikove, privatne docentke za zgodovino filozofije na ljubljanski univerzi. Sodnikova je vzela za temo: »Pojem hotenja v spoznavni teoriji pri Descartesu in Spinozi (Der Begriff des Wollens in der Theorie der Erkenntnis bei Descartes und Spinoza). V svojem referatu je ostro opredelila najprej troje bistveno različnih na-

činov hotenja pri Descartesu: hotenje v najširšem pomenu besede, kjer je volitio actio, hotenje v ožjem ali najožjem pomenu besede, kjer pomeni stremljenje, nameravano dejanje ali dejanje (voluntas) in hotenje kot notranje priznanje ali zavrnitev (assensio). Nato je opredelila troje načinov hotenja pri Spinozi, ki se bistveno ločijo od Descartesovih: hotenje kot conatus, hotenje kot zaželenje ali zaničevanje, kot dejanje (voluntas) in hotenje kot afirmatio oziroma negatio, kot priznanje oziroma zavrnitev. S temi točkami in z razčlenbo teh točk je točno opredelila naziranje Descartesa in Spinoze in obenem jasno poudarila bistveno razliko med obema.

Zagreb zastopa v poročilu Pavao Vuk-Pavlovič z referatom »Wert und Schöpfung« (X. knjiga, str. 150), Belgrad pa zastopata B. Petronjevič z referatom »L'ame et le cerveau du point de vue monadologique« (IX. knjiga, str. 128) in Tomaž Živanovič z referatom »Le principe de dignité et le personalisme éthique« (XI. knjiga, str. 104) in prav tako tudi Nemec Arthur Liebert z referatom »Die Krise des Idealismus« (X. knjiga, str. 79).

—u

KURT SINGER IN FELIX BURGER:
CARL VON OSSIETZKY

Založba Evropa, Zürich, 1937.

Carl von Ossietzky je brez dvoma ena izmed najmarkantnejših osebnosti povojne republikanske Nemčije. Njegovo književno delo in njegovo publicistično udejstvovanje je vzbudilo veliko pozornost v Nemčiji in v tujini, zlasti takrat, ko so ga v Nemčiji jeli preganjati. Oba avtorja, ki sta zdaj izdala kratko delo o njegovem življenju in delovanju, sta bila dolga leta njegova ožja sotrudnika. Če preberemo to zanimivo knjigo, ki je posvečena političnim jetnikom v Nemčiji, nam pokaže osebnost Ossietzkega, človeka, ki se bori za svoje ideale neomajno in se ne odmakne niti za ped od svojega prepričanja, da si mora pretrpeti zaradi tega vse zlo, ki lahko doleti odkritega borca za svetovni mir s strani šfanatiziranih političnih nasprotnikov. Zanimiva so v knjigi zlasti nekatere dejstva, ki so obenem značilna za razvoj dogodkov v Nemčiji po svetovni vojni.

Namesto uvoda sta objavila avtorja del spomenice, ki jo je naslovil Albert Einstein na komite za podelitev Nobelove nagrade in kjer pravi, da ima komite, če podeli mirovno nagrado Ossietzkemu, ki se ni samo boril za svetovni mir, marveč tudi zanj trpel, priliko, da izvrši zgodo-

vinsko dejanje, ki je v veliki meri spodobno, da vpliva in pospeši rešitev mirovnega problema.

Ossietsky se je rodil 3. oktobra 1887 v Hamburgu. Že v mladih letih je pisal politično satirične pesmi, ki jih je objavljaval v reviji »März«. V Hamburgu, ki je najbolj internacionalno nemško mesto, je prejel prve pobude za svoje delo prav tako, kakor je dobil tu pobude tudi Heinrich Heine. Heine je pisal, da »je palica bog sužnjev«, Ossietsky pa je sto let kasneje pisal, »da je Nemčija brez svobodnjaške tradicije, manjka ji resnična meščanska zavest, manjka ji ponos civilista do uniforme. Vedno znova so v cesarski dobi vbijali nemškemu podložniku v glavo, da ljudstvo greši, če militarizmu kakoli odkloni«. Ossietsky je bil pacifist še pred svetovno vojno, vendar je šel v vojno in je nato napisal: »Stal in delal sem med vojno v prvi bojni črti. Ne poznam vojne torej samo literarno. Kar sem videl v vojni, je docela potrdilo moje mnenje o vojni in vojevanju. Dolžnost nas, ki smo pristaši miru, je, da vedno znova pokažemo, da ni v vojni ničesar heroičnega, marveč, da prinaša vojna človeštvu le strahoto.«

Po vojni je izdajal Ossietsky v Hamburgu na lastne stroške pacifističen tednik, ki pa je kmalu prejel. Postal je vodja hamburškega odseka nemške pacifistične organizacije, a je kmalu nato prišel v Berlin za tajnika celokupne organizacije. Leta 1922. je ustanovil prvo republikansko protivojno organizacijo, ki je zajela vse plasti nemškega naroda. To gibanje z geslom »Nikdar več vojne!« je imelo že docela mednarodni pomen. Kot urednik »Berliner Volkszeitung« je pisal precizne uvodnike in s tem populariziral novo gibanje. To delo je nadaljeval nato kot politični urednik časopisa »Montag-Morgen« in tudi pri časopisu »Tagebuch«. Od leta 1926. je sodeloval pri reviji »Weltbühne« in 1927. je prevzel vodstvo te revije, ki jo je vodil vse do nacističnega prevrata. S svojim doslednim delom za mir se je do skrajnosti zameril Reichswehru in predstavnikom nemškega militarizma, ki so komaj čakali, da bi onemogočili njegovo delo in njega samega odstranili. Za oznako njegovega položaja v takratni Nemčiji lahko citiramo Arnolda Zweiga: »Vedel je, s kom ima opravka in tudi ni vedel. Natančno je poznal odločnost oblastnikov, da hočejo razdejeti vse, kar je življenja vredno in nege potrebno socialno usmerjenim ljudem; ni pa imel pojma o stopnji nizkotne osebne maščevalnosti, ki so je bili zmožni ti ljudje, ker so ga premotile njihove dobre manire.

Človek bi moral nemara služiti par let v kakem nemškem oboroževalnem bataljonu, da bi spoznal blatne globine pod gladko površino teh ljudi; in še potem bi se človek — in to nam ni v nečast — dalj ali manj časa branil upoštevati procent zločincev, ki je komaj čakal na to, da bi se maščeval za svojo duševno in moralno manjvrednost. Carl v. Ossietsky je ljubil levo Nemčijo in je verjel v to, da ji bo pomagal do veljave. Ko je prevzel vodstvo »Weltbühne« in je teden za tednom pisal v tej reviji, s katero je bil kakor zrasel, proti vladi sablje, proti zanikernosti in divjaški neumnosti takratnih oblastnikov, ko se je neutrudno in skoraj brez upanja boril s krogi in močmi, ki bi jih bilo zdaj naštevati nesmisel, takrat je imel za seboj stranko ljudi duha in spoznavavcev in upanje delavstva na združenje. To bi bilo malo. Toda vedel je tudi, da se bori v črti, v kateri se mora dovršiti evropski razvoj, če naj ne popelje v propast; in vedel je, da je propad velika beseda in da nimajo zapadne evropske države nobenega veselja do propada in da so dokazale v vojni, kako znajo v zadnjem trenutku zastaviti svoje moralne rezerve, rezerve demokracije in doraslosti.« Nič manj ni zanimivo tudi mnenje angleškega publicista Wickhama Steeda: »Stremljenje po svobodi in oznanjanje resnice sta prvi zapovedi za civiliziranega človeka. Brez tega ni civilizacije, ki bi zaslužila to ime. Lahko je sicer red kakor v jetnišnici, disciplina kakor v armadi, tvorno delo kakor pri četi sužnjev, toda človeškega dostojanstva tam ne more biti, kajti dostojanstvo sestavlja v enakih delih osvoboditev od nehotene sile, toleriranje prepričan, četudi se človek ne more strinjati z njimi, in odgovornost za skupen dobrobit. Carl v. Ossietsky je žrtev tendence, ki je v vseh sistemih organizirane nesvobode, da hoče namreč uničiti kritike in kritiko, ki ogroža njeno notranjo neresničnost.«

Leta 1927. je priobčil Ossietsky v »Weltbühne« članek Bertholda Jacoba, ki je ostro žigosal razmere v takratni Nemčiji. Že decembra istega leta sta se morala oba zagovarjati pred sodiščem in sta bila obsojena na denarno globo, a v razsodbi so jima priznali, da sta se resno trudila, da bi razkrila gnojni tvor. Nekatere krivce tega gnojnega tvora je sodišče sicer obsodilo, drugih pa niti zaslilo ni. Aprila 1929. je v »Weltbühne« zopet izšel članek Walterja Kreiserja z naslovom »Abteilung M.«, ki je kritiziral skrivno nemško oboroževanje. In zopet je bil Ossietsky z avtorjem vred povabljen pred sodnike novembra 1931. in obsojen zaradi izdajstva na osemnajst mesecev zapora, dasi so ga

branili najbolj znani zagovorniki, ki se niso mogli dovolj načuditi neutemeljeni razsodbi. Protestirala je proti obsodbi nemška liga za človečanske pravice, čudila se je vsa evropska javnost in obsodbo je komentiralo vse evropsko časopisje, pritožil se je na predsednika republike najznamenitejši zagovornik Ossietzkega, profesor Alsberg, protestirali so vsi nemški kulturni in javni delavci, toda nič ni pomagalo, Ossietzky je moral v zapor jetnišnice Berlin-Tegel. Spremili so ga tja njegovi prijatelji, po večini pisatelji in poslovl se je od njega tudi Alfred Polgar z esejem, kjer pravi: »V torek dopoldne smo se poslovili od našega prijatelja Ossietzkega, ki bo imel zdaj osemnajst mesecev časa, da bo daleč od ‚Weltbühne‘ (kjer ni imel nikdar časa) premišljeval o marsičem, na primer o muhavostih etimologije, ki trdovratno zatrjuje, da izvira justica iz justitiæ.

Osemnajst mesecev. Eno poletje, ena jesen, ena zima, ena pomlad in še eno poletje in še ena jesen. Poldrugo leto ječe. Zato bi si človek po tarifi nemškega kazenskega zakonika privoščil lahko že marsikaj, ne le na področju svobodnega izmenjavanja misli. Na primer oskrumbo par mladoletnih deklic; ali nekatere vlome; ali poneverbo večjih vsot. In prav tako mora poldrugo leto, če ne pride prej milost kakor se zgodi krivica, prenašati Ossietzky, ta do dna duše poštene mož, muko in nečast ječe, za prestopke, ki ni prestopke niti po mnenju brezpogojnih obsojenčevih nasprotnikov, in ki bi ga, če bi bil, zagrešil iz čistega prepričanja in spoštovanja vrednih razlogov.«

In ko je bil zaprt, so se jeli kopičiti novi procesi. Vendar pa ga je doletela po devetih mesecih amnestija in bil je spet svoboden — toda ne za dolgo. Svojo kratko svobodo je dobro izrabil. On, ki ni bil strankarsko politično opredeljen človek, marveč docela demokratičnega svetovnega nazora, se je boril za socialne pravice zatiranega človeštva, boril se je za mir. Dobro je videl, kam vodi ves povojni razvoj Nemčije, videl je konec že vnaprej. »Tako gre Nemčija naprej, priklenjena na magnetno goro svetovne krize. Kopica obupanih duš zajeta na trhljih deskah: jutri mrtvaška ladja.« Spoznal je pravočasno nevarno orožje antisemitstva, ki ga je uporabil nacionalni socializem. »Antisemitstvo je po krvi sorodno nacionalnemu socializmu in njegov najboljši zaveznik. Oba spadata skupaj. Kajti ljudstvo, ki potuje brez teritorija in brez materialne avtoritete dva tisoč let v svetovni zgodovini, je živo zanikanje vsake nacionalistične ideologije, ki odvaja pojem naroda

od prvih pogojev politične oblasti. Nikdar se antisemitstvo ni zakoreninilo v delavstvu, bilo je od nekdaj stvar srednjega stanu in malih kmetov. Danes, ko so te plasti v največji krizi, jim je postalo neke vrste religija ali vsaj nadomestek za religijo, nacionalizem in antisemitstvo določata notranjepolitično podobo Nemčije. Ta dva sta velika revolucionarno vreščéča sejska lajna fašizma, ki preglašata mnogo tišji tremolo socialne reakcije.«

Toda bližal se je konec nemške republike in še isto noč, ko je zagorel berlinski parlament, je bil Ossietzky aretiran. Nihče ga ni zaslíšal, nihče ga ni sodil. Od februarja 1933. so sledila leta koncentracijskih taborišč, Sonnenburg, Papenburg-Esterwegen, nato bolnišnica v Berlinu in sanatorij, dokler ni prišel novembra 1936. bolan in skoraj docela uničen v privatno oskrbo. Kaj je v tem času pretrpel, vedo povedati samo poročila njegovih tovarišev iz taborišč. Do njega ni smel nihče, niti ne tuje delegacije.

*

Že leta 1934. je nemška liga za človečanske pravice predlagala Ossietzkega za Nobelovo mirovno nagrado. Isti predlog je ponovilo leta 1935. vse svetovno časopisje, številne organizacije in neštivilni intelektualci ter kulturni delavci vseh dežel kakor Jane Addams, Ludvig Quidde, Harold Laski, Andre Philip, Romain Rolland, Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger, Hellmut von Gerlach in drugi. Da pa ne bi nastali spori z uradno priznano vlado, ni komite v Oslu podelil mirovne nagrade za leto 1935. To je bilo sklenjeno 21. novembra 1935. Že 22. novembra istega leta je objavil Knut Hamsun v dveh norveških listih oster članek proti Ossietzkemu, ki ga je svetovna javnost ožigosala za sramotno dejanje. Tu se Knut Hamsun pritožuje, da leto za letom nadlegujejo norveški komite za podelitev Nobelove nagrade, češ naj mu podeli mirovno nagrado. Nato pa nadaljuje: »Nemara ne bo odveč, če se spomnimo tega, da bi gospod Ossietzky lahko zapustil Nemčijo, preden je zavzel oblast nacizem in tudi potem. Toda tega ni hotel. Računal je s tem, da bodo ljudje zavpili, če ga bodo zaprli.

Kaj ko bi gospod Ossietzky nekoliko pozitivno pomagal v tem težkem prehodu, ko kaže ves svet zobe avtoritetam velikega naroda, kateremu pripada? Kaj hoče — ali hoče kot prijatelj miru zdaj demonstrirati proti nemškemu oboroževanju? Ali bi ta Nemec raje videl, da bi ležala njegova dežela še nadalje uničena in brez dostojanstva sredi drugih dežel, predana francoski in angleški milosti?«

Toda Knutu Hamsunu je odgovoril njegov rojak Nordahl Grieg v članku z naslovom »Odgovori Ossietzky!«, kjer pravi: »Imeli smo par pesnikov, katerih besedo so poslušali vsenaokoli po deželah, bili so naš ponos, če so se uprli proti zatiranju in nepravici, in celo svet je obstal v pričakovanju, ko je zadonel glas roga.

Zdaj je prevzel dediščino Knut Hamsun, vrgel je v svet pismo, da je bil veliki nemški narod razžaljen, da potrebuje obrambo.

Tam sedi mož, Ossietzky, v koncentracijskem taborišču Papenburg, zaprt, ker je delal za mir. Ubežal bi bil lahko, pa je raje ostal, ker se mora svet spomniti, da je kaznivo boriti se proti vojni.

Nemški oblastniki imajo bodočo žico in bajonete in izolacijo okoli in okoli jetnišnice; ali ni to — povsem preračunano — pozabljenje samo? Z nevoljo pa slišijo nemška država in njeni prijatelji, da mož ni pozabljen.

Danes piše Knut Hamsun ogorčen nad tem, da predlagajo tega nadležnega prijatelja miru za Nobelovo nagrado.

Čemu skrb? Vse je na pravi poti, tu v Evropi se kakor nikdar poprej za stavo oborožujejo, smo pred katastrofo, ki lahko uniči človeštvo in Knuta Hamsuna vrstniki v Nobelovem komiteju nikakor ne mislijo povzročiti nezadovoljstva s tem, da bi dali nagrado nekemu, ki se bori proti vojni.

Toda to ne zadostuje Knutu Hamsunu, gospod Ossietzky ne sme uiti tako poceni, še več ve mojster. »Kaj hoče — ali hoče kot prijatelj miru zdaj demonstrirati proti nemškemu oboroževanju?«

Odgovori Ossietzky! Zadonel je glas roga, tu je veliki norveški pesnik, ki stopa proti tebi v napad, pogumen mož je, izbral si je skrbno nasprotnika, ko ležiš zvezan v koncentracijskem taborišču.

Hoče, da si pozabljen. Nemara pa bo ena stvar, ki je ne bomo pozabili — veliko, mogočno znamenitost, ki vprašuje, in moža v jetniški obleki, ki ne more odgovoriti!«

Cesar ni prineslo leto 1935. je prineslo naslednje leto. Tega leta je predlagalo Ossietzkega za mirovno nagrado veliko število organizacij in okoli tisoč za predlog upravičenih osebnosti in tem predlogom se je pridružil ves kulturni svet. In zdaj je podelil komite res mirovno nagrado Ossietzkemu kakor je določil Nobel v svojem testamentu, kjer pravi, da določa »...en del onemu, ki je največ ali najbolj deloval za pobratimstvo narodov in za odpravo ali znižanje stalnih vojsk...« Zgodilo se je, kakor pravi Thomas Mann

v svoji spomenici na isti komite, v kateri utemeljuje, zakaj naj dobi mirovno nagrado vprav Ossietzky. »Kajti ne gre tu za enega moža, ki je žrtev med tisoči, žrtev one zgodovinske dinamike, katere najljubša beseda je ona o trskah, ki odletevajo, kjer tešejo; dinamike, kateri so zaradi samoljubne okrutnosti trske važnejše kakor tesaње, kateri ni nikdar dovolj žrtev, da se zdi sama sebi tem veličastnejša. Ne gre torej za posameznika, četudi je srcu bridko zanj, za duha gre in za misel. Njej je važna ustava sveta, položaj človeka, ki je strašno podoben celo v svoji mračni brezupnosti položaju državnega jetnika Florestana in onih, ki z njim stanujejo v Pizarovih kazematah. Kako čudovito, kakšno odrešenje, če bi s katerekoli visokega nadzidka nenadoma zadonel signal, ki bi oznanil prihod s kraljevo avtoriteto ovenčane dobrote in pravičnosti.

Tak znak, častiti moji gospodje, bi bila milijonom mračnih in preplašenih sodobnikov podelitev mirovne nagrade nemškemu pesniku. Dajte mu jo v imenu vseh onih, vas prosim pristrčno, dajte svetu to znamenje!«

—u

PETR BEZRUČ, SEDEMESESTLETNIK

Te dni je dočakal svojo sedemdesetletnico eden najmarkantnejših čeških pesnikov, Petr Bezruč (Vladimir Vašek). Njegovo pesniško delo ni obširno, saj je izdal komaj dve knjigi pesnitev, je pa tem bolj pomembno za razvoj češke literature. Njegove »šlezjske pesmi«, ki so prvič izšle leta 1909. so zaslovene daleč preko meja njegove češke domovine. Bezruč je v svojem delu združil narodnostno noto s socialno noto in dal tej slednji poseben poudarek. Pesnik šlezjskih rudarjev je videl bedo in revščino ljudi-sužnjev, ki nimajo samo nobene narodnostne pravice, marveč, ki nimajo tudi nobene socialne pravice in so na milost in nemilost izročeni izkoriščanju tujih gospodarjev. Za vse te izžete in izmučene človeške kreature je zahteval Bezruč socialno pravičnost. To je osnovni poudarek njegovih pesmi, ki so s tem ustvarile češko socialno poezijo. —u

KNJIGE GORISKE MATICE ZA LETO 1937., KNJIŽNA ZBIRKA »LUČ«

Goriška matica (Unione editoriale Goriziana) je izdala v knjižni zbirki »Luč« za leto 1937. »Luč«, poljudno znanstveni zbornik, Bogo Vremec »Le hrepenenja« in Ivan Lesjak »Poljski pripovedniki«.

Poljudno znanstveni zbornik »Luč« je vsebinsko pestra zbirka poljudno znanstvenih razprav. Ivo Dren je prispeval za zbornik literarno zgodovinsko študijo »Ivan S. Turgenjev«. Študija je obširna in izčrpna ter nam nudi poleg samega življenjepisa tudi še pregled vseh Turgenjevljevih literarnih del. Avtor je porabil za to študijo vrsto znanstvenih virov, ki jih navaja na koncu razprave. Ferdo Plemič je za zbornik napisal zanimivo zgodovinsko študijo o »Beneški ljudovladi in njenih slovanskih polkih«. Na osnovi navedenih virov nam v kratkih obrisih pokaže kratko zgodovino slovanskih vojakov v službi beneške republike vse do njenega razpada, ko se je podala Francozom, in so te slovanske polke, ki so bili najboljši in najzvestejši benečanski vojaki, odslovili in poslali preko morja v Dalmacijo. Študija je pisana zanimivo in pregledno, kar se tiče jezika, pa bi ji tu in tam lahko kaj očitali. Nadalje je v Zborniku F. S. napisal »Nekaj spominov na Frana Erjavca«. Silvester Škerl pa je posvetil svojo študijo »Pisatelji in knjige« leposlovnim knjigam, ki jih je izdala Goriška matica v svojih založbah zadnji dve leti. Sam pravi, da bo »skušal strniti splošnejše poteze posameznih pisateljev v bežno karakterizacijo njih osebnosti«, a je pri tem zašel v precej neprijetno gostobesednost, ki močno zabriše enotnost in preglednost te karakterizacije. Precej izčrpno se bavi s Francetom Bevkom, nato pa obravnava še Slavka Slavca, Damira Feigla in Janeza Rožencveta.

»Poljski pripovedniki« je posrečena zbirka novel, ki jih je prevedel in s kratkim uvodnim pregledom poljskih pripovedni-

kov opremil Ivan Lesjak. Jezikovno so ti prevodi prav dobri in videti je, da se jim je avtor posvetil z vso vnemo. Izbral je desetero pisateljev (Mihael Balucki, Viktor Gomulicki, B. Czernada, Ostoja, Marija Rodziewicz, Henrik Sienkiewicz, Kazimir Przerwa-Tetmajer, Vladislav Stanislaw Reymont, Štefan Zeromski in Julij Kaden-Bandrowski) in od vsakega teh pisateljev je izbral po eno novelo.

Bogo Vremec »Le hrepenenja« je zbirka originalnih pisateljevih novel. Pisatelj je zbral novele »Elza«, »Ukrajinka«, »Francka Srobotova«, »Helena«, »Sestra«, »Veca in njene zlate rože«, »Hafija« in dodal jim je še dve legendi, »Legendo o Mariji in mlinarju« ter »Legendo o Jeleni in Jezusu«. Skoraj bi rekel, da se Bogo Vremec v vsaki svoji noveli vedno iznova povrača k enemu in istemu problemu, ki bi ga imenoval seksualni problem (zatajevana seksualnost), on pa bi ga nemara imenoval zatajevana in strta ljubezen. Vendar tega problema niti enkrat ne reši, ker mu to brani njegovo življenjsko stališče. Posamezne osebe psihološko niso razčlenjene in v konfliktih, ki jih njegove osebe doživljajo, se pisatelj nikdar ne vpraša zakaj je tako. Vse ozračje, v katerem se udejstvujejo in živijo njegove osebe, je preveč romantično in zato često neverjetno. Vendar pa je prav in dobro, da izidejo tudi take zbirke, ki jasno pokažejo razvoj pisatelja in njegovega dela.

Knjige so skrbno opremljene. Goriška matica, edina naša založba onkraj mej, se res trudi in nudi leto za letom Slovencem onkraj meje dobre slovanske knjige. To je njena velika zasluga.

—u

Ta številka Modre ptice je izšla kot dvojna številka (štev. 10. in 11.) na 76 straneh, torej obsega še 12 strani več, kakor bi obsegale dve številki skupaj.

Četrta redna knjiga za letošnje poslovno leto

JANKO LAVRIN

DOSTOJEVSKI NIETZSCHE TOLSTOJ

se je zaradi raznih ovir, ki jih tu ne moremo navajati, zakasnila nekoliko bolj, kakor smo pričakovali. Vendar se knjiga sedaj že bliža svojemu izidu. Cenjene naročnike prosimo, da še kakšen teden potrpe, ker najpozneje v štirinajstih dneh jo bomo že lahko razposlali. Najpreje jo bodo seveda prejeli tisti naročniki, ki niso nič v zaostanku z naročnino. Zato prosimo zaostankarje, da nam zamujene obroke nakažejo obenem z obrokom za oktober po položnici, ki je priložena tej dvojni številki revije.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

P r i d o b i v a j t e
novih naročnikov

ZA PRIHODNJE LETO

OGLEJTE SI NAGRADE NA **3.** STR. TE PRILOGE

ALI STE SE ŽE NAROČILI

na

WELLSOVO

*Svetovna
zgodovina*

ZAHTEVAJTE PROSPEKT

Nagrade

za nove naročnike:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / *BLAGOSLOV ZEMLJE*, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / *POTEPUHI*, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / *IVANHOE*, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / *SVETI SATAN*, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / *ARROWSMITH*, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / *KRVAVE ARENE*, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / *NOČ PO IZDAJI*, roman, v mehko vez.
- * Jack London / *DOLINA MESECA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / *NAPOLEON*, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / *JENNY*, roman, v mehko vez.
- * Lytton Strachey / *KRALJICA VIKTORIJA*, biografija, v mehko vez.
- * Heinrich Mann / *VÉLIKA STVAR*, roman, v mehko vez.
- * Maksim Gorkij / *TRIJE LJUDJE*, roman, v mehko vez.
- * Pearl S. Buck / *DOBRA ZEMLJA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Vachek / *KRI NE KLIČE PO MAŠČEVANJU*, roman, broš.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTIH*, 1. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTIH*, 2. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTIH*, 3. knjiga v mehko vez.
- Alojzij Gradnik / *SVETLE SAMOTE*, izbor pesmi, v platno vez.
- Jiří Wolker / *PRAVLJICE*, v platno vez.
- Vladimir Bartol / *LOPEZ*, drama, v platno vez.
- P. Ripson / *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman, v platno vez.
- Clara Viebig / *BABJA VAS*, roman, v platno vez.
- Al Jennings / *PESNIK IN BANDIT*, roman, v platno vez.
- H. R. Bernorff / *VOHUNI*, biografije, v platno vez.
- L. N. Tolstoj / *IZPOVED*, v platno vez.
- R. Kipling / *KNJIGA O DŽUNGLI*, vezano.
- Ivan Cankar / *GREŠNIK LENART*, vezano.
- Anatol France / *KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI*, v pl. vez.
- F. M. Dostojevskij / *IDIJOT*, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali dve izmed gori naštetih knjig ali pa:

Dr. Milan Vidmar / *MOJ POGLED NA SVET*.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

DEKALOG

ZALOŽBE MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko	Din 180'—,
za knjige vezane v platno	Din 240'—,
za knjige vezane v polusnje	Din 300'—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrtletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10'—, in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25 % dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi vsako knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25 % ceneje, kakor v knjigotrstvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še bolje pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravnem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjevanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več preklicati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra vsakega leta. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati. Dolžan je še naprej sprejemati knjige in poravnati naročnino.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljeni upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je mogoče.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

**„KUVERTA“
LJUBLJANA**

TYRŠEVA CESTA 67

**TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA**

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidnejše

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

TISKARNA MERKUR

TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠT. 25-52

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO
IZVRŠILA HITRO, LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA
KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE,
MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, POSETNE
KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA : „SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BAŃOVINE“ IN „ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB“,

===== KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE =====